

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MİFTÂHÜ'R-RAHME
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN-SÖZLÜK-DİZİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
NURSEL CAMBAZ

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLAY KARAMAN

BARTIN-2020

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MİFTÂHÜ'R-RAHME (İNCELEME-TENKİTLİ METİN-SÖZLÜK-DİZİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Nursel CAMBAZ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Gülay KARAMAN

“Bu tez 07/07/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Gülay KARAMAN	
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz TOP	
Prof. Dr. Gencay ZAVOTÇU	

KABUL VE ONAY

Nursel CAMBAZ tarafından hazırlanan “Miftâhü’r-rahme (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)” başlıklı bu çalışma, 07/07/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda **oy birliği** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Gülay KARAMAN (Danışman)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz TOP

Üye : Prof. Dr. Gencay ZAVOTÇU

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Hatice Selma ÇELİKİYAY

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Dr. Öğr. Üyesi Gülay KARAMAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Miftâhü’r-rahme (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

Nursel CAMBAZ

07/07/2020

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

“Miftâhü’r-rahme (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)”

Nursel CAMBAZ

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Gülay KARAMAN

Bartın-2020, Sayfa: XII+147

Bu çalışma, 17. yüzyılda yaşamış bir şair, âlim ve müverrih olan Hüseyin Âlî Efendi’nin *Miftâhü’r-rahme* adlı eserinin inceleme, tenkitli metin, sözlük ve dizininden oluşmaktadır. *Miftâhü’r-rahme* mukaddime, sekiz bölüm ve hâtimeden oluşan mensur bir eserdir. Eserde çeşitli kitaplar, İslam âlimlerinin görüşleri, ayet ve hadisler ışığında Firavun’un imanı değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı, Hüseyin Âlî Efendi’nin *Miftâhü’r-rahme* adlı eserini ilim dünyasına tanıtmak ve bundan sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlamaktır. Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde Hüseyin Âlî Efendi’nin hayatı ve eserleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde *Miftâhü’r-rahme* yazılış sebebi, içeriği, kaynakları, dil ve üslup özellikleri bakımından değerlendirilmiş; nüshaların tavsifi yapılmıştır. Üçüncü bölümde eserin tenkitli metnine yer verilmiştir. Araştırmacılara kolaylık sağlaması açısından çalışmanın sonuna sözlük eklenmiş, ayrıca eserin yazma nüshalarından tıpkıbasım örneklerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 17. yüzyıl; Hüseyin Âlî Efendi; Miftâhü’r-rahme; inceleme, metin.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

“Miftâhu’r-rahme (Analysis-Critical Text-Dictionary-Directory)”

Nursel CAMBAZ

Bartın University

Graduate School

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Asst. Prof. Gulay KARAMAN

Bartın-2020, Page: XII+147

This study is composed of a review, a criticized text, a dictionary and directory of Miftahu’r-rahme written by Huseyin Ali Efendi who was a poet, a scholar and a historian from the 17th century. Miftahu’r-rahme is a prosaic work consisting of an introduction, eight sections and an epilogue. In the work, the faith of Pharaoh was assessed in the light of various books, the views of Islamic scholars, verses and hadiths. The aim of the study is to introduce the work of Huseyin Ali Efendi, Miftahu’r-rahme, to the world of science, and contribute to the studies to be carried out thereafter. The study consists of three parts. In the first part, general information is given on the life and works of Huseyin Ali Efendi. In the second part, the reason why Miftahu’r-rahme was written as well as its content, resources, language and style characteristics are evaluated, and its copies are described. The third part includes the criticized text of the work. In order to provide convenience to the researchers, a dictionary is annexed at the end of the study, and facsimile samples of the manuscript copies are included.

Key Words: 17th century; Huseyin Ali Efendi; Miftahu’r-rahme, review, text.

ÖN SÖZ

17. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama dönemidir. Bu yüzyılda devlet; siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal birtakım sorunlarla karşı karşıya kalsa da imparatorluğun içinde bulunduğu olumsuz durum edebiyata yansımamış, Türk edebiyatı bu asırda önemli temsilciler yetiştirmeye devam etmiştir.

17. yüzyılda yaşamış olan Hüseyin Âlî, devrinde âlim, şair, münşî, tarihçi ve edebiyatçı olarak tanınmaktadır. Manzum ve mensur kaleme aldığı eserlerle döneminde adından söz ettirmiştir. Bu çalışmada, Hüseyin Âlî Efendi'nin *Miftâhü'r-rahme* adlı eseri incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda *Miftâhü'r-rahme*'nin on iki nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan Avusturya N.F. 247, Avusturya N.F. 356 ve Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Gazetesi Y-340/2 nüshaları metin tenkidi için seçilmiştir. Seçilen nüshalar arasında istinsah tarihi en eski olan Avusturya Milli Kütüphanesindeki N.F. 356 numarada kayıtlı nüsha esas alınmış, bu nüsha ile diğer iki nüshanın karşılaştırılması sonucunda tenkitli metin hazırlanmıştır. Karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan farklılıklar cümle yapısı, bağlam ve muhteva açısından değerlendirilmiş, farklar dipnotlarda belirtilmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk olarak, tezkireler, biyografi kitapları ve tezler doğrultusunda Hüseyin Âlî Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci kısımda *Miftâhü'r-rahme*'nin yazılma sebebi, muhtevası, kaynakları açıklanmış; nüshaları tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde eserin tenkitli metni oluşturulmuştur. Eserde geçen Arapça ve Farsça şüirlerin büyük çoğunluğunun kime ait olduğu ve anlamları verilmeye çalışılmıştır. Metinde geçen kelimelerin anlamları, dizin ve eserin yazma nüshalarından seçilen tıpkıbasım örnekleri araştırmacılara kolaylık sağlaması için tezin son kısmına eklenmiştir.

Çalışmamıza konu olan *Miftâhü'r-rahme*'nin yurt içindeki nüshalarının temininde Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi çalışanlarına, Avusturya'daki nüshalara erişimde yardımlarını esirgemeyen Ercan AKYOL'a, metinde geçen Arapça kısımların okunmasında yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Savaş KARAGÖZLÜ hocama, Farsça şüirlerin tercümesinde Öğr. Gör. Hasan AKGÜL ve Doç. Dr. Oğuzhan ŞAHİN hocalarıma katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, eserin seçiminden başlayarak çalışmanın sonuna kadar ihtiyaç duyduğum her aşamada yardımlarını esirgemeyen, fikirleriyle tezimin şekillenmesinde emekleri olan tez danışmanım, kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Gülay

KARAMAN'a destek ve teşvikleri için canı gönülden teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezime katkı sağlayan çok değerli hocalarım Prof. Dr. Gencay ZAVOTÇU ve Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz TOP'a teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak, her zaman yanımda olan aileme minnettarım.

Bartın, 2020

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK.....	
KABUL VE ONAY.....	
BEYANNAME.....	
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
EKLER DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. HÜSEYİN ÂLÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	5
1.1. Eserleri.....	8
1.1.1. Dîvân.....	8
1.1.2. Kâfiye ve Nazîre.....	8
1.1.3. Miftâhü'r-rahme.....	8
1.1.4. Münşeat.....	9
1.1.5. Riyâzü'r-rahme.....	9
1.1.6. Riyâzü't-terâcim.....	9
1.1.7. Sâkî-nâme.....	9
1.1.8. Şehâdet-nâme.....	9
1.1.9. Târîh-i Umûmî.....	9
1.1.10. Ukûdü'l-cevâhir.....	10
1.1.11. Ukûdü'l-ukûl.....	10
2. MİFTÂHÜ'R-RAHME.....	11
2.1. Miftâhü'r-rahme'nin Sebeb-i Telifi.....	11
2.2. Eserin Muhtevası.....	11
2.3. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri.....	15
2.4. Miftâhü'r-rahme'nin Kaynakları.....	18
2.4.1. İlmî Kaynaklar.....	18
2.4.2. Edebî Kaynaklar.....	18
2.5. Eserin Yazma Nüshaları ve Tavsifi.....	19
2.5.1. Avusturya Milli Kütüphanesi, N.F. 247.....	19
2.5.2. Avusturya Milli Kütüphanesi, N.F. 356.....	19
2.5.3. Kahire-Mısır, Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. 9525.....	20
2.5.4. Kahire-Mısır, Mısır Milli Kütüphanesi, nr. Mecâmi Türkî Talat 14.....	20
2.5.5. Kahire-Mısır, Mısır Milli Kütüphanesi, nr. Tevhidi Türkî 6.....	20

2.5.6. Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan Koleksiyonu.....	20
2.5.7. Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Koleksiyonu.....	21
2.5.8. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu.....	22
2.5.9. Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu.....	22
2.5.10. Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm Koleksiyonu.....	23
2.5.11. Süleymaniye Kütüphanesi, Tercüman Gazetesi Koleksiyonu.....	23
2.5.12. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yeniler Kitaplığı.....	24
2.6. Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol.....	25
3. METİN.....	27
SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR.....	79
EKLER.....	84
ÖZGEÇMİŞ.....	147

EKLER DİZİNİ

Ek	Sayfa
No	No
Ek 1: Sözlük.....	84
Ek 2: Dizin.....	122
Ek 3: Avusturya Milli Ktp., N.F. 247, vr. 1b-2a.....	129
Ek 4: Avusturya Milli Ktp., N.F. 247, vr. 21b-22a.....	130
Ek 5: : Avusturya Milli Ktp., N.F. 356, vr. 1b-2a.....	131
Ek 6: Avusturya Milli Ktp., N.F. 356, vr. 22b-23a.....	132
Ek 7: Süleymaniye Ktp., Mikrofilm, vr. 1b-2a.....	133
Ek 8: Süleymaniye Ktp., Mikrofilm, vr. 22b-23a.....	134
Ek 9: Süleymaniye Ktp., Ali Nihad Tarlan Koleksiyonu vr. 1b-2a.....	135
Ek 10: Süleymaniye Ktp., Ali Nihad Tarlan Koleksiyonu, vr. 22b-23	136
Ek 11: Süleymaniye Ktp., Çelebi Abdullah Koleksiyonu, vr. 197b-198a	137
Ek 12: Süleymaniye Ktp., Çelebi Abdullah Koleksiyonu, vr. 218b-219a	138
Ek 13: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, vr. 1b-2a	139
Ek 14: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, vr. 23b.....	140
Ek 15: Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Koleksiyonu, vr. 1b-2a.....	141
Ek 16: Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Koleksiyonu, vr. 21b-22a.....	142
Ek 17: Süleymaniye Ktp., Tercüman Gazetesi Koleksiyonu, vr. 11b-12a.....	143
Ek 18: Süleymaniye Ktp., Tercüman Gazetesi Koleksiyonu, vr. 28b.....	144
Ek 19: Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Yeniler Kitaplığı, vr. 136b-137a.....	145
Ek 20: Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Yeniler Kitaplığı, vr. 160b-161a.....	146

KISALTMALAR

A.	: Arapça
a	: varağın ön yüzü
A1	: Avusturya Milli Kütüphanesi Nüshası
A2	: Avusturya Milli Kütüphanesi Nüshası
a.s.	: aleyhisselâm
ask.	: askerlik
ast.	: astronomi
b	: varağın arka yüzü
bs.	: baskı
bot.	: botanik
coğ.	: coğrafya
çev.	: çeviren
E. T.	: Erişim Tarihi
edb.	: edebiyat
F.	: Farsça
G.	: Gazel
geo.	: geometri
Gör.	: Görevlisi
H.	: Hicrî
haz.	: hazırlayan
huk.	: hukuk
Hz.	: Hazreti
K.	: Kaside

Kt.	: Kit'a
Ktp.	: Kütüphanesi
mat.	: matematik
müz.	: müzik
nr.	: numara
Peh.	: Pehlevî dili
r.a.	: radyallâhü anh
S	: Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası
T.	: Türkçe
tr.	: tarih
t.y.	: tarih yok
Terc.	: Tercüme
URL	: Uniform Resource Locator
vr.	: varak
vs.	: vesaire
zool.	: zooloji

GİRİŞ

17. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan birtakım problemlerle karşı karşıya kaldığı bir yüzyıldır (Mengi, 2016:193). Bu yüzyılda sultanlar, önceki yüzyıllardaki gibi sancaklara gönderilmedikleri için gerekli eğitimi alamamışlar, bu yüzden de devleti yönetmede başarısız olmuşlardır. Ayrıca, genç yaştaki şehzadelerin padişah olması sonucunda valide sultanlar idareyi kendi ellerine almışlardır. Böylece devlet iktidarsızlığa sürüklenmiş, devletin iç bünyesi zayıflamıştır. Doğu ve Batı'da yapılan uzun savaşlar, Osmanlı İmparatorluğu'nu ekonomik açıdan yıpratmış, rüşvet ve ayrıcalıklar artmıştır (Şentürk ve Kartal, 2010: 407). Yüzyılın sonunda (1699) "Karlofça Antlaşması" ile Osmanlı Devleti Duraklama Dönemi'ne girmiş olur (Kapal, 2013: 58).

İmparatorluğun içinde bulunduğu olumsuz durum edebiyatı etkilememiş, Türk edebiyatı bu yüzyılda en verimli çağını yaşamıştır (Mengi, 2016: 193). Bilkan'ın verdiği bilgiye göre bu yüzyılda beş yüze yakın sanatçı yetişmiştir (Özgül, 2013: 199). Bir önceki yüzyılda klasik Türk edebiyatı olgunlaşmaya başlamış; bu dönemde ise gelişimini sürdürmüştür (Şentürk ve Kartal, 2010: 415). Padişahlar ve devlet büyükleri sanata önem vermiş, sanatçıyı korumuş ve kendileri de sanatla ilgilenmişlerdir (Mengi, 2016: 193). "I. Ahmed (Bahtî), II. Osman (Fârisî), IV. Mehmed (Vefâî) ve II. Ahmed (Ahmed), klâsik üslûba uygun şiirler yazmış; şeyhülislamlardan Yahyâ ve Bahâyî de birer *Dîvân* tertip etmişlerdir (Özgül, 2013: 199).

17. yüzyılın önemli şairlerinden Nefî, Na'îf-i Kadim, Şeyhülislam Yahyâ, Neşâtî, Nâbî ve Sâbit şiirin muhtevasına yükledikleri zengin mazmun ve mecazlarla yeni üslupların gelişmesine katkı sağlamışlardır (Özgül, 2013: 199). Nefî ile birlikte kaside nazım şeklinde yenilikler meydana gelmiştir. Nefî, "nesib" ve "medhiye" bölümlerini kısaltıp "fahriye" bölümünü genişletmiş, Sebk-i Hindî kasideciliğinin özelliklerinden olan "fahriye"yi ön plana çıkarmıştır (Şentürk ve Kartal, 2010: 416). Gazelde de yenilikler mevcuttur. Gazel; atasözü, deyim ve halk tabirleriyle konuşma diline yaklaştırılmış, gazelin beyit sayısı azalmıştır (Özgül, 2013: 200).

Bu dönemde dört üslup ön plandadır. Bunlardan ilki 16. yüzyıl şairlerinden Bâkî'nin temsil ettiği "klasik üslup"tur. Klasik üslubu devam ettiren şairler, ahenge muhtevadan daha çok önem vermişlerdir. Şairler; atasözü, deyim ve mahallî ifade kullanmaya özen

göstermişler ve eserlerini sade bir dille yazmışlardır (Şentürk ve Kartal, 2010: 417). Şeyhülislam Yahyâ, Bahâyî, Riyâzî, Vecdî 17. yüzyıldaki temsilcilerinden bazılarıdır (Kapal, 2013: 70).

17. yüzyılda görülen ikinci üslup, “Sebk-i Hindî”dir. “İran’da doğmuş, Hindistan’da gelişmiş ve XVII. yüzyıldan itibaren başta İran ve Hindistan olmak üzere Türk edebiyatı da dâhil birçok ülke edebiyatını etkisi altına almıştır” (Demirel, 2009: 253). Nâ’îlî, Fehîm, Nef’î bu üslupla şiir kaleme almışlardır (Mengi, 2016: 193). Mübalağa sanatı ve tasavvuf konusu şiirde yoğun bir şekilde kullanılmıştır (Bilkan, 2013: 208-9). Anlam ön planda, kapalı, zarif ve incedir (Demirel, 2009: 254-55).

Dönemin bir diğer akımı Nâbî önderliğinde oluşan “hikemî tarz”dır (Mengi, 2016: 193-94) “Bu üslubun sosyal hayata dönük olarak toplumdaki sosyal bunalmaları ve kültürel değişimleri şiir diline taşınması, önemli bir yeniliktir” (Özgül, 2013: 200). Dönemin dördüncü akımı, “mahallî akım”dır. Mahallî tarz, şiirde yerli ve mahallî unsurların çok fazla işlenmesidir. Şentürk ve Kartal, “Bu üslubun en önemli özelliği, bilindiği gibi önceki dönemlere ait klâsik konuların terk edilerek mahallî konulara ilgi gösterilmesidir” (2010: 423) demişlerdir.

Bazı halk şairleri aruz ölçüsüyle hece ölçüsünü birlikte kullanmışlardır. Böylece halk şiiri ve klasik şiir arasında bir yakınlaşma olmuştur (Mengi, 2016: 194). “Âşık Ömer ve Gevherî gibi şairlerin klâsik şiirin dil, üslup ve sanat anlayışından etkilenmeleri dikkat çekicidir. Âşık edebiyatı şairlerinden bir kısmında görülen bu yönelişlerde, klâsik kültürün halka malolmasının da etkisi büyüktür” (Özgül, 2013: 223).

17. yüzyılda nesir alanında da bir çeşitlilik söz konusudur. Veysî, Nergisî, Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi nesir alanında eser kaleme alan sanatçılardır (Mengi, 2016: 194). Bu yüzyılda nesir; tür, içerik, dil ve anlatım bakımından renkli ve çeşitlidir. Nergisî ve Veysî’nin eserleri, dönem nesrinin süslü nesir olarak adlandırılmasına sebep olmuştur (Özgül, 2013: 227). Tezkire ve biyografi türünde de önemli eserler verilmiştir. 17. yüzyıl biyografi yazarları, eserlerinde çağdaşları olan şairlere yer verip bilgi tekrarna düşmemek için biyografileri kısa tutmuşlardır. *Riyâzû’ş-şu’arâ*, *Zübdetü’l-eş’âr*, *Rıza Tezkiresi*, *Yümnî Tezkiresi* bu dönemin önemli tezkirelerindedir (Şentürk ve Kartal, 2010: 468-69).

Bu çalışmada, 17. yüzyılda yaşamış bir şahsiyet olan Hüseyin Âlî Efendi’nin *Miftâhü’r-rahme* adlı eserinin tanıtılması amaçlanmıştır. Çalışma üç ana bölümden

oluşmaktadır. İlk bölümde Hüseyin Âlî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri tanıtılmış, ikinci bölümde *Miftâhü'r-rahme*'nin sebeb-i telifi, muhtevası, eserde geçen kaynaklar ve eserin tespit edilen nüshaları hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde metin yer almaktadır. Metnin daha rahat anlaşılması için çalışmanın sonuna sözlük eklenmiştir.

Çalışmanın Konusu

Çalışmamızın konusu, Hüseyin Âlî Efendi'nin Firavun'un imanı hakkında kaleme aldığı *Miftâhü'r-rahme* adlı eseridir. Çalışmamızın amacı, 17. yüzyıl şair ve münşîlerinden olan Hüseyin Âlî Efendi'nin *Miftâhü'r-rahme* adlı eserinin tenkitli metnini ortaya koyarak eseri incelemek ve Hüseyin Âlî'nin daha önce çalışılmamış bu eserini ilim dünyasına tanıtmaktır.

Literatür Özeti

Araştırmalarımıza göre, Hüseyin Âlî'nin *Miftâhü'r-rahme* adlı eseri üzerine daha önce herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Fakat müellifin bazı eserleri üzerine yapılan çalışmalar mevcuttur. Bunlardan ilki İsmail Arıkoğlu (1999) tarafından “Âlî (Edirneli Hüseyin Efendi) Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni” adıyla yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *Divân*'ıdır. Sonrasında Nuran Altuner (2003), I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu'nda “Âlî Hüseyin Efendi” adıyla bir bildiri sunmuştur. Feridun Hakan Özkan (2013) ise, “Şâirin Şiiri'ni Müdâfaası” adıyla bir makale yayımlamış ve bu makalesinde Hüseyin Âlî'nin iki mektubuna yer vermiştir.

Müellifin *Kâfiye ve Nazîre* adlı eseri, Merve Cengiz (2017) tarafından “Ali Hüseyin Çelebi Edirnevî'nin 'Kafiye ve Nazire' İsimli Eserinin Tahkik ve Değerlendirmesi” adıyla yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Hüseyin Âlî'nin *Riyâzü't-terâcim* eseri, Gülay Karaman (2019) tarafından “Hüseyin Âlî Efendi ve Riyâzü't-terâcim Adlı Biyografik Eseri” adıyla makale olarak yayımlanmıştır. Müellifin *Ukûdü'l-ukûl* adlı eseri, Aysun Uzun (2019) tarafından “Edirneli Âlî Hüseyin Çelebi'nin Ukûdü'l-Ukûlü” başlığıyla yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

Miftâhü'r-rahme'de Firavun'un imanı konusu değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu konuyu ele alan çalışmalara değinmekte fayda vardır. Firavun'un imanı ile ilgili yapılan çalışmalardan biri Fikret Soyal (2004)'ın “Celâleddin ed-Devvânî'nin Firavun'un İmânı Konusundaki Görüşleri ve Ali el-Kârî'nin Eleştirisi” adıyla hazırladığı yüksek lisans tezidir.

Bir diğerk çalışma Mahmut Çınar (2011) tarafından yayımlanan “Ye’s ve Be’s Halinde İmanın Hükmi: Firâvun’un İmanı Örneği” makalesidir. Firavun’un imanı, İslam âlimleri tarafından tartışılmıştır. Süleyman Aydın (2014), “Kur’ân ve Sünnet Işığında Firavun’un İmânı Meselesi” adlı makalesinde, konunun ortaya çıkışında yazılmış eserlere değinmiştir. Sonrasında konunun akaid ilmiyle alakasını, İslam âlimleri ve ayetler aracılığıyla Firavun’un imanını değerlendirmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma sürecinde öncelikle araştırmanın konusu belirlenmiş, ardından web aracılığıyla yazma eserin bulunduğu kütüphaneler tespit edilerek eserin yurt içi ve yurt dışındaki nüshaları temin edilmiştir. Metin tesisi için uygun nüshalar seçilmiştir. Metin tesisinde üç yazma nüsha esas alınmıştır. Nüshaların değerlendirilmesi sonucunda eser, çeviri yazıya aktarılmıştır. Çeviri yazıda İsmail Ünver’in “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” (Ünver, 2008) makalesinden yararlanılmıştır. Metinde geçen ayet, hadis ve şiirlerin anlamları verilmeye çalışılmıştır.

Hüseyin Âfi’nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi toplamak için tezkireler, biyografi kitapları, tezler ve makaleler incelenmiş, sonrasında değerlendirme ve rapor sürecine geçilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda inceleme bölümü kaleme alınmıştır. *Miftâhü’r-rahme*’de geçen bazı kelimelerin anlamları, dizin ve eserin tıpkıbasımından örnekler tezin son kısmına eklenmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Hüseyin Âfi, yaşadığı dönem olan 17. yüzyılın genel özelliklerini eserinde yansıtmıştır. *Miftâhü’r-rahme*’de süslü nesrin izlerini görmek mümkündür.

Mikrofilm ve Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah bölümündeki nüshanın dışında eserin tespit edilen diğer nüshalarında Hâtıme bölümünden sonra gelen kısmın Veysi’nin *Şehâdet-nâme* adlı eserinin bir bölümü olduğu görülmüştür. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümündeki nüshada Hâtımede geçen hikâyenin Veysi’nin bir eserinden alındığı söylenmiştir. Bursalı Mehmed Tahir’in *Osmanlı Müellifleri* ve Rıdvan Canım’ın *Edirne Şairleri*’nde Hüseyin Âfi’nin *Şehâdet-nâme* adlı eserinden bahsedilirken 17. yüzyıl tezkirelerinde ve diğer biyografik eserlerde şairin böyle bir eserinin olduğuna dair bir bilgi yoktur.

1. HÜSEYİN ÂLÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Hüseyin Âlî, 17. yüzyılda yaşamış önemli bir âlim, şair ve münsîdir. Kaynaklarda, şairin doğum tarihi ve ailesi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bazı katalog kayıtlarında şairin adı “Hüseyin Çelebî b. Abd-Allâh Edirnevî” ve “Âlî Hüseyin b. Abd-Allâh Edirnevî ” şeklinde geçmektedir. Bu kayıtlardan şairin babasının adının Abdullah olduğu anlaşılrsa da diğer kaynaklarda bu bilgiyi destekleyen herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Asıl adı Hüseyin olan şair, *Osmanlı Müellifleri*'nde Âlî Hüseyin Efendi (Bursalı Mehmed Tahir Efendi, 2016: 937); *Beliğ Tezkiresi*'nde Hüseyin Efendi (İsmail Belig, 1985: 20); *Safâyî Tezkiresi, Kâfile-i Şu'arâ ve Edirne Şairleri*'nde Hüseyin (Mustafa Safâyî Efendi, 2005: 66; URL-1, 2017: 90; Canım, 1995: 291); *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*'nde Âlî Hüseyin (Babinger, 2000: 2008); *Vekâyi'u'l-Fuzalâ*'da: Âlî, Edirnevî Hüseyin Efendi (Şeyhî Mehmed Efendi, 20018: 585) adıyla geçmektedir.

Kaynaklarda, Hüseyin Âlî'nin doğum yeri ile ilgili farklılıklar mevcuttur. *Beliğ Tezkiresi* ile *Rıza Tezkiresi*'nde Adanalı (İsmail Belig, 1985: 20; Zavotçu, 2009: 92;) olduğu söylenen şairin *Edirne Şairleri, Kâfile-i Şu'arâ, Osmanlı Müellifleri, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* ile *Safâyî Tezkiresi*'nde Edirneli (Canım, 1995: URL-1, 2017: 90; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, 2016: 937; Babinger, 2000: 208; Mustafa Safâyî Efendi, 2005: 66) olduğu bilgisi bulunmaktadır. Kaynakların çoğu, Hüseyin Âlî'nin Edirneli olduğu konusunda birleşmişlerdir. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nde müellifin bazı eserlerde Adanalı bazılarında ise Edirneli olarak gösterilmesini imlayla ilişkilendirerek: “Bu tereddüd ‘Adana’ imlâ-yı kadimenin ‘Edene’ olduğundan ileri geliyor” (Bursalı Mehmed Tahir Efendi, 2016: 938) demiştir.

Hüseyin Âlî'nin ölüm tarihi ile ilgili de farklı bilgiler söz konusudur. *Rıza Tezkiresi* ile *Vekâyi'u'l-Fuzalâ*'da Hüseyin Âlî'nin H. 1050/ M. 1640 yılında İstanbul'da (Zavotçu, 2009: 92; Şeyhî Mehmed Efendi, 2018: 585) vefat ettiği söylenmiştir. *Beliğ Tezkiresi, Osmanlı Müellifleri ve Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*'nde ise şairin ölüm tarihi H. 1058/ M. 1648 (İsmail Belig, 1985: 20; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, 2016: 937; Babinger, 2000: 208) olarak verilmiştir.

Bazı kaynaklar, şairin “Dergâh-ı âlî müteferrikaları”ndan olduğunu söylemişlerdir (Bursalı Mehmed Tahir Efendi, 2016: 937; İsmail Belig, 1985: 20; Mustafa Safâyî Efendi 2005: 66; Şeyhî Mehmed Efendi, 2018: 585; URL-1, 2017: 90; Zavotçu, 2009: 92). Âlî, döneminde ünlü bir şair ve münşidir (URL-1, 2017: 90; Mustafa Safâyî Efendi 2005: 66). Hakkında *Rıza Tezkiresi*’nde “şair-i muhter ü vâsıl-ı netâ’ic-i asl u ferdir” (Zavotçu, 2009: 9) denmiştir.

Hüseyin Âlî, bir kasidesinde iyi eğitim gördüğünü söylemiştir:

Nice tahsîl kıldım anı takrîr eylesem bir bir

Beyân itmek gelür lâzım bir iki turfe efsâne

K. 4/62

Şair, Fars edebiyatının önemli şairleri olan Tâlib-i Rûm, Örfî, Feyzî ve Enverî’den etkilenmiştir. Arapça-Farsça bilmesi sebebiyle kendisine “Örfî-i Sâni” ve “Tâlib-i Rûm” demiştir (Arıkoğlu, 1999: VIII):

Nola dîrlerse bana ey Âlî

Tâlib-i Rûm u ‘Örfî-i Sâni

G.116/8

‘Örfî-nefes ol Feyzî-i Rûmem ki terânem

Reşk-i negam-ı bülbül-i Şirâz u dikendür

K. 2/17

Peyrev-i ‘Örfî-i mu ‘ciz-gû-yı kudsî fitratıma

Enverîdür fikrimün gerçi edîb-i akdemi

Kt. 1/42

Kapal, şairin *Dîvân*'ında üç yerde Feyzî'den; bir kasidede Kemâl-i İsfahânî'den; altı yerde Örfî'den bahsettiğini söylemektedir (Kapal, 2013: 135; 215; 302). Ayrıca şairin *Dîvân*'ında Nefî'ye yazdığı 39 beyitlik, "suhan" redifli bir kaside bulunmaktadır:

Cenâb-ı Nef'î-i mu'ciz-beyân ki olmuş ezel

Velî peyâmbere-i âhirü'z-zamân-ı suhan

Nigâr-ı dil-keş-i kudsî-perend-i eş'ârı

Gül-i şüküfte-i hûrşîd-i âsmân-ı suhan

Yegâne gevher-i âlem-fürûz güftârı

Bahâ-yı mahsül-i bahr-ı bî-girân-ı suhan

K. 10/20-22

Hüseyin Alî, Nefî'nin söz alanında mahir olduğunu ve onun izinden gittiğini ifade etmiştir (Kapal, 2013: 405):

Ben ol şâkird-i hâs-ı Nef'î-i mu'ciz-dem-i Rûmem

Ki sözde gâlibim üstâd-ı zerdûz-ı Horasâne

K.4/112

Sultan II. Osman'a 53, Sultan IV. Murad'a 124, Sadrazam Dilâver Paşa'ya 26, Sadrazam Hafız Ahmed Paşa'ya 78, Mahmud Paşa'ya 27, Vezir Hüseyin Paşa'ya 35 beyitlik kaside sunan şair, beklediği itibarı görememiştir:

Ne çâre neyleyin ammâ ki olmaz biri de vâsıl

Cenâb-ı âsitân-ı âsmân-fersâ-yı sultâne

Dirîgâ bir vesîle bulmadım kim eyleyim îsâl

Nice gündür tereddüd eylerin eşrâf u a'yâne

Ne denli feylesof olsam yine divânedür dirler

Varup ahvâlimi 'arz eylesem erkân-ı divâne

K.4/19-21

1.1. Eserleri

Kaynaklarda şairin eserleri ile ilgili farklı bilgiler yer almaktadır. *Rıza Tezkiresi*'nde şairin sekiz (Zavotçu, 2009: 93), *Edirne Şairleri*'nde on bir (Canım, 1995: 291-92), *Osmanlı Müellifleri*'nde ise dokuz eseri olduğu bildirilmiştir (Bursalı Mehmed Tahir Efendi, 2016: 937). Kaynaklar doğrultusunda eserleri ile ilgili bilgileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1.1.1. *Dîvân*: *Dîvân*'ı 1999 yılında İsmail Arıkoğlu tarafından "Âli (Edirneli Hüseyin Efendi) Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni" başlığıyla yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. *Dîvân*, mensur bir dibâce ile başlamaktadır. *Dîvân*'da 1 münacât, 1 tevhid, 11 kaside, 10 kıt'a, 118 Türkçe gazel, 8 Farsça rubai, 14 Farsça gazel mevcuttur (Arıkoğlu, 1999: XVIII). Mürettep bir *Dîvân*'dır.¹

1.1.2. *Kâfiye ve Nazîre*: İbnü'l-Hacib'in *Kâfiye* adlı eserinin muhteva olarak genişletilmiş şekli olan eser, Arapça bir nahiv kitabıdır. 112 varak olup talik hatla yazılmıştır. Eserin 1625 yılında yazıldığı bilinmektedir. Ders kitabı mahiyetinde olduğu için Hüseyin Âli, eserini sade, anlaşılır bir şekilde kaleme almıştır (Cengiz, 2017: 28, 31). Âli, eserinde birçok kaynak, âyet, hadis ve şîirden yararlanmışır. Eserin tek nüshası, İstanbul Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayi Efendi Bölümü'nde 1627 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

1.1.3. *Miftâhü'r-rahme*: Firavun ile Hz. Mûsâ arasında geçen maceraların anlatıldığı mensur bir eserdir. Mukaddime, 8 bölüm ve hâtimedden oluşmaktadır. Eserde, şîirler de yer almaktadır. Firavun'un imanını konusu çeşitli kaynaklar aracılığıyla değerlendirilmiştir. 12 nüshası tespit edilen eserin, Süleymaniye Kütüphanesinde 6, Kahire-Mısır Kütüphanesinde 3, Avusturya Milli Kütüphanesinde 2 ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde 1 nüshası

¹ *Dîvân*'daki kaside ve gazeller, Süleymaniye Kütüphanesinde Laleli Koleksiyonunda 1789 arşiv numarasıyla müstakil bir eser olarak *Kasaid ve Gazaliyat-ı Ali* adıyla yer almaktadır. Eser, 29-71 varakları arasındadır. Eserin sonuna düşülen Hicri 1064 tarihi Miladi olarak 1653-54 yıllarına tekâbül etmektedir.

bulunmaktadır. *Rıza Tezkiresi*'nde eser, *Miftâhü'l-cenne* (Zavotçu, 2009: 93) adıyla kayıtlıdır.¹

1.1.4. Münşeât: Mektup türünde kaleme alınmış nesir ağırlıklı bir eserdir. Eserin içerisinde şiirler de mevcuttur. “Eser, musikî, askeriye, ilmiye ve birçok alandan şahıslara yazılmış mektupları içermektedir” (Cengiz, 20017: 24). Katalog kayıtlarında *Münşeât-ı Ali* ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü'nde 3518 demirbaş numarasıyla bir nüshası yer almaktadır.

1.1.5. Riyâzü'r-rahme: İslam'ın beş şartından bahseder. *Osmanlı Müellifleri*'nde eser için “eser-i nefis” (Bursalı Mehmed Tahir, 2016: 938) tabiri kullanılmıştır. *Rıza Tezkiresi*'nde *Riyâzü'l-cenne* ismiyle geçen eserin ahlakla ilgili olduğu söylenmiştir (Zavotçu, 2009: 93). Eserin bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü'ndedir. *Kitâb-ı Miftâhü'r-rahme ve Riyâz-ı Cenne* adını taşıyan eser, 25. varaktan itibaren başlamaktadır.

1.1.6. Riyâzü't-terâcim: 143 varaktan oluşan eser, mensur olarak kaleme alınmış bir biyografi kitabıdır. Eser, 13. yüzyılda yaşamış biyografi yazarı İbn-i Hallikân'ın eseri örnek alınarak alfabetik sıraya göre tertip edilmiş 18 bölümden oluşmaktadır. Eserde süslü bir nesir dili kullanılmıştır. Eser, üç yüzü aşkın âlim, şair ve ünlü kişinin biyografisine yer vermesi açısından önem taşır (Karaman, 2019: 55-59). Tek nüsha olan eser, talik hatla yazılmıştır.²

1.1.7. Sâkî-nâme: *Edirne Şairleri*'nde şairin *Sâkî-nâme* adlı bir eserinin olduğu, terki-i bend şeklinde olan bu eserin *Dîvân*'ının içerisinde yer aldığı yazmaktadır (Canım, 1995: 292).

1.1.8. Şehâdet-nâme: *Edirne Şairleri* ile *Osmanlı Müellifleri*'nde Hüseyin Âfi'nin *Şehâdet-nâme* adlı bir eseri olduğu yazmaktadır (Canım, 1995: 292; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, 2016: 937). Fakat katalog kayıtlarında bu esere rastlanmamıştır.

1.1.9. Târîh-i Umûmî: Hüseyin Âfi, Hz. Âdem'den başlayarak zamanına kadar gelen bir *Târîh-i Umûmî* yazmıştır (Babinger, 2000: 208-9). Safâyî, tezkiresinde eserin halk arasında çok sevildiğinden ve rağbet gördüğünden söz etmiştir (Mustafa Safâyî Efendi,

¹ Çalışmamızın konusunu oluşturan bu eser ile ilgili ayrıntılı bilgi ileride verilecektir.

² *Rıza Tezkiresi*'nde *Tabakât-ı Şu'arâ ve Üdebâ-ı Arab* (Zavotçu, 2009: 93) ismiyle geçen eserin içerik bakımından *Riyâzü't-terâcim* olması mümkündür.

2005: 66). Eserin bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Koleksiyonu'nda 663 demirbaş kaydıyla 206-215 varakları arasında *Tevârih* ismiyle yer almaktadır.

1.1.10. *Ukûdü'l-cevâhir*: Alfabetik olarak düzenlenmiştir. Arap atasözlerinin şerhidir. 28 bölümden meydana gelmiştir (Arkoğlu, 1999: XIX).

1.1.11. *Ukûdü'l-ukûl*: Huyî'nin *Ferâidü'r-rahme* adlı eserinden seçilen atasözlerinin şerh ve tercümesidir (Arkoğlu, 1999: XIX). Alfabetik olarak düzenlenmiş 29 bölümden oluşan eser, mensur tarzda yazılmıştır. Eserde şîirler, ayet ve hadisler yer almaktadır (Uzun, 2019: 21-22). Eserin Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba, Esad Efendi, Hacı Mahmud Efendi ve İbrahim Efendi Bölümleri'nde birer nüshası daha vardır.

Aysun Uzun, *Ukûdü'l-ukûl*'ün Huyî'nin *Ferâidü'r-rahme* adlı eserinden farklı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “Âlî'nin Hz. Ali'ye nispet edilen mesellerden eserine dâhil etmesi ve farklı kaynak eserlerden alıntıları ve izahlarıyla *Ukûdü'l-Ukûl*, *Ferâ'idü'l-Harâ'id*'den farklılaşır” (Uzun, 2019: 21).

Katalog kayıtlarında *Ukûdü'l-ukûl*'ün bir nüshası, *Durûb-ı Emsâl* adlı eserin nüshasıyla örtüşmektedir. Bu sebeple, ikisinin aynı eser olma ihtimali akla gelmektedir.

Rıza Tezkiresi'nde ayrıca *Gül-deste-i Belâgat-ı Türkî* adlı bir eserden bahsedilmektedir (Zavotçu, 2009: 93). Fakat katalog kayıtlarında bu esere rastlanmamıştır.

2. MİFTÂHÜ'R-RAHME

2.1. Miftâhü'r-rahme'nin Sebeb-i Telifi

Hüseyin Âfî, *Miftâhü'r-rahme*'nin yazılış sebebini eserin girişinde şu şekilde açıklamaktadır:

“Ammâ-ba'd cüyende-i feyz-i lâ-yezâlî ser-mest-i sühan Hüseyin 'Âlî gencîne-i tefsîrden bu güne güher-senc-i ta'bîr olur ki bir gice niçe yârân ile güft u güde ve gönçe-i gülzâr-ı hatır nesîm-i şöhetleri ile güşüde idi. Beyân-ı vüs'at-ı deryâ-yı rahmet ve zühür-ı esrâr-ı hikmet ü 'ibreti mutazammın ğarķ-ı Fir'avna müte'allik ba'zı aħbâr u âşârdan şikeste vü beste ta'bîr ile taķrîr eyledüğümüzde perâkende-i pîşgâh-ı sâmi'aları olan cevâhir-i girân-ķadr-ı güftâr keşîde-i silk-i taķrîr olunmak iltimâs eyledüklerinde nigâşte-i kilik-i gevher-bâr u raķam-zede-i hâme-i mu'ciz-nigâr kılnup der-i zulmet-hâne-i ħurmâta mücib-i sedd olmağ-ıla *Miftâhü'r-rahme* ismi ile nâmzed kılundı” (*Miftâhü'r-rahme*, vr. 2a).

Buna göre, Hüseyin Âfî, bir gece dostlarıyla bir araya gelir. Allah'ın sonsuz rahmeti, hikmeti ve Firavun'un helak olmasıyla ilgili konuları çeşitli eserlerden konuşur ve tartışır lar. Sohbet esnasında arkadaşları Hüseyin Âfî'den duydukları bu değerli sözlerin yazılmasını rica ederler. Günahların karanlık kapısını kapatacağı için bu esere “*Miftâhü'r-rahme*” ismi uygun görülür.

2.2. Eserin Muhtevası

Miftâhü'r-rahme, ilmî ve edebî bir eserdir. Eserde, Firavun'un imanı çeşitli kitaplar, ayet ve hadisler delil gösterilerek değerlendirilmiştir. Eser; mukaddime, 8 bölüm ve hâtimeden oluşmaktadır. Eserde, mukaddimeye geçmeden besmele-hamdele-salveleye yer verilmiş, hamdele ve salve süslü nesir ile kaleme alınmıştır. Hamdele ve salve kısmında bazı şiirler ifadeye güç katmak, anlatımı süslemek amacıyla kullanılmıştır. Bu şiirler, *Kaside-i Bürde*'den ve Örfî'nin bir gazelinden alınmıştır.

Mukaddimede, İslam'a göre tövbenin hangi durumlarda kabul olup hangi durumlarda kabul olmadığı anlatılmıştır. İlk olarak imanın “e-m-n” kökünden geldiği söylenmiş ve imanın sözlükteki anlamına yer verilmiştir. Sonrasında çeşitli İslam âlimlerinden hareketle imanın ne olduğu, imanın hangi durumlarda sahih olduğu tartışılmıştır.

İslam âlimleri, bir kimsenin imanı dil ile doğrulayıp kalbi ile doğrulamadığında dünya ahkâmında mü'min sayılsa da Allah katında mü'min sayılmayacağını dile getirmişlerdir (es-Sâbûnî, 2011: 171). İmam Mâtürîdî, Nesefî gibi kelamcılara göre iman,

kalbin tasdikinden oluşmaktadır (Kılavuz, 1982: 21-22'e atfen Kılavuz, 2017: 37). *Miftâhü'r-rahme*'nin mukaddime kısmında Allah'a iman etmenin kalbin tasdiki olduğu vurgulanmış, Hucurât suresi, 14. ayet delil gösterilerek dil ile inandığını söyleyip kalp ile inanmayan Arapların imanının sahil olmadığı ifade edilmiştir. *Kitâbü'l-kifâye* kaynak gösterilerek iman ve İslam'ın tarifi yapılmıştır. İslam âlimlerinden İmam Kevâşî, İmam Mutarrizî ve Taftâzanî iman ile ilgili görüşlerini açıklamışlardır. Taftazanî, tövbenin hangi şartlarda kabul olduğunu Nisâ suresi, 18. ayetten hareketle dile getirmiştir. Kadı Beydâvî, *Envârü't-tenzîl*'de tövbe ve kötülükle ilgili şunları söyler:

“Tövbeyle ölüm gelinceye kadar tehir edenle küfür üzerine öleni tövbe etmemede bir tutmuştur; bu da o halde ona önem verilmeyeceğini mübalağa ile bildirmek içindir. Sanki: Bunların tövbesi ile onların tövbe etmemeleri birdir demiş gibidir. Şöyle de denilmiştir: Kötülüğü yapanlardan murat edilen asi müminlerdir; kötülükleri yapanlardan da murat edilenler de münafıklardır. Çünkü küfürleri ile kötü amelleri katlanmışlardır. Ölenlerden murat edilenler de kâfirlerdir” (Beydavî, 2013: 504) demıştır.

Mukaddimenin sonunda Mevlânâ'ya ait olduğu düşünülen bir şiir verilerek bölüm ile bağdaştırılmıştır.

1. Bölüm, Hz. Mûsâ (a.s.)'nin Firavun hakkındaki duasını içermektedir. Hz. Mûsâ, Firavun ve kavmine Allah'ın ayetlerini defalarca anlatmış, uzun zaman nasihat ve öğütlerde bulunmuş, kendilerini Allah'ın gazabının beklediğini söylemiş, içinde buldukları sapkınlıktan dolayı onları uyarılmış fakat onlar Hz. Mûsâ'yı dinlemeyip inkâra devam etmişlerdir. Hz. Mûsâ'nın ümidi tükenmiş ve onlara öfkesi artmıştır. Sonunda elinden başka bir şey gelmeyip onlara beddua etmiştir (Zemahşerî, 2017: 328). Kadı Beydâvî, bu duayı edenin Hz. Mûsâ (a.s.) olduğunu fakat Hârûn (a.s.) güvence verince ikisine isnad olduğunu söylemiştir. *Keşşâf*'ta: “Hazret-i Mûsâ'nın kavmini dine davet ettikten sonra kırk yıl beklediği” (Zemahşerî, 2017: 330) bilgisine yer verilmiştir.

2. Bölüm, Firavun'un helak olmasıyla ilgilidir. Firavun'un helak vakti yaklaştığında Allah, Hz. Mûsâ'ya İsrailoğulları ile beraber Mısır'dan çıkıp gitmelerini emreder. Firavun da İsrailoğullarının gittiğini öğrenince askerleri ile peşlerinden gider. İsrailoğulları, Firavun ve askerlerinin peşlerinden geldiğini görüp Hz. Mûsâ (a.s.)'ya: “Ey Mûsâ işte Firavun yetişti, ne yapacağız?” diye sorarlar. Allah, “Asanla taşla vur.” der ve bunun üzerine Hz. Mûsâ (a.s.), asasını suya vurduğunda deniz on iki yola ayrılır. Sözün kısası, İsrailoğulları denizden geçip güvenli kıyıya ulaşırlar. Firavun denize yaklaştığında denize girmeye cüret edemez. Geri dönmeyi düşündüğünde Cebrâil (a.s.) bir kısırağa binip Firavun'un önüne yürür. Firavun atını durduramayıp Cebrâil (a.s.)'in peşinden gider. Firavun'un askeri ise onu

kendi iradesiyle denize girdi sanıp peşinden denize girer. Ve böylece Firavun ile askeri boğularak can verir.

İslami kaynaklarda beşerî ya da doğal bir felaket karşısında edilen imanın sahih olmadığı (Çınar, 2011: 123) vurgulanmış, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*'nde Elmalılı M. Hamdi Yazır, yaşamaktan ümit kesildiği andaki imanın faydasız olduğunu söylemiştir (Yazır, 2016: 175). Hüseyin Âfi Efendi, bu bölümde *Lübâbü't-te'vîl, Kitâbü'l-müşkilât, Keşşâf, Câmîü'l-usûl*'ü ve Tirmizî'den bir hadisi kaynak olarak göstermiştir. *Lübâbü't-te'vîl*'de İmam Mutarrizî, Firavun'un imanının şüpheli olduğu için kabul mertebesine ulaşmadığını aktarmış, sebep olarak da Firavun'un felaketten kurtulurum düşüncesiyle "iman ettim" demesini göstermiştir. Hüseyin Âfi Efendi, İbn-i Esir'in İbn-i Abbas'tan rivayet ettiği aşağıdaki hadis ile bu bölümü bitirmiştir:

"Yüce Allah, Firavun'u suda boğduğu zaman, Firavun: "Gerçekten, İsrâiloğulların inandığı Tanrı'dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim" (*Kur'an-ı Kerim*, Yunus, 10/90) dedi. Cebrail: "Ey Muhammed! Sen beni denizin çamurundan alıp (Allah'ın) rahmeti ona ulaştırir korkusuyla ağzını tıkarken görseydin!" dedi" (Müsned: 2027); (İbn-i Esir, 2013: 500).

3. Bölüm, bir önceki bölümde geçen hadis-i şerif ile bağlantılıdır. Firavun'un imanının kendisine fayda vermeyeceği *Keşşâf* kaynak gösterilerek anlatılmıştır. Firavun boğulacağını anladığı vakit iman edeceği sırada Cebrâil (a.s.), denizden bir miktar balçık alıp onun ağzını kapatmıştır (Zemahşerî, 2017: 334). Meryem suresi, 64. ayet ve Nahl suresi, 50. ayet delil gösterilerek Cebrâil (a.s.)'in Firavun'un iman etmesine engel olması konusu tartışılmıştır.

4. Bölüm, "...Cebrail: "Ey Muhammed! Sen beni denizin çamurundan alıp (Allah'ın) rahmeti ona ulaştırir korkusuyla ağzını tıkarken görseydin!" (Müsned: 2027) hadis-i şerifine gelen itirazlara cevap şeklindedir. Cebrâil (a.s.) 'in Firavun'un ağzına balçık atmasının hikmetini anlamayanlar hadis-i şerife çeşitli itirazlarda bulunmuştur. Enbiyâ suresi 23. ayet, İbrahim suresi 27. ayet ve Mâide Suresi 1. ayet delil gösterilerek bu itirazlara cevap verilmiştir. Sonuç olarak, İmam Mutarrizî: "Cebrâil (a.s.) bu işi Allah'ın emriyle yapmıştır." deyip noktayı koymuştur. Bölüm, "Allah, en doğrusunu bilir." ifadesi ile bitmiştir.

5. Bölümde, Firavun'un hırsından dolayı iman ettiğini üç defa söylemesi izah edilir. Hüseyin Âfi, burada *Keşşâf*'ı kaynak göstermiştir. *Keşşâf*'ta bu durum şu şekilde geçmiştir:

“Orada yüzüstü bırakılan (Firavun), kabul edilmesini çok istediği için, bir tek mânayı üç defa ve üç ayrı ibare ile ifade etmiş; ancak, vaktinde hata ettiği ve hiçbir seçme imkânının kalmadığı bir sırada söylediği için isteği kabul edilmemiştir. Oysa seçme imkânı bulunduğu ve teklifin devam ettiği bir zamanda olsaydı, bir defa söylemesi bile yeterdi” (Zemahşerî, 2017: 332).

Bölüm, “Allah, en doğrusunu bilir.” ifadesi ile bitmiştir.

6. Bölüm, Firavun’un helak oluşundaki hikmet ve ibretler hakkındadır. Bu bölümde Yûnus suresi, 90-92. ayetlere yer verilmiştir. İsrailoğulları, Firavun zırhı ile helak olmuş, toz toprağa bulaşmış hâlde görünce onun davasının doğru olmadığını anlamışlardır. Bölümün sonunda Allah’a yakarış ve dua vardır: “Kalplerimizi Hak yolundan ayırma, razı olmayacağın şeylere bizi saptırma” (Beydavî, 2013: 360). Bu bölümde, Veysî’nin bir gazeli ile Nizâmî’nin *Şeref-nâme* mesnevisinden bazı beyitlere yer verilmiştir.

7. Bölüm, Firavun’un suda boğularak helak olmasını anlatır. Cebrâil (a.s.) ile Firavun arasında geçen olay, eserde *Keşşâf*’tan hareketle anlatılmaktadır. Bir rivayete göre Cebrâil (a.s.), Firavun’a gelip “Efendisinin nimetlerine nankörlük ederek üzerindeki hakkımı inkâr eden ve ona karşı ilahlık taslayan biri hakkında ne dersin?” diye sormuş, o da: “Efendisinin nimetlerini inkâr eden ve ona isyan edenin cezası denizde boğulmaktır.” diye cevap vermiştir. Firavun boğulacağı vakit Cebrâil (a.s.) o fetvayı Firavun’a gösterdiğinde Firavun kendi yazısını Cebrâil (a.s.)’in elinde görünce tanımıştır (Zemahşerî, 2017: 334). Dolayısıyla aslında Firavun, kendi cezasını kendi vermiştir. Bu bölüm, diğer bölümlere nazaran daha kısadır.

8. Bölüm, Firavun’un imanının kabulüyle ilgilidir. Bu bölümde çoğunlukla *Fusûsü’l-hikem*’den alıntılar yapılmıştır. *Fusûsü’l-hikem* şârihlerinden Dâvûd-ı Kayserî’nin bu konudaki görüşlerine yer verilmiştir. Dâvûd-ı Kayserî’ye göre Firavun’un imanı sahihtir. Kaynak gösterilen bir diğer eser, *Hakâyıku’t-tehlîl*’dir. *Hakâyıku’t-tehlîl*’e göre Firavun, malını ve mülkünü kaybetme korkusuyla İsrailoğullarından doğan çocukları öldürür. Bunun üzerine Hz. Mûsâ’nın annesi, Hz. Mûsâ’yı bir sandığa koyarak Nil nehrine bırakır. Firavun’un eşi ve hizmetçileri sahil gezintisinde Hz. Mûsâ’yı bulup eve getirirler. Firavun, çocuğu öldürtmek ister. Fakat Firavun’un eşi Âsiye (r.a.): “Benim ve senin için göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur” (*Kur’ân-ı Kerîm*, Kasas, 28/9) demiştir ve Hz. Mûsâ, Âsiye’ye göz nuru olmuştur. Yûsuf suresi 87. ayet delil gösterilerek Allah’ı inkâr edenler dışında kimsenin Allah’tan ümidini kesmeyeceği dile getirilmiştir.

Firavun'un imanı hakkındaki deliller sabit olmakla beraber, kendisinin ahiret azabına tutulması lazım gelir. Çünkü üzerinde kul hakkı vardır. Bu bölümde, Hûd suresi, 98. ayet delil gösterilmiştir. Bazı müfessirler, Firavun'un, imanı sahih olsa bile üzerinde kul hakkı olduğu için cehennemde azap çekmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Hâtimedede Hüseyin Âlî, Allah'ın sonsuz rahmeti ile ilgili ayet ve hadislere yer vermektedir. “Allah'ın kabul edebileceği tövbe, ancak bilmeden kötülük edip de sonra tezdelden pişmanlık getirenlerin tövbesidir; işte Allah bunların tövbesini kabul eder” (*Kur'ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/17) denmiştir. Yani Allah, kulunun tövbesini kabul eder. Allah'a isyan edip kötülükler yapan birisi pişman olup vakit kaybetmeden tövbe ettiğinde tövbesinin kabul edileceği anlatılmaktadır. Âlî, tüm bu yorumlardan sonra doğrusunu Allah'ın bileceğine işaret ederek son sözü ona bırakır. İslamî eserlerde kullanılan “Allah, en doğrusunu bilir.” ibaresi aynı zamanda Allah'a duyulan saygının da bir ifadesidir.

Hâtimededen sonra “Râviyân-ı sahih-gûyân” başlığı altında Veysî'nin *Şehâdet-nâme* adlı eserinden alınmış, orucun faziletlerinden bahseden bir hikâyeye yer almaktadır. Allah'ın sonsuz rahmetini örneklendirmek ve ispatlamak amacıyla bu hikâyeye yer verilmiştir. Hikâyede çirkin ve günahkâr bir zenci, Ramazan ayı boyunca oruç tutar. Öldüğünde günahkâr biri olduğu için kimse onun yüzüne bakmaz, mezarını kazmazken oruca hürmetinden dolayı Cebrâil, bu kişinin salih bir kula yakışacak güzel bir şekilde defnedilmesini emretmiştir. Bu hikâyeye vesilesiyle Allah'ın rahmetinin sonsuzluğuna atıfta bulunularak eser tamamlanmıştır.

2.3. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri

Miftâhü'r-rahme, mensur bir eserdir. Eserde, anlatımı güçlendirmek, nesri güzelleştirmek ve süslemek için mensur metnin aralarına beyit, dize, kıta, rubai gibi manzum parçalar eklenmiştir. Bu manzum parçalar, muhtevaya uygun bir şekilde Fars edebiyatının önemli isimlerinden olan Hâfız, Sadî, Nizâmî, Örfî, Câmî gibi şairlerin şiirlerinden, Fars edebiyatının yanı sıra Arap edebiyatının önemli eserlerinden olan *Kaside-i Bürde*'den alınmış alıntılardır.

23 varaktan oluşan eserde, Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dil kullanılmıştır. Eserde kelime hazinesi bakımından bu üç dilden en az kullanılanı Türkçedir. Çoğunlukla Arapça-Farsça kelimelere yer verilen uzun zincirleme tamlamalardan oluşan *Miftâhü'r-rahme*'de, ağırlıklı olarak süslü nesrin izleri görülmektedir: “Ve manzûme-i sipâs

ü sitâyiş ki be-hem keşîde-i ser-engüşt-i tekrîmdür nişâr-ı bârgâh-ı mekremet-destgâh-ı Âmirzkârî kılınur ki şayrefî-i ‘inâyet-i ezeliyyesi rûz-ı bâzâr-ı mağfiretde cüyâ-yı nağd-ı nâ-sere-i ma‘şiyetdür” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 1b). Süslü nesrin özelliklerinden birisi de cümlelerin uzunluğudur. Eserde, cümleler genellikle uzundur:

“Ve dürüd u ta‘zîm Hâzret-i Sultân-ı serâ-perde-i risâlete şâyestedürki câme-hâne-i ‘inâyet-i Rabbâniden püşânîde-i bâlâ-yı şân-ı şerîfî olan teşrîf-i tekrîmi tîrâz-ı *li yağfira leka’llâhu mâ teqaddeme min zenbîke ve mâ te’ahhâra* ile muhtarrez ve taḥiyyet ü teslîm ol sipeh-sâlâr-ı enbiyâ vü ser-ḥayl-ı aşfiyâ Cenâb-ı Kerîmine sezâvârdur ki mesned-i a’lâ-yı kurb-ı Raḥmânî ve maḳâm-ı Maḥmûd lütf-ı Yezdânîde *ve le seyfe yu ‘tîke rabbuke fe terḏâ* hitâb-ı müsteḫbî ile mükerrrem ü mu‘azzedür” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 1b-2a).

Nesirde ahengi sağlayan önemli unsurların başında seci gelmektedir. *Miftâhü’r-rahme*’de seci; iç ahengi sağlayan, kelimeler arasında benzerlik, yakınlık ve bütünlük ilgisi kuran öge olarak karşımıza çıkmaktadır: “**şikeste vü beste ta‘bîr ile takrîr; güft u güde** ve gönçe-i gülzâr-ı ḥâḫır nesîm-i şoḫbetleri ile **güşüde; imtiḫânen** ve **ibtîlâen** virdüğü **zînet ü mâl** ve **şervet ü menâl**; muḳtezâ-yı **irâde-i ‘aliyye-i ḳahhârî** ve mûcib-i **meşîyye-i seniyye-i cebbârî**” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 2a; 5b; 6a-6b). Eserde sesli ve sessiz harf ve kelimelerin tekrarı, hem anlamı pekiştirmede hem de ahengi arttırmada bir rol oynamıştır: “Ve manzûme-i sipâs ü sitâyiş ki be-hem keşîde-i ser-engüşt-i tekrîmdür nişâr-ı bârgâh-ı mekremet-destgâh-ı Âmirzkârî kılınur ki şayrefî-i ‘inâyet-ezeliyyesi rûz-ı bâzâr-ı mağfiretde cüyâ-yı nağd-ı nâ-sere-i ma‘şiyetdür” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 1b). Bu cümlede “e” sesinin diğer seslere oranla daha fazla tekrarlandığı görülmektedir.

Eserde, Arapça ifadelere sıkça yer verilmiştir. Bu Arapça ifadeler, üslubu ağırlaştırmıştır:

“Kitâb-ı *Fuṣṣû’l-ḥikemî*’de bu güne beyân buyurmuşdur ki **ve kâne ḳurretü ‘aynin le Fir‘avn bi’l-îmânî’lezi a‘ḫahu inde’l-ğarḳi** Şeyḫ Dâvûd-ı Ḳayşerî ‘aleyhi’r-rahme, bu ‘ibâret-i ḳudsiyyenüñ tefsîrinde buyurmuşdur ki **li-enne’l-ḫaḳḳa tükellimu bi-lisânîhe min-ğayr-i iḫtiyârîhi bi-ennehü ḳurretü ‘aynin lehü ve li-Fir‘avne fevecebe en yeküne kezalike fî-nefsi’l-emri**. Hâzret-i şeyh-i ekber ḳuddise sırruhu’l-enver Mûsâ ‘aleyhi’s-selâmuñ Fir‘avna ḳurretü’l-‘ayn olduḡmuñ sırrını beyân buyurduḡdan soñra keyfiyyet-i ḫâl-i mevṫini daḫı bu güne beyân buyurmuşdur ki **fe-ḳabzatühü**” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 14a).

Eser, dönemin dil özellikleri açısından önemlidir. 17. yüzyılın dil ve imla özelliklerini yansıtan eserde ayrıca Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait arkaik kelimeler de

bulunmaktadır. Metinde tespit edilen arkaik kelimeler, “anuñ, birle, eyit-, ol, yerlîg”tir: “anuñ-çün, anlaruñ, anuñla, anuñ” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 2b, 4b, 11a, 13a); “Rabbānī birle” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 8b); “Cibrīl min-‘ind-i nefsihi eyitdi” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 8b); “ol Cebbār, ol zamān, ol merd-i meydān-ı dānişe, ol hulle-i kerāmet, ol bende, ol gün, ol tābütı, ol hâlde, ol zengī-i bed-rengi, ol yevm-i va’d” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 10b, 12a, 12b, 13a, 15a, 19a, 23a); “ṭayy-i yerlîg-i belîg” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 20a).

Âlî, *Miftâhü’r-rahme*’de konuyu genişletmek ve düşüncelerini ispatlamak amacıyla ayet ve hadisler başta olmak üzere tefsir kitaplarına, İslam âlimlerinin görüş ve eserlerine başvurmuştur: “Ebū’l-‘Āliye ve Sa’īd bin Cübeyr *lillezīne ya‘melūne’s-seyyi’ātdan* murād münāfikīndür, Süfyān-ı Şevrī ‘uşāt-ı mü‘minīndür diyü buyurmuşlardır” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 4a). “Zīnet, *Envārü’t-tenzīlde* mā yetezeyyenu bihi mine’l-libāsi ve’l-merākıbi ve neḥvehümā ile müfesser ve emval, Tefsīr-i *Lübābü’t-te’vīlde* nuḫūd u ne‘am ile mu‘abberdür” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 5b). Metin içinde ayetlerin bazen tamamı bazen de bir kısmı verilmiştir. Bazı ayetler, tefsir kitaplarında olduğu gibi, başka âlimlerin görüşleri doğrultusunda şerh edilmiştir: “*Sümme yetübüne min-ḳarībın* (*Kur’ân-ı Kerīm*, Nisâ, 4/17): Ba‘zı ‘ulemā *ḳarībden* murād marāz-ı mevte düşmeden evveldür diyü buyurmuşlardır. Hazret-i Ḳāḏī Beyḏāvī ‘aleyhi’r-rahme bu āyet-i kerīmede *min* teb‘iz içündür” (*Miftâhü’r-rahme*, vr. 17b). *Miftâhü’r-rahme*, bu şekilde açıklayıcı anlatımı ön plâna çıkarmasıyla didaktik bir eserdir.

Hız. Mûsâ ile Firavun’un hikâyesinin anlatıldığı kısımlarda tahkiye üslubu ve karşılıklı konuşmalar göze çarpmaktadır. Eserde müellifin tartışma üslubu çerçevesinde okuyucunun aklına gelebilecek soruları zikredip bunlara cevap vermesi önemli bir üslup özelliği olarak dikkat çeker:

“**Eger sâ’il su’âl eylerse ki** Fir’avnuñ püte-i endîşesinden ifrâg-ı ḳālīb-ı ‘ibāret eyledügi sîm-i süḫanı dārü’d-ḳarb-ı ḳabül-i Sübhānīde sikke-zede-i rağbet olsa ya’nî şāhid-i İmānı cāme-hāne-i lütf-ı İlahīden teşrīf-püş-ı ḫüsn-i ḳabül olmağ-ıla revnağ-ı i’tibār balsa Ḥaḳ te‘ālā *Kur’ân-ı ‘azīmü’ş-şānda* sū’-i hālinden mevāzı’-ı ‘adīdede beyān buyurur mı idi? **Bu gūne cevāb virilür ki** Fir’avnuñ İmānından soñra küfrine naşş-ı şarīḥ olmayup cümle Fir’avn ḫaḳında vārid olan āyāt ḳable’l-İmān vāḳi’ olan aḫvālinden ḫikāyet olup bir mücrimüñ muḳeddemen cerā’im-i bī-pāyān ve ‘uḳūbāt-i elīmeye vücūh-ı şettā ile istiḫḳafını beyān

eyledükden soñra şahâ'if-i cerâ'imine kalem-i 'afv çekildiği 'Afüvvüñ kemâl-i 'afv-ı 'azîmine ve mezîd-i lütf-ı 'amîmine delâlet ider" (*Miftâhü'r-rahme*, vr. 15b).

"Eger libâs-ı teklîfden müntezi' olduğu hâlde Cibrîl min-'indi nefsihi eyitdi ise Cibrîle fi'l-i bî-hüde irtikâb lâzım gelir. Cibrîl 'aleyhi's-selâma hod irtikâb-ı emr-i bî-hüde münâsib degüldür" (*Miftâhü'r-rahme*, vr. 8b). Bu ifadeler de eserdeki tartışma üslubuna örnek verilebilir.

2.4. Miftâhü'r-rahme'nin Kaynakları

Hüseyin Âlî, *Miftâhü'r-rahme*'de birçok kaynaktan yararlanmışır. Bu kaynakları ilmî ve edebî olmak üzere iki grupta toplayabiliriz:

2.4.1. İlmî Kaynaklar

Kur'ân-ı Kerîm, İslamî eserlerde en fazla referans gösterilen kaynaktır. Hüseyin Âlî, eserinde *Kur'ân-ı Kerîm*'den birçok ayete yer vermiştir. Bazen ayetin tamamı bazen de konuyla alakalı olan bölümü metinde yer almıştır. *Kur'ân-ı Kerîm* dışında eserde geçen diğer ilmî kaynaklar şu şekilde sıralanabilir: *Câmîü'l-usûl*, *Fusûsü'l-hikem*, *Hakâyıku't-tehlîl*, *Keşşâf*, *Kifâye*, *Medâriki't-tenzîl*, *Şerhi'l-akâidü'n-nesefiyye*, *Tabsuretü'l-mütezekkir*, *Envârü't-tenzîl* ve *Lübâbü't-te'vil*'dir.

2.4.2. Edebî Kaynaklar

Hüseyin Âlî, eserini mensur olarak kaleme almış olsa da aralara şüirler ekleyerek eserini süslemiştir. Bu şüirler, genellikle Arap, Fars ve Türk edebiyatlarının önemli şairlerinin şüirleridir.

Eserde Fars edebiyatından; Attâr'ın *Muhtâr-nâme*, Emîr Hüsrev Dihlevî'nin *Mecnûn u Leylâ* mesnevisinden ve Hâfiz-ı Şîrâzî'nin *Dîvân*'ından beyitler, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si ve *Dîvân*'ından bir beyit, Molla Câmî'nin *Tuhfetü'l-ahrâr* ve *Yusuf u Züleyha*'sından, Nizâmî'nin *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Şeref-nâme* mesnevisinden beyitler, Örfî'nin *Dîvân*'ından bir beyit, Sa'dî'nin *Gülistân*'ından bir mısra yer almaktadır. Fars edebiyatından alınan şüirlere metinde orijinal olarak yer verilmiş, tercüme yoluna gidilmemiştir. Arap edebiyatından; Hz. Alî'nin şüirinden bir beyit, İmam Bûsîrî'nin *Kaside-i Bürde*'sinden bir beyit mevcuttur. Türk edebiyatından Veysî'nin *Şehâdet-nâme* adlı eserinden bir bölüm ve *Dîvân*'ından iki beyit bulunmaktadır.

2.5. Eserin Yazma Nüshaları ve Tavsifi

Miftâhür-rahme'nin on iki nüshası tespit edilmiştir. Eserlerin nüsha tavsifleri¹ şu şekildedir:

2.5.1. Avusturya Milli Kütüphanesi, nr. N.F. 247.

178x127 mm. ölçülerine sahip olan eser, *Miftâhü'r-rahme* ismiyle kayıtlıdır. Toplam 22 varaktan oluşmakta, varak numarası 1b ile başlamaktadır. Eserde bazı kelimeler silik ya da okunamaz haldedir. Yazılar siyah mürekkeple, başlıklar ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin müstensihî bilinmemekle beraber eser, 1742-1743 yılları arasında istinsah edilmiştir. 17 satırdan oluşan eser, nesih hattıyla yazılmıştır.

Baş: Gül-deste-i hâmd u sitâyiş ki bâzâr-ı şâd-âb-ı ihlâşdan ber-çîde-i dest-i ta'zîmdür.

Son: *Ân çîst ki bâyedem der-âmûz*

Migüzâr merâ be-men der ân rûz

Eserin sonunda istinsah kaydı ile birlikte bir şiir yer almaktadır:

Yâdigâr olmağa şâlih degül ammâ lûtfen

Yâd ide ehl-i kerem hayr-du'â ile beni

Nazar-ı 'afv ile mahv eyleyüp işlâh iden

Görmeye hiç keder şâg ola dâ'im bedeni

H. 1155

2.5.2. Avusturya Milli Kütüphanesi, nr. N.F. 356.

Avusturya Milli Kütüphanesinde bulunan eser, *Mecmû'a-i Resâ'il* adıyla kayıtlıdır. İçinde, *Miftâh-ı Rahmet*, *er-Risâletü'l-mevsume bi'l-mübâşeret*, *Risâle Fethi Kirâmeddin*, *Risâle-i Mergûbe* adlı yazma eserler vardır. 178x127 mm. ölçülerindedir, her varak 15

¹ Nüsha tavsifleri yapılırken şu elektronik kaynaklardan yararlanılmıştır: (URL-2, 2019), (URL-3, 2019) ve (URL-4, 2008).

satırdan oluşmaktadır. *Miftâhü'r-rahme*, 60 varaktan oluşan yazma eserin 1b-23a varakları arasındadır. Eserde tahrir olmuş, bozulmuş, eksik varak bulunmamaktadır. Yazılar, siyah, başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Ayetler kırmızı mürekkep ile vurgulanmıştır. Eser, nestalik hatla yazılmış ve Mustafa Üsküdârî tarafından 1741-42 yılları arasında istinsah edilmiştir.

Baş: Gül-deste-i hâmd u sitâyiş ki gülzâr-ı şâd-âb-ı ihlâşdan ber-çîde-i dest-i ta'zîmdür.

Son: *Ân çîst ki bâyedem der-âmûz*

Mîgüzâr be-men merâ der ân rûz

Eserin sonunda “Yevm-i Cum'a vaqt-i 'işâ li's-şalât sene 1154, gurre-i Muharrem” istinsah kaydı vardır.

2.5.3. Kahire-Mısır, Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu, nr. 9525.

Talîk hatla yazılan eser, 19 satırdan oluşmaktadır. Toplam 23 yapaktır. Katalog kayıtlarında müellifin ismi, Alî Çelebî İznîkî olarak geçmektedir.

2.5.4. Kahire-Mısır, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu, nr. Mecâmi Türkî Talat 14.

120x215 mm. ölçülerinde olan eser, talîk hatla yazılmıştır. 67-83 varakları arasındadır. 19 satırdan oluşmaktadır.

2.5.5. Kahire-Mısır, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu, nr. Tevhidi Türkî 6.

Eser, 23 yapaktır. 110x230 mm. ölçülerinde olup talîk hatla yazılmıştır.

2.5.6. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan Koleksiyonu, nr. 34 Sü-Tarlan 94/1.

Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan eser, *Miftâhü'r-rahme* adıyla kayıtlıdır. Eser kahverengi, zencirekli meşin bir cilt içindedir. 214x114-154x65 mm. ölçülerindedir, her varak 19 satırdan oluşmaktadır. Saman filigranlı kâğda nestalik hat ile yazılmıştır. Kitabın üstünde adı *Miftâh-ı Rahmet* olarak geçmektedir. Toplam 23 varaktan oluşmaktadır. Varak

numarası 1b'den başlamaktadır. 22b'de Mevlânâ hakkında bir murabba, 23a'da Şeyh Ahmed Rufâî medhiyesine Nâfiz'in bir nazmı yer almaktadır. Eserde eksik, tahrip olmuş ya da kopmuş varak bulunmamaktadır. Yazılar siyah mürekkep, söz başları ve duraklar ise kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihi bilinmemektedir.

Ser-levha: Fî hâze'l-kitābu ebhāş-ı Fir'avn 'arızan ve 'amîkan. Hâzihi'l-mecelleti müstemilleti 'alā kitābi *Miftāhü'r-rahme* li-Hüseyn Âlî ve 'alā kitābi Hikāyât-ı Aşhâb-ı Kehf li-Muhammed-i Emîn ve 'alā kitāb-ı Hikāyât-ı Mülük li-Veysî rahimehumu'llāhi te'alā.

Baş: Gül-deste-i hamd u sitāyiş ki gülzâr-ı şād-âb-ı ihlâşdan ber-çide-i dest-i ta'zîmdür.

Son: *Ân çîst ki bâyedem der-âmûz*
Migüzâr be-men merâ der ân rûz

2.5.7. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Koleksiyonu, nr. 384.

Katalog kayıtlarında *Miftâh-ı Rahmet* adıyla geçen eser, 197b-219a varakları arasındadır. Ayetlerin bir kısmı, hadisler ve bazı Arapça ibareler harekelenmiş ve kırmızı mürekkep ile vurgulanmıştır. 13 satırdan oluşur. Hâtıme bölümünden sonra, hadisler ve ayetler ışığında Allah'ın sonsuz rahmeti işlenmiştir. Konuyla ilgili olarak İslam tarihinden örnekler yer almaktadır. Bu açıdan mikrofilmle örtüşmektedir. İstinsah tarihi belli değildir.

Ser-levha: E'r-risâletü'l-müsemmâ be-*Miftâh-ı Rahmet*.

Baş: Gül-deste-i hamd u sitāyiş ki gülzâr-ı şād-âb-ı ihlâşdan ber-çide-i dest-i ta'zîmdür.

Son: Bu hadîş-i şerîf dahı te'vîl-i hadîş-i evvel ile mü'evvel olduğundan gayrı bu gevher-i gene-yi nübüvvet qabl-i nüzülü'l-ferâ'iz pîrâye-yi silk-i beyân olmak dahı muhtemeldür. Kezâ fî *Mebârîki'l-ezhâr fî-Şerhi Meşârîki'l-envâr*. Temmeti'r-risâletü bi-

ḥatm-i ḥadīṣ-i ḥātemü'r-risāleti şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem. Mā-cerā fī ravzati'l-'ibāreti li-ehli'l-belāgati ve'l-berā'ati min mīzābi yerā'atihim tesnīmü't-teslīm ve sebīlü'l-isāleti.

2.5.8. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, nr. 2131.

Kitāb-ı Miftāhü'r-rahme ve Riyāzü'r-rahme adıyla kayıtlı olan eser, 125 varaktır. *Miftāhü'r-rahme*, yazma eserin 1b ile 23b varakları arasında yer alır. İlk şiiirin üstü kırmızı mürekkeple vurgulanmıştır. 17 satırdan oluşan eser, 185x100-135x55 mm. ölçülerine sahiptir. Cildin ebru desenli olmayan kâğıt yüzünde “Bursevî Ḥaqqı Efendinüñ ḥalīfeleri Ḥüseyn Ālī Efendinüñ *Kitāb-ı Miftāhü'r-rahme* ve *Riyāz-ı Cenne Bā-ḥaṭṭ-ı Esîrî-zāde Efendi*” yazmaktadır.

17. sayfanın sol kenarında “Bu ‘ibāret-i ḥoş-me’āl ḥātimeḍe vāḳi’ olan kıṣṣa-ı ğaribe ki Veysî Efendinüñ te’līfinden ahz olunmuşdur bi-‘aynihi tekrar olunsa gerekdür” ibaresi vardır. Bu ifade, der-kenârda kırmızı cetvelle üçgen içine alınmıştır.

Baş: Gül-deste-i ḥamd u sitāyiş ki gülzār-ı şād-āb-ı ihlāşdan ber-çīde-i dest-i ta’zīmdür.

Son: *Ān çīz ki bāyedem der-āmūz*

Migüzār merā be-men der ān rüz

Eserin sonunda Esîr-zāde Ahmed bin Mustafā tarafından tamamlandığını belirten bir ferağ kaydı vardır: İtmām yāft īn risāle ‘an yed-i efḳari’l-verā Ahmed bin Muştafā Esîr-zāde yessera’llāhü ‘alā-küllü mā irādihi [te]mm.

2.5.9. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, nr. 703.

Bölüm başları kırmızı mürekkeple yazılmış, ayetlerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. 1b-22a varakları arasındadır. 210x125-150x65 mm. ölçülerine sahip olan eser, 19 satırdan oluşmaktadır. Eserde sahh kayıtları vardır. Ahmed bin Muhammed tarafından istinsah edilmiştir.

Baş: Gül-deste-i hamd u sitâyiş ki gülzâr-ı şād-âb-ı ihlâşdan ber-çide-i dest-i ta'zîmdür.

Son: *Ān çîz ki bāyedem der-āmūz*

Migüzâr be-men merâ der ān rûz

“Kaddetühüm ‘alā-yed‘i-l ‘abde‘l-ekal Aḥmed bin Muḥammed fi‘l-yevmi ḥādi ‘aşere evvel rabi‘în” cümlesinde istinsah kaydının olduğu kısımda mürekkep dağılmıştır. Burada tahminen sene sitte meteyn ve elf [1206] yazmaktadır.

2.5.10. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Mikrofilm Koleksiyonu, nr. 1725.

Süleymaniye Kütüphanesinde 1725 arşiv numarasıyla kayıtlı olan eser, Darü'l-Kütübü'l-Mısıryye'den 1968 yılında İstanbul'a mübadele yoluyla getirilmiştir. Diğer nüshalardan şekil olarak farklıdır. Mikrofilimde hâtime bölümünden sonra Allah'ın rahmetinin delilleri ele alınmıştır. Dipnot ve haşiyelerde ise Arapça bazı ifadeler yer almaktadır. Eserin başında müellifin ismi: “Bā-ḥaṭṭ-ı muşannif merḥûm Ālî Çelebî” olarak geçmektedir. 23 varaktan oluşan eser, talik hattıyla yazılmıştır. Fazlu'llāhu'l-Nakşibendî tarafından istinsah edilmiştir. Bu nüshanın Kahire-Mısır Milli Kütüphanesinde 9525 numarasıyla kayıtlı nüsha olması ihtimal dâhilindedir.

Baş: Gül-deste-i hamd u sitâyiş ki gülzâr-ı şād-âb-ı ihlâşdan ber-çide-i dest-i ta'zîmdür.

Son: *Ān çîst ki bāyedem der-āmūz*

Migüzâr be-men merâ der ān rûz

2.5.11. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Tercüman Gazetesi, nr. Y-340/2.

Eser, *Miftâh-ı rahmet* adıyla talik hatla yazılmış olup söz başları kırmızıdır. Gülkurusu rengi kâğıt kaplı bir cilt içindedir. H. 1166/ M. 1753 tarihinde istinsah edilmiştir. 11b-28b varakları arasındadır. 19 satırdan oluşan eser, 206x131-143x60 mm. ölçülerindedir.

Ser-levha: Kitāb-ı *Miftāh-ı Rahmet* fi Hall-i Müşkilāt-ı Fuşûş

Baş: Gül-deste-i hamd u sitāyiş ki gülzār-ı şād-āb-ı ihlāşdan ber-çide-i dest-i ta'zīmdür.

Son: *Ān çīz ki bāyedem der-āmūz*

Migüzār be men merā der ān rūz

Eserin sonunda istinsah kaydı vardır: “Kaddetüm fi'l-yevmi't-tāsi' aşer meh-i Cumāde'l-ülā li sene sitte vü sittin ve mi'e ve elf kemālü'l-'izz ü eşref [1166]”

2.5.12. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yeniler Kitaplığı, nr. Y-706.

Nesih hatla yazılan eser, *Mecmû'a-i Resâ'il* adlı yazmanın içerisinde bulunmaktadır. Toplam 25 varaktan oluşmaktadır. Varak numarası 136b'den başlamaktadır. Eserde 158b-160b varaklarının üst kısımları ile 161a'nın tamamında yazılar silik olduğu için okunamamıştır. Yazılar siyah, başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser, 1745-46 yılları arasında istinsah edilmiştir. 17 satırdan oluşmaktadır.

Baş: Gül-deste-i hamd u sitāyiş ki gülzār-ı şād-āb-ı ihlāşdan ber-çide-i dest-i ta'zīmdür.

Son: Metnin sonunda mürekkep dağıldığı için okunamayan bir bölüm bulunmaktadır. Okunabilen bazı kelimelerden bu kısmın Avusturya N.F. 247 numaralı nüshanın sonunda yer alan şiir olduğu anlaşılmaktadır:

Yādigār olmağa şālîh degül ammā lütfen

Yād ide ehl-i kerem hayr-du'ā ile beni

Nazar-ı 'afv ile mahv eyleyüp işlāh iden

Görmeye hiç keder, şāğ ola dā'im bedeni

2.6. Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol

Çalışmamıza konu olan *Miftâhü'r-rahme*, 17. yüzyıla ait bir metindir. Bu yüzden eser çeviri yazıya aktarılırken 17. yüzyılın dil ve imla özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Metnin çeviri yazıya aktarımında İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" (Ünver, 2008) adlı makalesinden istifade edilmiş, bilimsel çalışmalarda uygulanan transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

Eserin tespit edilen 12 nüshasından Avusturya N.F. 247, Avusturya N.F. 356 ve Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Gazetesi Y-340/2 nüshaları metin tenkidi için seçilmiştir. Seçilen nüshalar arasında istinsah tarihi en eski olan Avusturya Milli Kütüphanesindeki N.F. 356 numarada kayıtlı nüsha esas alınmakla birlikte diğer iki nüshadan da faydalanılarak metin tesisi gerçekleştirilmiştir. Esas alınan nüsha diğer nüshalarla karşılaştırılarak bunlar arasındaki farklılıklar, dipnotta gösterilmiştir. Metnin dipnotlarda nüsha farklarını göstermek için Avusturya N.F. 356'ya A1; Avusturya N.F. 247'ye A2 ve Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Gazetesi Y-340/2 'ye S rumuzu verilmiştir. Nüsha farklılıkları dipnotlarda verilirken nüshada fazla olan kelimeler (+), eksik olanlar (-) işaretiyle gösterilmiştir.

Birleşik sıfatlar arasına (-) konulmuştur. Farsça isim ve sıfat tamlamasında, izâfet veya sıfat kesresi, muzâf ve mevsûfa çizgi (-) ile bağlanmış ve "-i, -i" şeklinde yazılmıştır. Metinde "ub" şeklinde yazılan zarf-fiil eki "-up/ -üp" olarak gösterilmiştir. "ile", "için" edatlarıyla "idi, imiş gibi i- fiilinden türeyen kelimelerin okunuşunda ayrı ve bitişik yazılma durumları göz önüne alınmıştır. Bitişik yazımlarda araya kısa çizgi "-" konulmuştur.

Her sayfaya varak numarası verilmiştir. Varak numaralarını belirtilirken Avusturya Kütüphanesi, N.F. 356 numaralı nüsha esas alınmıştır. Dikkatsizlik sonucu yanlış yazılmış olduğu tahmin edilen kelimelerin doğru biçimleri yazılmış, metinde geçen yanlış biçim dipnotta belirtilmiştir. Metin tamiri yapılan ya da tarafımızdan eklenen kısımlar [] ile gösterilmiştir. Metinde geçen ayet ve hadisler, eser adları ve şiirler italik olarak verilmiştir. Arapça ve Farsça şiirlerin Türkçe tercümesi dipnotlarda vermeye çalışılmıştır. İslam âlimlerinin konu hakkındaki bazı görüşleri eserde Arapça olarak verilmiş, bu kısımların tercümesi verilmemiştir. Müstensihin kırmızı mürekkeple yazdığı yerler koyu puntıyla yazılmıştır.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء : ʾ	ص : ş
ا, آ : a, e, ā	ض : ź, đ
ب : b	ط : ʈ
پ : p	ظ : ʒ
ت : t	ع : ʿ
ث : ʃ	غ : ğ
ج : c	ف : f
چ : ç	ق : k
ح : ħ	ك : k, g, ñ
خ : ħ	ل : L, l
د : d	م : m
ذ : ʒ	ن : n
ر : r	و : v, o, ö, u, ū, ü
ز : z	ه : h, a, e
ژ : j	ی : y, ı, ĩ
س : s	Okunmayan vâv (vâv-ı madûle) : ^v
ش : ş	

3. METİN

[1b] Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm¹

Gül-deste-i ḥamd u sitāyiş ki gülzār²-ı şād-āb-ı ihlāşdan ber-çīde-i dest-i ta'zīm³dür ber-eşānde-i dergāh-ı raḥmet-penāh-ı Perverdigārī olur ki gülşen-ābād-ı lūtf-ı 'amīminden *inna'llāhe yağfiru'z-zunūbe cemī'ā*³ nesīm-i 'ināyet-şemīmi meşāmm-ı ümīd-i günāhkārāna hemīşe 'ıtr-sāy-ı teselliyetdür.

Nazm⁴:

La'alle raḥmete Rabbī ḥīne yaḳsimūhā

*Te'tī 'alā ḥasebī'l-ışyāni fi'l-kaşemi*⁵

Ve manzūme-i sipās ü sitāyiş ki be-hem keşīde-i ser-engüşt-i tekrīmdür nişār-ı bārgāh-ı mekremet-destgāh-ı Āmirzkārī kılnur ki şayreff-i 'ināyet-i ezeliyyesi rüz-ı bāzār-ı mağfiretde cüyā-yı naḳd-ı nā-sere-i ma'şiyetdür.

Beyt:

*Aṭā-yı ü be-güneh cilve*⁶-koned ferdā

*Ki bī-günāh*⁷ zi-neng şevāb be-güzāred⁸

¹ A1'de Besmele'den önce kırmızı mürekkeple "Mükāleme-i Şeyḫ Muḥammed-i Mışrī" başlığı yer almaktadır. Ayrıca Besmele'den sonra "ve bihi'l-avnihi" ibaresi vardır.

² gülzār: bāzār A2.

³ *İnna'llāhe yağfiru'z-zunūbe cemī'ā*: "Çünkü Allah bütün günahları bağışlar" (*Kur'ân-ı Kerīm*, Zümer, 39/53); A1'de ayetin devamı: "*inneḥü ḥüve'l-ğafūru'r-raḥīm*": "Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir" yer almaktadır.

⁴ Nazm: Beyt A2.

⁵ Bu şiir, *Kaside-i Bürde*'den alınmıştır. Kasidenin 155. beyittir. Türkçesi: "Rabbim rahmetini dağıtırken merhameti umulur. Herkesin isyanına göre karşılığını verir" (URL-5, 2020). Beyitten sonra A2'de "Neşr" yazmaktadır.

⁶ cilve: Şîrâzî'nin *Dîvân*'ında bu kelime "cilvehā" olarak yazılmıştır (Yazar, 1997: 126).

⁷ bī-günāh: Şîrâzî'nin *Dîvân*'ında bu kelime yerine "rastgār" kelimesi kullanılmıştır (Yazar, 1997: 126).

⁸ Beyit, Örfî-i Şîrâzî'nin *Dîvân*'ından alınmıştır. Şîrâzî'nin *Dîvân*'ında 245. gazelin 3. beytidir (Yazar, 1997: 126). Türkçe çevirisi: "Onun keremi, günaha (öyle bir) görünür (tecelli eder) ki yarın günahsızlar utançtan sevap işlesin."

Ve dūrūd u ta‘zīm Ḥazret-i Sultān-ı serā-perde-i risālete şāyestedür¹ ki cāme-hāne-i ‘ināyet-i Rabbānīden² pūşānīde-i bālā-yı şān-ı şerīfi olan teşrīf-i³ tekrīmi tūrāz-ı *li-yağfira leka’llāhü mā teḳaddeme [2a] min zenbike ve mā te’ahḫara*⁴ ile muṭarrez ve taḫiyyet ü teslīm ol sipeh-sālār-ı enbiyā vü ser-ḫayl-i aşfiyā Cenāb-ı Kerīmine sezāvārdur ki mesned-i a‘lā-yı ḳurb-ı Raḫmānī ve maḳām-ı Maḫmūd-ı lūṭf-ı Yezdānīde⁵ *ve le seyfē yu’tīke rabbuke fē terḫā*⁶ ḫitāb-ı müsteṭābı ile mūkerrem ü mu‘azzedür.

Şi‘r:

Selāmun mine’r-raḫmani naḫve cenābıhi

*Fe inne selāmi lā-yeliḳu bi-bābıhi*⁷

Daḫı āl-i izām ve aşḫāb-ı kirāmına erzānīdür ki feḫvā-yı ‘ināyet-iḫtivā-yı raḫıya’llāhü ‘anhüm ve raḫü ‘anh dībāce-i şaḫāif-i menāḳıb-ı celīle ve mażmūn-ı beşāret-maḳrūn⁸-ı *a’melū mā şı’tüm feḳad ḡaferet leküm*⁹ ‘unvān-ı berāt-ı evşāf-ı cemīleleridür¹⁰. Rıḫvānu’llāhi te‘ālā¹¹ ‘aleyhim ecma‘ın. **Ammā-ba’d** cüyende-i feyz-i lā-yezālī ser-mest-i süḫan Ḥüseyn Ālī gencīne-i tefsīrden bu gūne güher-senc-i ta‘bīr olur ki bir gice niçe yārān ile ḡıft u gūde ve ḡonçe-i gülzār-ı ḫāṭır nesīm-i şoḫbetleri ile güşüde idi. Beyān-ı vüs‘at-ı deryā-yı raḫmet ve zuhūr-ı esrār-ı ḫikmet ü ‘ibreti mutazammın ḡarḳ-ı Fir‘avna müte‘allıḳ

¹ şāyestedür: şāyeste: A2.

² Rabbānīden: Rabbāniyyeden S.

³ teşrīf-i: -S.

⁴ *li-yağfira leka’llāhü mā teḳaddeme min zenbike ve mā teahḫara*: “Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar” (*Kur’ân-ı Kerīm*, Fetih, 48/2).

⁵ Yezdānīde: Yezdānī A2.

⁶ *ve le seyfē yu’tīke rabbuke fē terḫā*: “Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacağım” (*Kur’ân-ı Kerīm*, Duha, 93/5).

⁷ Bu şiirin kime ait olduğu tespit edilememiştir. Şiirin Türkçe çevirisi: “Rahmandan selam, onun cenabından bir sırdır. Şüphesiz benim selamım onun kapısına yakışmaz.”

⁸ maḳrūn: -A2.

⁹ *a’melū mā şı’tüm feḳad ḡaferet leküm*. “(Ey Bedir ehli!) Ne yaparsanız yapın, ben sizleri bağışladım” manasına gelen hadis-i şerif. (Buhārî, hadis no:4274, Müslim, hadis no: 2494); (URL-6, 2019).

¹⁰ ki: +A2.

¹¹ te‘ālā: -A2.

ba'zı ahbār u āsārdan ūkeste vü beste ta'bīr ile taqrīr¹ eyledüğümüzde perākende-i pīşgāh-ı sāmī'aları olan² cevāhir-i girān-ḳadr-ı güftār keşīde-i silk-i taḫrīr olunmak iltimās [2b] eyledüklerinde nigāşte-i kilik-i gevhēr-bār u raḳam-zede-i ḫāme-i mu'ciz-nigār ḳılınup der-i zülmet-ḫāne-i ḫurmāta mūcib-i sedd olmağ-ıla *Miftāḫü'r-rahme*³ ismi ile nāmzed ḳılındı. Cenāb-ı Ḥaḳdan ümīdvāruz ki gūşe-i çeşm-i iltifāt ile⁴ mütāla'a buyuranlara dünyāda gūşāyış-i der-i devlet ve 'uḳbāda sebeb-i feth-i bāb⁵-ı rahmet ü mağfīret⁶ ola āmīn. Bi-men şerāfeti bi-teşrīf-i⁷ ve *mā erselnāke illā rahmeten li'l-ālemīn*⁸.

Muḳaddime: İmān ve İslāma Mūte'allik Ahvāl-i Redd ü Ḳabūl-i Tevbeyi Müştēmil Akvāl Beyānıdadur.

İmān, "emn"den me'ḥūz olup şa'yfe⁹-i ef'āle naḳl olunmuşdur. Ma'nā-yı imān, ḫayrı tekzībden emīn ḳılmaḳdur. Lūgatda taşdıḳden 'ibāret olup şer'-i şerīfde cemī'-i bi'z-zarūre ma'lūm olandan ya'nī edille-i ḳaṭ'iyye ile sübūt bulandan ki¹⁰ Nebī 'aleyhi's-şalāvātü¹¹ ve's-selām Ḥazretleri min-'indi'llāh teblīğ eyledüklerin¹² ḳalb ile¹³ taşdıḳ ve lisān ile¹⁴ iḳrār¹⁵ eylemekdür. Cumhūr-ı muḫaḳḳikīn zāhib olmuşlardır ki taşdıḳ-i bi'l-ḳalb bir emr-i bāṭındur. Pes anuñ-çün bir 'alāmet lāzımdur. İmdi bir¹⁶ kimesne lisān-ile iḳrār eyleyüp ḳalbi

¹ ile taqrīr: -A2.

² olan: Bu kelime S'de iki kere yazılmıştır.

³ *Miftāḫü'r-rahme*: *Miftāḫ-ı rahmet* A1, S.

⁴ iltifāt ile: iltifāt-ile A1.

⁵ bāb: -A2, -S.

⁶ mağfīret: -A2, -S1.

⁷ Bi-men şerāfeti bi-teşrīf-i: Yā erḫame'r-rāḫimīn A2.

⁸ *Ve mā erselnāke illā rahmeten li'l-ālemīn*: "(Resūlüm!) Biz seni ancak ālemlere rahmet olarak gönderdik" (*Kur'ân-ı Kerīm*, Enbiyâ, 21/107).

⁹ şa'yfe: -A1.

¹⁰ ki: -A2.

¹¹ 'aleyhi's-şalāvātü: 'aleyhi's-selāmuñ S.

¹² eyledüklerin: eyledüklerini A2.

¹³ ḳalb ile: ḳalble S.

¹⁴ lisān ile: lisānla S.

¹⁵ iḳrār: taqrīr A2.

¹⁶ bir: -A2.

ile taşdıķ eylemese aħkām¹-ı dünyāda mü'min olup 'ında'llāh [3a] mü'min olmaz. Şeyh Ebū Mansūr Mātūrīdī Hazretlerinūñ daħı² muħtārı budur. Bunı te'yīd ider edille-i kaṭı'adandur ki aşhāb-ı kirāmdan rıdvānu'llāhi te'ālā 'aleyhim ecma'īn³ Üsāme rağıya'llāhü 'anh⁴ lā ilāhe illa'llāh diyeni kaṭı eyledüğinden mazhar-ı 'iṭāb-ı Nebevī olduķda ol kelime-i ṭayyibeyi bīm-i şemşīrüm⁵ ile diyüp muşaddıķān dimeyi diyü cevāb virdüğünde⁶ Hazret-i Fahr-i kā'ināt 'aleyhi efdālü's-şalāvāt *Hel şakaķte kalbehü*⁷ diyü⁸ buyurmuşdur. Ya'nī çāk eyleyüp⁹ rāz-ı derūnına muṭṭalī' olduñ mı? Pes neden bildüñ¹⁰ muşaddıķān dimeyüp havf-i tiğünle dimüş ola? Ser-rişte-i şihhat-ı İmān vücūdına¹¹ merbūṭ olan ğaybdan murād nihān-hāne-i hafāda perde-nişin-i ihticāb olup dest-i nıgeh dāmen-i müşāhedesinden kūtāh olandır. Nitekim *yu'minūne bi'l-ğayb*¹² āyet-i kerīmesinūñ tefsīrinde Hazret-i¹³ İbn-i 'Abbās rağıya'llāhü¹⁴ 'anhümā¹⁵ hüve mā ümirte bihi mimmā ğābe 'an başarıke mine'l-melā'ıketi ve'l-cenneti ve ğayr-ı zālīk diyü buyurmuşdur. *Kezā fı-Tabşireti'l-mütezekkirü'l-İmāmü'l-Kevāşī* 'aleyhi'r-raħme ve tefsīr-i *Lübābü't-Te'vīķi'l-İmāmü'l-Muṭarrizī* 'aleyhi'r-raħme 'allāme-i Taftāzānī İmān u İslām beyānında rişte¹⁶-i tedķiķe bu güne güher-keş-i taħķiķ olmuşdur ki zāhir-i kelām-ı Şeyh beyne'l-İmān ve'l-İslām [3b] 'adem-i teğāyürü müş'ir olup eħadühümā āħirden lā-yahsebü'l-mefhūm bi'l-ħükmen münfekk olmaz. Kitābü'l-*Kifāyede*, el-İmān

¹ aħkām: -S.

² daħı: -A.

³ aşhāb-ı kirāmdan rıdvānu'llāhü te'ālā 'aleyhim ecma'īn: -A2.

⁴ Üsāme rağıya'llāhü 'anh: Üsāme rağıya'llāhü te'ālā 'anh S1; aşhāb-ı rağıya'llāhü 'anh A2.

⁵ şemşīrüm: şemşīr A2.

⁶ virdüğünde: virdüğinden S.

⁷ *Hel şakaķte kalbehü*: "Kalbini yarıp baktın mı?" anlamına gelen ĥadis-i şerif. (Ebū Dāvūd, Cihad, 95; Ibn Māce, Fiten, 1; Müslim, İmān, 158); (URL-7, 2020).

⁸ diyü: -S.

⁹ eyleyüp: idüp A2.

¹⁰ bildüñ: didüñ A2.

¹¹ Ser-rişte-i şihhat-ı İmān vücūdına: Ser-rişte-i İmān şihhat-ı vücūdına S.

¹² *yu'minūne bi'l-ğayb*: "Gayba inanırlar" (*Kur'ān-ı Kerīm*, Bakara, 2/3).

¹³ Hazret-i: -A2.

¹⁴ rağıya'llāhü: rağıya'llāhü te'ālā A1.

¹⁵ 'anhümā: 'anh A1.

¹⁶ rişte: ser-rişte S.

hüve taşdıķu'llāh fimā āhir min evāmire ve nevāhiye ve'l-İslām hüve'l-inkıyād ve'l-
 huzū'lü'l-'ulūhiyye diyü beyān olunmuşdur. Bu taķdırece huzū' vü inkıyād bi-ğayr-ı kabülü'l-
 emr ve'n-nehı müteħakkık olmayup İmān u¹ İslāmdan hükmen münfekk olmağ-ıla
 birbirinden müteğāyir olmaz. Eger sā'il su'al eylerse² *ķāleti'l-a'rābu āmennā, ķul lem
 tu'minū ve lākin ķulu eslemnā*³ nazm-ı kerīmi bi-dünü'l-İmān taħķīķ-i İslāma naşş-ı
 şarīhdür. Bu güne cevāb virürüz ki murādumuz şer'-i şerīfde⁴ mu'teber olan İslāmdur. Bu
 İslām ise bi-dünü'l-İmān bulunmaz. Bu āyet-i kerīmede vāķi' olan İslām min-ğayr-ı
 inkıyādü'l-bā'ın inkıyād-ı zāhir ma'nāsınadır. Bu maķūle İslām ile müsellemin min-ğayr-ı
 taşdıķın kelime-i şehādet ile⁵ mütelaftız menzilesindedür. Kezā fı-Şerhi'l-'akā'idü'n-
 nesefiyye li'l-muħakkıkü't⁶-Taftāzānī 'aleyhi'r-rahme rüz-ı bāzār-ı kabül⁷-i Sübhānide
 kesād-ı metā'-ı tevbeyi⁸ müstemil ve *leyseti't-tevbetu lillezīne ya'melüne's-seyyi'āt* āyet-i
 kerīmesinüñ tefsīrinde ba'zı müfessirīn silk-i beyāna lü'lü'-keş-i taħķīķ olmuşdur ki Hāzret-
 i Bārī celle şānühü [4a] fāsık⁹ ü küffārdan tevbeyi huzūr-ı mevte te'hīr ü tesvīf eyleyenler
 ile küfr üzre fevt olanlarıñ naķd-i nā-sere-i tevbeleri rüz-ı bāzār-ı kabülde rāyic olmamaķda
 ve *leyseti't-tevbetu lillezīne ya'melüne's-seyyi'āt, ĥattā izā ĥadara eħadehümü'l-mevtu ķāle
 innī tubtu'l-āne ve le'llezīne yemūtüne ve hum ķüffār*¹⁰. Ya'nī bunlarıñ tevbeleri ve 'adem-
 i tevbeleri mīve¹¹-bağş-ı bāğistān-ı merħamet ve ğonce¹²-ğüşā-yı gülistān-ı mağfiret

¹ u: -A1, -A2.

² eylerse: iderse A2.

³ *ķāleti'l-a'rābu āmennā, ķul lem tu'minū ve lākin ķulu eslemnā*: "Bedeviler 'İnandık' dediler. De ki: Siz iman etmediniz, ama 'Boyun eğdik' deyin" (*Kur'an-ı Kerim*, Hucurât, 49/14).

⁴ şer'-i şerīfde: şer'-i şerīfden A2.

⁵ ile: bu kelime S'de iki kere yazılmıştır.

⁶ muħakkıkü't: -A2.

⁷ kabül: -A2.

⁸ tevbeyi: bī-tevbeyi A1, S.

⁹ fāsık: bu kelime üç nüshada da "fisķa" şeklindedir.

¹⁰ *ve leyseti't-tevbetu lillezīne ya'melüne's-seyyi'āt, ĥattā izā ĥadara eħademu'l-mevtu ķāle innī tubtu'l-āne ve le'llezīne yemūtüne ve hum ķüffār*. "Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca 'Ben şimdi tevbe ettim' diyenler ile kâfir olarak ölenler için (kabul edilecek) tevbe yoktur" (*Kur'an-ı Kerim*, Nisâ, 4/18).

¹¹ mīve: -A2.

¹² ğonce: ğonce A2.

olmamakta berâberdür. İmâm-ı Muṭarriẓî Ḥazret¹-i İbn-i ‘Abbâşdan² radıya’llâhü te‘âlâ ‘anh³ rivâyet eyler ki bu âyet-i kerîmede vâkı‘ olan lafz⁴-ı *seyyi’ât*dan murâd küfr⁵dür. Ebû'l-‘Âliye ve Sa‘îd bin Cübeyr *lillezîne ya‘melüne’s-seyyi’ât*dan murâd münâfikîndür, Süfyân-ı Sevrî ‘uşât-ı mü’minîndür diyü buyurmuşlardır. *Hattâ izâ ḥaḍara eḥadühümü’l-mevt*. Ya’nî bizâ‘at-i girân-ḳadr-i ‘ömrini inhimâk-ı seyyi’ât ve inġimâş⁶-ı ma‘âşide izâ‘at ḳılup⁷ tevbeyi tengnâ-yı nez‘a tesvîf eyleyenlerden birine sultân-ı mevt ḥâzır⁸ olup melâ’ike-i mevtî mu‘âyene eyledükde şimdi tevbe eyledüm diyü cerâ‘im-i pîşîne⁹şinden izhâr-ı nedâmet ḳıla. Mü-şikâfân-ı ‘ulemâ buyurmuşlardır ki ḳurb¹⁰-ı mevt mâni‘-i ḳabûl-i tevbe¹¹ [4b] degüldür. Belki mâni‘-i ḳabûl şol aḥvâli müşâhede eylemekdür ki ol aḥvâl müşâhede olunduktan sonra dünyâyâ hiç¹² rücü‘ mümkün olmaz. *Ulâ’ike a‘tednâ lehüm ‘azâben elîmâ*¹³ bunlaruñ ‘adem-i ḳabûl-i tevbelerini¹⁴ te’kiddür. Tefsîr-i *Envârü’t-tenzîl*de bu¹⁵ rivâyet daḥı¹⁶ nigâşte-i şaḥîfe-i beşâretdür ki *lillezîne ya‘melüne’s-sü’e bi-cehâletin*¹⁷den murâd ‘uşât-ı mü’minîn ve daḥı¹⁸ *lillezîne ya‘melüne’s-seyyi’ât*dan murâd münâfikîñ olup tezâ‘uf-ı küfr ve¹⁹ isâ‘et-i ‘amellerinden Ḥaḳ te‘âlâ anlaruñ tevbelerini ol

¹ Ḥazret: -A2.

² İbn-i ‘Abbâşdan: İbn-i ‘Abbâş A1, A2.

³ ‘anh: ‘anhâdan A1; ‘anhümâ S.

⁴ lafz-ı: -A1.

⁵ küfr: kefer A2.

⁶ inġimâş: -A2.

⁷ ḳılup: idüp A2.

⁸ ḥâzır: zâhir A2.

⁹ pîşîne: pîşe A2.

¹⁰ ḳurb: -S.

¹¹ mâni‘-i ḳabûl-i tevbe: mâni‘-i tevbe A2; mâni‘-i ḳabûl-i İmân S.

¹² dünyâyâ hiç: hiç dünyaya A1, S.

¹³ *Ulâ’ike a‘tednâ lehüm ‘azâben elîmâ*: “Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır” (*Kur’ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/18).

¹⁴ tevbelerini: tevbelerinde S.

¹⁵ bu: böyle A1, A2.

¹⁶ daḥı: -A1, -S.

¹⁷ *lillezîne ya‘melüne’s-sü’e bi-cehâletin*: (*Kur’ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/17).

¹⁸ daḥı: -A1, -S.

¹⁹ ve: -A2, -S.

maḥalde āyīne-i ḳabūle¹ muḳābil eylemez. Ammā ol mü'minīn ki Ḥaḳ te'ālānuñ Zāt-ı mecīdini tenzīh ü tevḥīd ve rüstül-i kirāmmuñ teblīḡ eyledüklerin² daḫr³ taṣdīḳ ü taḫḳīḳ eyleyüp muḳteziyyāt-i nefsi emmāreye iştiḡāl üzre tā-ḫuzūr-ı mevt ser-mest-i cām-ı ḡaflet olmaḡ-ıla cānīb-i tevbeye teveccüh ü iḳbāl eylemeyüp ol maḥalde a'māl-i nā-pesendīde ve ef'āl-i ḡayr-ı ḥamīdesinden peşīmān olup ḥvān-ı firāvān-ı 'afv-i İlāhīden deryūze ḳılanda⁴ kerem-i 'amīm-i Rabb-i Raḫīmden maḫrūm olmayup āteş-i günāh-süz-ı nedāmet ile pür-tāb-ı ıztırāb olan pūte⁵-i derūnlarından ifrāḡ-ı ḳālib-ı isticābe ḳılduḡları sīm-tāb⁶-ı tevbeleri [5a] dāru'd-ḍarb-i 'ināyet-i Rabbāniyyede sikke-zede-i ḫüsn-i ḳabūl olmaḡ me'mūldür⁷.

Rubā'ī:

Bāz āy bāz āy her ān çī hestī bāz āy
Ger kāfir ü ger put-perest⁸ ī bāz āy
İn dergeh-i mā dergeh-i nevmīdī nīst
Şad bār eger tevbe şikestī bāz āy⁹

¹ ḳabūle: ḳabūlde A1.

² eyledüklerin: eyledüklerini A2.

³ daḫr: -A2.

⁴ ḳılanda: ḳılınḡda S.

⁵ pūte: tevbe A1.

⁶ tāb: -A2.

⁷ me'mūldür: üzre A2.

⁸ put-perest: Bu kelime A2'de düzgün okunamamaktadır.

⁹ Mevlānā'ya atfedilen bir rubaiden alınmıştır. Rubainin Türkçesi: "Yine gel, yine gel! Kim olursan ol, yine gel! Kâfir, mecûsî, putperest olsan da yine gel! Bu bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir. Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel!" (Şafak, 2009: 75).

**Bāb-1 Evvel: Hāzret-i Mūsā ‘Alā Nebiyyinā ve ‘Aleyhi’ş-şalātü ve ‘s-selāmuñ¹ Fir‘avn ve
Kavmi² Hakkında Buyurdıkları Du‘ā Beyānındadır.**

Cāru’llāh-ı ‘allāme³ ‘aleyhi’r-raḥme, Keşşāfla⁴ bu gūne gevher⁵-pāş-ı gencīne-i beyān olmuşdur⁶ ki Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām, kavm-i Fir‘avn üzre mükerrer izhār⁷-ı āyāt-ı beyyināt ve müddet-i medīde⁸ İşār-ı cevāhir-i mevā‘ız ü neşāyih kılp bunun üzerine muşirr olduḡunuz küfr ü dāleletden Hāq te‘ālānuñ ser-pençe-i ḳahrına giriftār olursız diyü⁹ tahvīf eyledükce küfr ü istikbārları ziyāde olup aşlā anlarun işlāhlarına ihtimāl olmamaḡ-ıla yāḥūd hīç anlarun hidāyet-pezir ü naşīhat-gīr olmayacaklarını vahy-i Rabbānī birle bilmekle nā’ire-i ḡazabī-i nesīm-i ḡayretu’llāh ile fūrūzān olup şol nesneyi anlar hakkında temennā eyledi ki lā-būd ol nesne vāki’ olsa gerekdür. Hāzret-i Kelīmu’llāh ‘aleyhi’s-selām¹⁰ Fir‘avnuñ ve kavminuñ bu deñlü fesād ü ‘isyān ve ‘uttüv ü tuḡyānlarına sebep olan Hāzret-i Sultān-ı [5b] lem-yezel ve ḥākīm-i maḥkeme-i lā-yūs’elü ‘ammā yef’alü¹¹ celle şānühü ve ‘amme iḥsānühü¹² imtiḥānen ve ibtilāen virdüḡi zīnet ü māl ve şervet ü menāl olduḡun bilmekle sedd-i rāh-ı hidāyet ve mā’ni’-i neyl-i sa‘ādet olanlarun evvel izālesin temennā eyleyüp şofra miḥrāb-ı niyāza bu gūne rüy-māl-i münācāt oldı ki *rabbenā inneke āteyte fir‘avne ve melāhu zīneten ve emvālen fi’l-ḥayāti’d-dünyā rabbenā li-yudillū ‘an sebīlike*¹³.

¹ Hāzret-i Mūsā ‘alā Nebiyyinā ve ‘aleyhi’ş-şalātü ve ‘s-selāmuñ: Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāmuñ A2.

² ve kavmi: -A2; ve: -A1.

³ Cāru’llāh-ı ‘allāme: Cāru’llāhü’l-‘allāme A2.

⁴ Keşşāfla: A2’de bu kelime düzgün okunamamaktadır.

⁵ gevher: güher A1, A2.

⁶ olmuşdur: olunmuşdur A2.

⁷ izhār: -A2.

⁸ ve müddet-i medīde: A2’de bu kelimelerin olduḡu yer silindiḡi için okunamamıştır.

⁹ diyü: -A1.

¹⁰ ‘aleyhi’s-selām: -A2.

¹¹ lā-yūs’elü ‘ammā yef’alü: “Allah, yaptıḡından sorumlu tutulamaz” (*Kur’ān-ı Kerīm*, Enbiyā, 21/23).

¹² ve ‘amme iḥsānühü: -A2.

¹³ *rabbenā inneke āteyte fir‘avne ve melāhu zīneten ve emvālen fi’l-ḥayāti’d-dünyā rabbenā li-yudillū ‘an sebīlike*: “Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında zinet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri), insanları senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görüceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin)?” (*Kur’ān-ı Kerīm*, Yūnus, 10/88).

Zīnet, *Envāri't-tenzī*de mā yetezyyenu bihi mine'l-libāsi ve'l-merākibi ve neḥvehümā ile¹ müfesser ve emvāl, Tefsīr-i *Lübābü't-te'vī*de nuḫūd u ne'am ile mu'abberdür. Ma'nā-yı şerīf-i nazm-ı münīf *li-yuḍillū'n-nāse 'an tā'atike* dimek² olup *li-yuḍillū āteyte* lafzına müte'allik olmağ-ıla fi'l-ḥayati'd-dünyā üzre³ vaḫf-ı şahīḥ olmaz. Kezā fi-*Medārki't-tenzī*de *li-yuḍillū*da olan lāmda⁴ ihtilāf vāḫi⁵ olup ferrā lām-ı keydir. Ma'nā-yı āyet-i kerīme rabbenā ce'alte hāzīhi'l-emvāle sebeben li-idlālihim li-ennehüm baḫaru ve ḫaḡav fi'l-arzi ve istekberū 'ani'l-īmān dimekdür diyü beyān eylemişdür⁶.

Beyt:

Leḥü melekün yünādī külli yevm:

*Leduvā li'l-mevti ve ebnuvā li'l-ḫarāb*⁷

Aḫfeş, lām 'āḫibe⁸dür, feḫvā-yı belāḡat-iḫtivā⁹ rabbenā inneke āteyte fir'avne ve melā'hu zīneten ve emvālen feẓallū dimekdür dimişdür. [6a] *Rabbenā't-mis 'alā emvālehum*¹⁰. Ḥams maḫv ü helāk olup ma'nā-yı ezil¹¹ şüretühā ve hey'etüha dimekdür. *Ve ş-dud 'alā ḫulūbihim*¹². Ya'nī anlarıñ ḫulūbını ḫāsiye ḫıl tā īmān için müteleyyin ü münşeriḫ olmaya. *Fe lā yu'minū* cevāb-ı du'ādur. *Ḥattā yerevü'l-'azābe'l-elīm*¹³ tā 'azāb-ı elīm görmeyince

¹ ile: -A1.

² dimek: Bu kelime, A2'de düzgün okunamamaktadır.

³ üzre: -A1; üzerine S.

⁴ lāmda: Bu kelime, A2'de düzgün okunamamaktadır.

⁵ vāḫi': -S.

⁶ eylemişdür: olunmuşdur A2.

⁷ Hz. Alī'nin bir şiirinden alınmıştır. Beytin Türkçe çevirisi: "Cenab-ı Hakk'ın bir meleği vardır ki her gün bağıyor: 'Doğurunuz ölmek için ve yapı yapınız yıkılmak için!'" (Şemseddin Sami, 2014: 85). Bu beyit A1 ve S'de mevcut değildir.

⁸ 'āḫibe: 'āḫibet A2.

⁹ iḫtivā: iḫtivā-yı A2.

¹⁰ *rabbenā't-mis 'alā emvālehum*. "Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et" (*Kur'ân-ı Kerîm*, Yûnus, 10/88).

¹¹ ezil: ezāle A2.

¹² *Ve ş-dud 'alā ḫulūbihim*. "Kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler)" (*Kur'ân-ı Kerîm*, Yûnus, 10/88).

¹³ *Ḥattā yerevü'l-'azābe'l-elīm*. "Elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler" (*Kur'ân-ı Kerîm*, Yûnus, 10/88).

İmān getürmeyeler. *Ḳad ucıbet da‘vetükümā*¹ ya‘nī ḥadeng-i du‘āñuz hedef-i icābete maḳrūn oldı. Lākin bu maḳşūduñuz vaḳtinde cilveger-i sāḥa-i vuḳū‘ olsa gerekdür. *Fe’s-teḳīmā ve lā tettebi‘ānni sebīli‘leziñe lā ya‘lemūn*². İmdi isti‘cāl eylemeyüp teblīğ-i risālet³ ve me‘mūr olduḡuñuz da‘vetde müstaḳīm oluñ daḡı anlaruñ ṯarīḳine sālik olmañuz ki ḥikmet-i imhāli derk eylemeyüp dāmān-ı va‘d-i şerīfūm gerd-i taḥallūfden pāk olduḡın bilmezler. *Keşşāf*da meşṯürdür ki bu du‘ā ġarḳ⁴-ı Fir‘avndan kırık yıl muḳaddem vāḳi‘ oldı. Nāşırü‘d-dīn-i Beyḍāvī raḥmetu’llāhi te‘ālā ‘aleyh⁵: Bu du‘āyı eyleyen gerḳi Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām idi. Lākin⁶ Hārūn ‘aleyhi’s-selām⁷ te’mīn eylemekle ikisine isnād olundu diyü buyurmışdır.

Bāb-ı Devvom: Keyfiyyet-i Aḥvāl-i Ġarḳ-ı Fir‘avn Beyānındadır.

Muḳteżā-yı irāde-i ‘aliyye⁸-i Ḳahhārī ve mūcib-i [6b] meşiyiye-i seniyye-i Cebbārī üzre Fir‘avnuñ vaḳt-i helāki ḳarīb olduḡda Ḥazret-i Dādār⁹-ı ‘ālem ‘azze¹⁰ şānühü Mūsā ‘aleyhi’s-selāma emr eyledi ki bir¹¹ gice Mışırdan Benī İsrā’īli¹² iḥrāc idüp gideler¹³ pes be-ḥasb-i emr-i celīl-i Rabbānī bir gice Mūsā ‘aleyhi’s-selām Benī İsrā’īl ile Mışırdan ḳıḳup ḡıtdiler. Fir‘avn Benī İsrā’īlūñ ḡıtdüklerinden āḡāḥ olcaḳ ‘aḳablerince ‘asker-i bī-pāyān ile revāne oldı. Tefsīr-i *Lübābü’t-te’vī*de meşṯürdür ki Fir‘avnuñ ol zamān ‘askerinde sā’ir

¹ *Ḳad ucıbet da‘vetükümā*: “(Allah): ‘İkinizin de duası kabul olunmuştur” (*Kur’ân-ı Kerīm*, Yūnus, 10/89).

² *Fe’s-teḳīmā ve lā tettebi‘ānni sebīli‘leziñe lā ya‘lemūn*: “O halde siz doğruluḡa devam edin ve sakın o bilmezlerin yoluna gitmeyin! dedi” (*Kur’ân-ı Kerīm*, Yūnus, 10/89).

³ risālet: risāletde A2.

⁴ ġarḳ: -A1, -S.

⁵ raḥmetu’llāhi te‘ālā: ‘aleyhi’r-raḥme A2.

⁶ lākin: -A2.

⁷ ‘aleyhi’s-selām: -A2.

⁸ ‘aliyye: -A2.

⁹ Dādār: Dāver A2.

¹⁰ ‘azze: celle S.

¹¹ bir: her A2.

¹² Benī İsrā’īli: Benī İsrā’īl A1.

¹³ gideler: -A2.

elvāndan¹ mā-‘adā yüz biñ siyāh ayğır atlası var idi. Benī İsrā’īl Fir‘avnı bu mertebe ‘asker-i bī-pāyān ile ‘aķablerinden geldüklerini gördüklerinde² varup Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selā ma yā Kelīma’llāh işte Fir‘avn gelüp irüşdi. Muķābilümüzdedür. Yā³ āyā hālümüz niçe⁴ olur diyü istimdād eyledüklerinde *ķulnā’đ-rib bi ‘aşāke’l-hacer*⁵ maźmūn-ı şerīfi üzre Mūsā ‘aleyhi’s-selām⁶ ‘aşā-yı mu‘ciz-nümāyı deryāya đarb eyledükde deryā münfelīķ olup her bir sibť için on iki tarīķ zāhīr oldı. Hāşıl-ı kelām Benī İsrā’īl deryādan mürür eyleyüp⁷ baħr-ı şūr-engīz-i helākten sāhīl-i selāmet-i necāta⁸ çıkdılar. *Kitābü’l-müşkilāt*da meşūrdur ki Fir‘avn deryāya ķarīb olduķda [7a] deryāya girmege cūr’et idemeyüp⁹ girü dönmegi murād eyledükde Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām bir mādiyāna sūvār olup Fir‘avnuñ öñince yürüdi. Meger ol zamān Fir‘avn bir siyāh ayğıra sūvār olmuş idi. Pes Fir‘avnuñ atı rāyīħa-i mādiyānı ħiss eyledükde Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘aķabince gitdi. Fir‘avn atını men’e ķādir olmayup Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘aķabince deryāya dāhīl oldı. Fir‘avnuñ ‘askeri ise Fir‘avnı kendi re’yiyle deryāya girdi¹⁰ zann idüp¹¹ ‘aķabince deryāya vāşıl¹² oldılar¹³ ve Benī İsrā’īlūñ āħiri deryādan çıķup ‘asker-i Fir‘avnuñ āħiri deryāya dāhīl olduğı vaķit deryā münťabīķ olup Fir‘avn ‘askeri ile ğarķ oldı. İmām-ı Muťarrizī, Tefsīr-i *Lübābü’t-te’vīde* buyurmuşdur ki¹⁴ Fir‘avn ‘askeriyle deryāya dāhīl olduķda deryā mütelāım olup ğarķ olacađını bildükde

¹ ‘askerinde sā’ir elvāndan: ‘askerinden beldelerinden A2.

² geldüklerini gördüklerinde: geldüklerinde A2.

³ yā: -A2.

⁴ niçe: nice A2, S.

⁵ *ķulnā’đ-rib bi ‘aşāke’l-hacer*. “Değneğinle taşa vur! demiştik” (*Kur’ān-ı Kerīm*, Bakara, 2/60).

⁶ Mūsā ‘aleyhi’s-selām: -A1, -S.

⁷ eyleyüp: idüp A2.

⁸ sāhīl-i selāmet-i necāta: sāhīl-i selāmet ü necāta A2.

⁹ idemeyüp: eylemeyüp S.

¹⁰ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘aķabince gitdi. Fir‘avn atını men’e ķādir olmayup Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘aķabince deryāya dāhīl oldı. Fir‘avnuñ ‘askeri ise Fir‘avnı kendi re’yiyle deryāya girdi: Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘aķabince deryāya dāhīl oldı. Fir‘avn atını men’e ķādir olmayup Fir‘avnuñ ‘askeri ise Fir‘avnı kendi re’yiyle deryāya girdi A2.

¹¹ idüp: eyleyüp S.

¹² vāşıl: dāhīl A2.

¹³ oldılar: -A1, -S.

¹⁴ Fir‘avn ‘askeri ile ğarķ oldı. İmām-ı Muťarrizī, Tefsīr-i *Lübābü’t-te’vīde* buyurmuşdur ki: -A2.

ğarkdan müncî olur zannıyla bu kelimeyi zebânına getürdi *Āmentü ennehü lâ ilāhe illā'llezî āmenet bihî benü İsrā'île ve ene mine'l-müslimîn*¹. İmâm-ı müşârün-ileyh Hâzret-i İbn-i 'Abbâs rağıya'llāhü te'ālā 'anhümâdan rivāyet eyler ki Hâk te'ālā 'ind-i nüzülü'l-'azâb Fir'avnuñ şüret-i İmânını āyine-i kabûle muķâbil eylemedi. Ve kârgâh-ı zu'mında nesîc eyledüğü² perniyân-ı [7b] kelâmına ŧamġa-yı kabûl urmadı. Ve³ dahı Fir'avnuñ⁴ 'adem-i kabûl-i⁵ İmânında dinilmişdür ki⁶ Fir'avn ol kelimâtı nâzil olan beliyyātuñ def'ine tevessül içün diyüp bunuñla Hâzret-i Bārīnün tevĥîdine⁷ kaşd eylemedi. Ve rubûbiyyetine i'tirâfen dimesi. Lâ-cerem şüre-zemîn-i gümânında ġars eyledüğü⁸ nihâl-i kelâmından⁹ mîve-çîn-i menfa'at olmadı. Dahı Fir'avnuñ 'adem-i kabûl-i İmânında bu haber keşîde-i silk-i rivāyet olunur ki Fir'avn vücûd-ı şâni'e münkir olan dehriyyeden olup İmânı âlûde-i şek olmaġ-ıla rütbe-i kabûle vuşûl bulmadı¹⁰. Pes Fir'avn fevtine müteyaķķın olup İmâna rücû' eyledükde bu ġüne nişâne-i ġadeng-i 'itâb oldu ki *âl'âne ve kad 'aşayte kablu ve kunte mine'l-müfsidîn*¹¹. Ya'nî şimdi İmân 'arz idersen ġark olacaġuñı bilüp nefsüñden¹² me'yûs olduñ. *Keşşâf*la meşûrdur ki Fir'avna bu ġitâbı eyleyen Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâmdur. Ba'zı müfessirîn Hâzret-i Bārī olduġna *fe'l-yevme nuneccîke bi-bedenike* ġavl-i şerîfi delâlet ider didiler¹³. Lâkin ġavl-i evvel eşherdür. Ve ġavl-i evveli *Câmi'ü'l-uşûde* İbn-i Esîr

¹ *Āmentü ennehü lâ ilāhe illā'llezî āmenet bihî benü İsrā'île ve ene mine'l-müslimîn*: “Gerçekten, İsrâiloġulların inandıġı Tanrı'dan başka tanrı olmadıġına ben de iman ettim. Ben Müslümanlardanım! dedi” (*Kur'ân-ı Kerîm*, Yûnus, 10/90).

² eyledüğü: eyledigi S.

³ Ve: -A1, -S.

⁴ Fir'avnuñ: -A1.

⁵ kabûl-i: kabûli A2.

⁶ ki: -S.

⁷ tevĥîdine: bu kelimedden sonra A2'de yanlışlıkla bir kere daha “tevĥîdine” kelimesi yazılmıştır.

⁸ eyledüğü: eyledigi S.

⁹ kelâmından: kelâmında A2.

¹⁰ bulmadı: buldı A2.

¹¹ *âl'âne ve kad 'aşayte kablu ve kunte mine'l-müfsidîn*: “Şimdi mi (iman ettin)! Hâlbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuşsun” (*Kur'ân-ı Kerîm*, Yûnus, 10/91).

¹² nefsüñden: nefsinden A2.

¹³ didiler: -A2.

Hazretleri ‘aleyhi’r-rahme İbn-i ‘Abbāsuñ radiya’llāhü te‘ālā¹ ‘anhümā Cenāb-ı Fahr-i kâ’inat ‘aleyhi efdalü’ş-şalavâtdan rivāyet buyurdıkları *lemmā egraka’llāhü Fir’avne kâle: [8a] āmentü ennehü lā ilāhe illā’llēzī āmenet bihī benū İsrā’īle fe-ḳāle Cebrā’īl: Yā Muḥammed felev ra’eyteni ve ene āḥazū min ḥālī’l-bahri fe’edüssühü fī fihī meḥāfete en tūdrīkehü’r-rahme*² ḥadīş-i şerīfi te’yīd eyler. Bu ḥadīşi Tirmizī³ iḥrāc eylemişdir. Hāzā ḥadīş ḥasen-i ğarīb-i şaḥīḥ⁴ diyü buyurmuşdur.

Bāb-1 Sevvom: Bu Ḥadīş-i Şerīf Üzre Vāḳi’ Olan İşkālāt Beyānımdadır.

Cibrīl⁵ ‘aleyhi’s-selām dehān-ı Fir’avna dess-i ḫıyn eyledükde Fir’avndan tekliḫ sāḳıḫ olmadın bi-izni’llāh eyledi ise kerem-i Kibriyāya lāyık mıdır ki İmāndan me’n eyleye? Ve eger Fir’avn libās-ı iḫtiyārından mücerred ve ḳayd-ı tekliḫ ile ğayr-ı muḳayyed olduĝı⁶ ḥâlde bi-izni’llāh eyledi ise ḥakīm-i muḫlaḳa ḥāşā fi’l-i ‘abeş lāzım gelür. Ve eger ‘ind-i beḳā’ü’t-tekliḫ min-‘ind-i nefsihi eyledi ise Cibrīl-i emīn ḥaḳḳında nāzil olan *ve mā netenezzelu illā bi emri rabbik*⁷ nazm-ı şerīfine ve⁸ daḫı melā’ike-i kirām vaşında nāzil⁹ olan *yef’alüne mā yu’merūn*¹⁰ ḳavl-i münīfine muḫālīf olduğundan ğayrı Cibrīl-i emīn ‘aleyhi’s-selāma daḫı¹¹ iki vechle cehālet lāzım gelür. Vech-i evvel İmān mücerred ḳalb ile¹² İmān-ı aḫras gibi şaḥīḥ

¹ te‘ālā: -A2, -S.

² *lemmā egraka’llāhü Fir’avne kâle: āmentü ennehü lā ilāhe illā’llēzī āmenet bihī benū İsrā’īle, fe-ḳāle Cebrā’īl: Yā Muḥammed felev ra’eyteni ve ene āḥazū min ḥālī’l-bahri fe’edüssühü fī fihī meḥāfete en tūdrīkehü’r-rahme*: “Yüce Allah, Firavun’u suda boĝduĝu zaman, Firavun: “Gerçekten, İsrâilöğullarının inandığı Tanrı’dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim” (*Kur’ân-ı Kerīm*, Yûnus, 10/90) dedi. Cebrail: ‘Ey Muhammed! Sen beni denizin çamurundan alıp (Allah’ın) rahmeti ona ulaşıverir korkusuyla ağzını tıkarırken görseydin!’ dedi” (Mûsned: 2027), Bu hadisi Tirmizî rivayet eylemiş ve bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir (İbn-i Esîr, 2013: 500).

³ Tirmizî: Üç nüshada da “Tirmidî” olarak yazılmıştır.

⁴ ḥasen-i ğarīb-i şaḥīḥ: ḥasen-i ğarīb S.

⁵ Cibrīl: Cebrā’īl A2.

⁶ olduĝı: oldığı S.

⁷ *ve mā netenezzelu illā bi-emri rabbik*: “Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz” (*Kur’ân-ı Kerīm*, Meryem, 19/64).

⁸ ve: -A2, -S.

⁹ nāzil: vārid A1, S.

¹⁰ *yef’alüne mā yu’merūn*: “Kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar” (*Kur’ân-ı Kerīm*, Nahl, 16/50).

¹¹ daḫı: -S.

¹² ḳalb ile: ḳalble S.

olup balçık ile memnū¹ olmaduđın bilmemekdür. Vech-i şānī bir kimesne kāfirūn küfr üzre alup īmān getürdüđünü² istemedüđü³ küfr olduđın bilmemekdür. [8b] Eger libās-ı teklifden mün-tezi‘ olduđı⁴ hālide Cibrīl⁵ min-‘ind-i nefsihi eyitdi ise Cibrīle⁶ fi‘-i bī-hüde irtikāb⁷ lāzım gelür. Cibrīl ‘aleyhi’s-selāma⁸ hüd irtikāb⁹-ı emr-i bī-hüde münāsib degüldür.

Bāb-ı Çehārom: Bu Hādīs-i Şerīf Üzre Vāı‘ Olan İřkālāta¹⁰ Cevāb¹¹ Beyānındadır.

Cibrīl¹² ‘aleyhi’s-selām bu fi‘li min-‘ind-i nefsihi eylemeyüp bi-izni’llāh eylemişdür. İmdi Cibrīl¹³ ‘aleyhi’s-selām¹⁴ dehān-ı Fir‘avna dess-i tıyn eyledüğine gerek Fir‘avndan teklif sākı olsun gerek ‘adem-i suıı hālinde olsun i‘tirāz vārid olmaz. Ammā bu fi‘li Fir‘avndan ayd-ı teklif ref olunup libās-ı ihtiyārīden¹⁵ münhali‘ olduğı hālide eylemiş ise bu ‘amel tahtında fā‘ide olmayup Hākīm-i pür-kemāl ve ādir-i müte‘ālden münhall¹⁶-i hıket-i fermān olunma muhāldür diyü vārid olan i‘tirāza¹⁷ bu güne cevāb virülmüşdür ki Hā te‘ālānuñ küngüre-i bālā-hāne-i hıket-i ‘aliyyesine hı kemend-i fikret irüşmeyüp řahā‘if-i ā’inātda nie āyāt-ı udret-i āhire ve āřār-ı hıket-i bāhiresi nümāyān ise nie¹⁸ ebkār-ı hālvat-serāy-ı hıkem-i hafıyyesi daı vardır ki serā-perde-i kevnde nikābdār-ı ihtifā

¹ memnū‘: -A1.

² ve: +A1.

³ istemedüğü: istemedüğünü A2.

⁴ olduğı: olduğı S.

⁵ Cibrīl: Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām A2.

⁶ Cibrīle: -A2.

⁷ irtikāb: irtikābı A1, S.

⁸ Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selāma: -A2.

⁹ irtikāb: -A2.

¹⁰ iřkālāt: iřkāl A2.

¹¹ cevāb: -A2.

¹² Cibrīl: Cebrā‘īl A2.

¹³ Cibrīl: Cebrā‘īl A2.

¹⁴ Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām: Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selāmdan A1; Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selāmuñ S.

¹⁵ ihtiyārīden: ihtiyārında A2.

¹⁶ münhall: maall A2.

¹⁷ i‘tirāza: -A1.

¹⁸ nie: nice S.

olmağ-ıla ‘uyūn-ı tīz-bīn-i ‘uḡūl-i ‘ulemā ve enzār-ı cādde¹-i efkār-ı ḥükemādan nihān olduğu muḡarrerdür. [9a] Ammā ‘ind-i beḡā’-t-teklīf bi-emri’llāh eylemiş ise kemāl-i kerem-i Rabb-i Kerīm ve mezīd-i lūtf-ı Girdigār-ı Raḡīme lāyık mdur ki Cibrīl ‘aleyhi’s-selāma ĩmāndan men‘e fermān eyleye diyü müteveccih olan i’tirāza daḡı bu gūne cevāb virülmüşdür ki Ḥāzret-i Dādār²-ı cihān-āferīn³ ‘azze⁴ şānühü fā’il-i muḡtār ve ḡakīm-i bā-ıktidār olup rāz-nāme-i sırr-ı ḡikmeti ser-be-müḡr-i lā-yūs’elü ‘ammā yef’alü ve kitābe-i dīvān-ḡāne-i ḡükmi yef’alu’llāhü mā yeşā’u⁵ ve yaḡkumu mā yurīdu⁶ bir⁷ pādīşāh-ı lem-yezeldür ki ne ḡarf-i şaḡīfe-i ḡikmet ü ‘ibreti⁸ cāy-ı engüş-t-i i’tirāz⁹ ola¹⁰ ve ne¹¹ cebīn-i mübīn-i şāhid-i ḡudreti nümāyende-i çīn-i ‘acz ve girih-ḡīr-i inḡibāzıdır. ĩmām-ı Muḡarrizī Ḥāzretlerinüñ bu vāḡı’ olan i’tirāzāta¹² ḡülāşa-i cevābı budur ki muḡaşşal-ı kelām Cibrīl ‘aleyhi’s-selām bu emr-i ‘azīzi¹³ fi’l-i ‘Allām ile menfezen li-emrihi eylemiş olur. Allāhü te‘ālā a‘lem.

Bāb-ı Pencom: Fir‘avnuñ Şāhid-i ĩmām Bu Libās-ı Ta‘bīr-ile Cilveger Olduğmuñ Vechi Beyānımdadır.

Şāhibü’l-Keşşāf ‘aleyhi’r-raḡme Fir‘avn perniyān-ı ĩmānı kārḡāh-ı ‘ibāretde bu minvāl-i belāḡat-iştimāl üzre nesīc idüp ma’nā-yı vāḡidi üç gūne ta‘bīr ile edā¹⁴ eyledüginüñ vechi

¹ cādde: ḡadde S.

² Dādār: Dāver A2.

³ āferīn: -A2.

⁴ ‘azze: celle A2.

⁵ yef’alu’llāhü mā yeşā’u: “Allah dilediğini yapar” (*Kur’ân-ı Kerīm*, İbrahim, 14/27).

⁶ yaḡkumu mā yurīdu: “Allah dilediğine hükmeder” (*Kur’ân-ı Kerīm*, Mâide, 5/1).

⁷ bir: -A2.

⁸ ‘ibret: -A1; sırrını A2.

⁹ i’tirāz: -A2.

¹⁰ ola: -A2, -S.

¹¹ ve ne: -A1.

¹² i’tirāzāta: i’tirāzā A2.

¹³ ‘azīzi: ḡarībi A2.

¹⁴ ile edā: -A2.

şâhid-i ĩmānı manzūr-ı çeşm-i kabūl olmağa¹ kemāl-i hırşından idi. Lâkin müdde‘ası maqrūn-ı icâbet [9b] olmadı. Zîrâ vaktinde dimeyüp dest-i taşarrufından ‘inān-ı ihtiyār gıtdükde dimişdür. Yoğsa cāme-i girān-ıqadr-ı iktidār zātından müntezî‘ ve teşrîf-i fâhîrū’ t-trāz-ı tekliif vücūdından münhalî‘ olmadın bir kerre didügi kâfî idi diyü beyân² buyurmuşdur. Kilk-i debîr-i feyz-i ilâhî şahîfe-i hâtıra bu gūne raqam-senc-i ma‘nâ³ olur ki Fir‘avn *ve ene mine’l-mü’minîn* dimeyüp *mine’l-müslimîn* didüginde⁴ nükte Allāhü a‘lem bu olmak gerekdür⁵ ki *āmentü*⁶ kavli ile vahdet-i Bārî ve şıdk-ı risālete ikrār eylemeyüp *lā ilāhe illā’illezî āmenet bihî benū İsrā’îl* kavli ile hırşen ‘ale’l-kabūl te’kîd-i müdde‘ā⁷ kılduğdan şofra *ve ene mine’l-müslimîn* kavli ile dağı dergāh-ı ‘izzete izhār-ı huzū‘ vü inkiyād ve ‘arz-ı ‘acz ü meskenet eyleyüp dergāh-ı ‘azamet-i ehadıyyet ve bārgāh-ı kibriyā-yı şamedıyyete çehre-sāy-ı hāk-ı ‘ubūdiyyet ve ruhsāre-mā’il-i ğubār-i mezellet olan leb-teşnegān-ı zülāl-i rahmet ve müte‘atışān⁸-ı mā’ü’l-hayāt-ı mağfiret olanlardan ben dağı bir⁹ ‘āciz kuluñam diyü

Beyt¹⁰:

Ümîdem be-to hest zi-endāze¹¹ bîş

Mekon nā-ümîdem zi-dergāh-ı hîş¹²

¹ olmağa: olmağ-ıla A1

² beyân: -A2.

³ raqam-i senc-i ma‘nâ: güher-senc-i raqam-ı ma‘nâ A2.

⁴ didüginde: didüginde A2.

⁵ olmak gerekdür: olmakdur A1, S.

⁶ āmentü: āmentü ennehü S.

⁷ müdde‘ā: müdde‘î A1, S.

⁸ müte‘atışān: mu‘atışān S.

⁹ bir: -A2.

¹⁰ Beyt: Şîr S.

¹¹ zi-endāze: Nizâmî’nin *Şeref-nâme*’sinde “ez-endāze” olarak geçmektedir (URL-8, 2020).

¹² Bu şiir, Nizâmî’nin *Şeref-nâme* mesnevisinden alınmıştır. 2. bölümün 31. beytidir (URL-8, 2020). Türkçe çevirisi: “Bütün ümidim sanadır, sen bizleri ümitsiz kılma.”

maẓmūnı ile¹ ḥ^vān-ı bī-dirīġ-i elṭāf-ı Rabbānīyyeden istid‘ā vü isti‘tāf ve Cenāb-ı Kerīm-i ‘ale’l-ıṭlākdan bu resme [10a] temennā-yı merāḥim ü elṭāf eylemişdir. Zīrā maḥall²-i izḥār-ı iftikār ve maḳām-ı ‘arz-ı ‘ubūdiyyet ü inkisār olup zamān-ı der-ḥ^vāst³-ı ‘ināyet ve tevaḳḳu’-ı necāt ü selāmetdür. Allāhü te‘ālā a‘lem.

Bāb-1 Şeşom: Fir‘avnuñ Helākinde Olan Ba‘zı⁴ ‘İber ü Ḥikem Beyānındadır.

Fir‘avn ġarḳ olacağını derk eyleyüp *āmentü enneḥu lā ilāhe illā’llezī āmenet biḥī benū İsrā’īle ve ene mine’l-müslimīn* didükde *āl’āne ve ḳad ‘aşayte ḳablu ve künte mine’l-müfsidīn. Fe’l-yevme nuneccīke bi-bedenike li-tekūne limen ḥalfēke āyeten*⁵ ‘iṭābı ile mu‘ātibe olmuşdur. *Fe’l-yevme nuneccīke* Ḳādī Beyḍāvī ‘aleyhi’r-raḥme Ḥazretlerinüñ buyurduḳları tefsīr üzre ma‘nā-yı kerīm-i nazm-ı ḳadīm⁶ seni bir necve üzre ya‘nī bir mekān-ı mürtefi‘ üzre ilḳā eyleyüz ki Benī İsrā’īl göreler dimekdür. Müfessirīnden ba‘zı muḥaḳḳıḳīn buyurmuşdur ki Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām Fir‘avnuñ ġarḳ-ı deryā-yı Ḳahhārī ve giriftār-ı ser-pençe-i ḥışm⁷-ı Cebbārī olduğum⁸ Benī İsrā’īl ḳavmine i‘lām eyledükde⁹ Benī İsrā’īl Fir‘avna kemāl-i isti‘zāmlarından ne ihtimāl ki Fir‘avn helāk olup bünyān-ı rāsihū’l-erkān-ı devleti tünd-bād-ı fitneden inhidām bula diyü hīç helākine¹⁰ i‘timād eylemediler. Pes Ḥaḳ te‘ālā [10b] deryāya emr eyledi ki Fir‘avnı¹¹ Beni İsrā’īlün güzergāhları olan sāḥile ilḳā eyleye. Tā Benī İsrā’īl Fir‘avnı āġaşte-i gerd ü ġubār¹² olmuş

¹ maẓmūnı ile: -A1.

² maḥall: bu kelime A1 ve S’de iki kere yazılmıştır.

³ zamān-ı der-ḥ^vāst: zaman ü ḥ^vāst A1; zamān-ı ḥ^vāst A2.

⁴ Olan Ba‘zı: A2’de bu kelimelerin olduğu yer silik olduğu için düzgün okunamamaktadır.

⁵ *Fe’l-yevme nuneccīke bi-bedenike li-tekūne limen ḥalfēke āyeten*: “(Ey Firavun!) Senden sonra geleceklere ibret olman için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız” (*Kur’ân-ı Kerīm*, Yûnus, 10/92). *āyeten*: -A2.

⁶ ma‘nā-yı kerīm-i nazm-ı ḳadīm: ma‘nā-yı nazm-ı kerīm A2.

⁷ ḥışm: çeşm S.

⁸ olduğum: olduklarını A2.

⁹ eyledükde: -A1.

¹⁰ hīç helākine: helākine hīç A2.

¹¹ Fir‘avnı: Fir‘avnuñ S.

¹² gerd ü ġubār: gerd-i ġubār A2.

ve kabāçe-i şevket-i pâdişāhī vücūdından intizā‘ bulmuş maḫhūr u bī-çāre sāhil-i deryāda üftāde görüp Cenāb-ı kibriyānuñ celle ‘azametühü kemāl-i ḫahr ve sulṭān¹ ü ‘ulüvv-i ceberüt ü şānmı² bileler. Dāmān³-ı salṭanat-ı ḫāhiresine dest-i zevāl irmez. Ol Cebbār-ı ‘ālemdür ki muḫtezā-yı ḫikmet-i ‘aliyyesi üzre bir iki gün bir zālimi perverde-i bāliş-i nāz ü na‘īm kılp şoñra nişānde-i ḫākister-i züll-i ‘azīm⁴ eyler. Fe sübhāne men lem-yezel mülkühü ve lā-yezāl sulṭānühü te‘ālā şānühü ve tevālī iḫsānühü ol zamāndan berü⁵ deryā meyyiti ḫabül eylemeyüp endāhte-i sāhil-i zuhūr eyler oldı. Bu nazm-ı şerīfde vāḫi⁶ olan *bi-bedenike* lafz-ı münīfi mevḫi‘-i ḫālde olup ma‘nā-yı *bi-bedenike* ārīyen ‘anī’r-rūhi yāḫūd kāmilen seviyyen yāḫūd ‘uryānen mine’l-libāsi dimekdür. Ya‘nī seni cesed-i bī-rūḫ olduḡuñ⁷ ḫālde yāḫūd bedenüñ libāsdan ‘ārī olduḡı⁸ ḫālde yāḫūd bedenüñ⁹ ābda yatmaḡ-ıla mütefessih olmayup kāmil olduḡı ḫālde bir mekān-ı mürtefi‘e ilḫā eylerüz. Ba‘zı müfessirīn bedenden murād Fir‘avnuñ dır‘idür [11a] diyü buyurmuşlar¹⁰. *Keşşāda* meşṭürdür ki Fir‘avnuñ muraşşa‘ bir¹¹ dır‘-i girān-māyesi olup anuñla sā’ir ḫalkdan mümtāz idi. Pes Benī İsrā’īl ol dır‘ ile Fir‘avnı helāk olmuş ḡaltīde-i ḫāk-i mezzellet görüp da‘vāsma şādık olmaduḡın¹² yaḫīnen bildiler. *Li-tekūne li-men ḫalfēke āyeten* ma‘nā-yı şerīfi¹³ üzre¹⁴ şoñradan gelen kimesneye ‘ibret ü nişān olmaḡ için böyle kılduḡ. Tā ki ol zamān bu mā-cerāyı istimā‘

¹ Cenāb-ı kibriyānuñ celle ‘azametühü kemāl-i ḫahr ve sulṭān: Cenāb-ı kibriyānuñ kemāl ü ḫahr ve sulṭān A2.

² ceberüt ü şānmı: ‘ulüvv-i ceberüt-ı şānmı A2.

³ dāmān: -A1.

⁴ ‘azīm: -A2.

⁵ berü: -A2, -S.

⁶ vāḫi‘: -A1.

⁷ olduḡuñ: olduḡuñ S.

⁸ olduḡı: olduḡı S.

⁹ bedenüñ: -A1.

¹⁰ buyurmuşlar: buyurmuşlardur A2.

¹¹ muraşşa‘ bir: bir muraşşa‘ A1, S.

¹² olmaduḡın: olmadıḡın S.

¹³ şerīf: şerīfesi A2.

¹⁴ üzre: A2’de bu kelime iki kere yazılmıştır.

eyleyüp¹ ‘iṣyān u tuḡyān eylemeye demek olur. Yāhūd fehvā-yı mu‘ciz-ihtivā² hücet için böyle kılduk ki her ne kadar ‘ızam-ı şān³ ve kibriyā-yı mülke nā’il olursa⁴ Hāḡ te‘ālānuñ memlūk ü maḡhūrı olup mazānn-ı rubūbiyyetden ba‘iddür demek olur. Ba‘zı kırā’atde *li-men ḡalfēke* vārid olmuṣdur. Bu taḡdīrce Fir‘avnuñ bu minvāl üzre helāki Hāḡ te‘ālānuñ ‘azamet ü kibriyā ve kemāl-i ḡudret ü ceberūtına dālle olan sā’ir āyātdan olur. *Ve inne keṣīren mine’n-nāsi ‘an āyātınā le ḡāfilūn*⁵. Taḡḡīḡen ekṣer-i nās bu ‘ızam-ı sultānumuza ve kemāl-i ceberūt-ı şānumuza⁶ naṣb eyledüğümüz⁷ āyāt-ı beyyinātumuzdan ḡāfillerdür. Fir‘avnuñ bu mā-cerāsm⁸ tefekkür eylemeyüp bunuñla i‘tibār eylemezler. Fi’l-ḡaḡīḡa bu devr-i perīṣān Tırdaki [11b] çāšnīḡāh-ı cigergāh-ı temmüz-ı cevrdür niçe⁹ ser-mest-i ṣahbā-yı ḡurūr olan ser-keṣān-ı rüzigārı müṣāhede kılrüz ki zamāne-i bī-vefānuñ iltifāt-ı kem-beḡāsına ve iḡbāl-i yek-rūzesine maḡrūr olup ḡüṣe-i bām-ı bālā-ḡāne-i ḡurūrlarında ṣadā-yı kūs-ı bülend-āvāz-ı *ene rabbikumu’l-a’lā*¹⁰ ile velvele-endāz-ı çār-cihāt-ı kā’ināt olup gerçi lisān-ı ḡāl ile rubūbiyyetine mu‘terif olurlar lākin zebān-ı ḡāl ile da‘vā-yı isti‘lā-yı evreng-i rubūbiyyet ve isti‘lā-yı serīr-i a’lā-yı ulūhiyyet kılıp *keyfe kāne ‘aḡıbetü’l-le’llezīne min-ḡablihim, kānū ekṣera minhüm ve eṣedde ḡuvveten ve āṣāran fi’l-arz*¹¹ maẓmūn-ı ḡikmet-meṣṣhūnı üzre Nemrūd ve Şeddād gibi niçe cebābire-i bī-dād kendülerden hezār mertebe

¹ eyleyüp: idüp A2.

² ihtivā: ihtivā-yı A1, S.

³ ‘ızam-ı şān: ‘ızam ü şān A2.

⁴ olursa: olur ise S.

⁵ *Ve inne keṣīren mine’n-nāsi ‘an āyātınā le ḡāfilūn*: “İşte insanlardan bir çoḡu hakikaten āyetlerimizden gafildirler” (*Kur’ān-ı Kerīm*, Yūnus, 10/92).

⁶ ceberūt-ı şānumuza: ceberūt u şānumuza A2.

⁷ eyledüğümüz: eyledigimiz S.

⁸ mā-cerāsm: mā-cerāsmıdan A2.

⁹ niçe: nice S.

¹⁰ *ene rabbikumu’l-a’lā*: “Ben, sizin en yüce Rabbinizim! dedi” (*Kur’ān-ı Kerīm*, Naziāt, 79/24).

¹¹ *keyfe kāne ‘aḡıbetü’l-le’llezīne min-ḡablihim, kānū ekṣera minhüm ve eṣedde ḡuvveten ve āṣāran fi’l-arz*: “Kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuṣtur, görsünler! Öncekiler bunlardan daha çoktu, kuvvetçe ve yeryüzündeki eserleri bakımından da daha saḡlam idiler” (*Kur’ān-ı Kerīm*, Mü’min, 40/82).

mülk ü¹ māl ü kuvvet ü² mecâlde gâlib iken âhir her biri şayha-i kahr u³ Kāhhārī ve şadme-i hışm-ı Cebbārī ile⁴ serīr-i bülend-i şihhatden çāh-ı ‘amīkū’l-gavr-ı fenāya ser-nigūn düşdüklerin mülāhaza kılmazlar. İmdi bu mā-cerādan hişsedār olmak gerekdir ki muḳtezā-yı hikmet-i Perverdigārī ile bir niçe gün bir zālīmūñ sipihr kec-refṫār-ı ḳuṫb-ı murādı üzre devvār olup⁵ ser-mest-i bāde⁶-i ğurūr olmağ-ıla encām-ı kārı [12a] endīşe itmeyüp çār-bāliş-nişīn-i nāz u na‘īm iken bir gün pençe-i kahr-ı İlāhī girībān-gīr⁷-i ḳabāçe-i devleti olup bīşgāh-ı ‘izzetden keşān keşān⁸ palās-ı nekbet ü⁹ iflās üzre iclās eyler.

Ḳıṫ‘a¹⁰:

Gider h^vāb-ı teğāfil dīdelerden devr olur bir gün

Bu meclis böyle ḳalmaz mestler maḫmūr olur bir gün¹¹

O la‘līn ḳubbe-i ‘ālī ol¹² eyvān-ı zer-ender-zer

Başma bāz-güne āteşīn tennūr olur bir gün¹³

Sa‘ādet ol merd-i meydān-ı dānişe ki her-çend rūzigār-ı bī-vefā kendüye müsā‘id ve kevkeb-i iḳbālī ğitdükçe evc-i rif‘ate şā‘id olduğça bu ni‘met ü devleti Hudāvend-i cihān ve Dādār¹⁴-

¹ ü: -A1.

² ü: -A1.

³ u: -A1.

⁴ ile: -A1.

⁵ devvār olup: devr idüp A2.

⁶ bāde: -A1.

⁷ gīr: -A1.

⁸ keşān keşān: keşān-ber-keşān A1.

⁹ ü: -A2.

¹⁰ ḳıṫ‘a: nazm S.

¹¹ Bu şiir, *Veysi Dīvānı*’nda 41. gazelin ilk beytidir (Toska, 1985: 212).

¹² ol: o A2; *Veysi Dīvānı*’nda “olan” şeklindedir (Toska, 1985: 212).

¹³ *Veysi Dīvānı*’nda 41. gazelin 4. beytidir (Toska, 1985: 212). Bu şiirden sonra A1 ve A2’de “Neşr” yazmaktadır.

¹⁴ Dādār: Dāver A2.

ı zemīn ü āsumānuñ kendüye mevhibe vü ‘aṭıyyesi¹ bilüp ‘avākıb-ı umūrı mülāḫaza eyleye. Ve devlet ol ser-fırāz-ı ‘arṣa-ı baṣırete ki peymāne-i iḳbāl-i rüzigārdan kendüye neṣve-i ğurūr ḫāşıl olmayup zır-i destān-ı bī-ser ü pāya şefkat ve ḫāl-i diger-gün-ı fukārāya merḫamet kılup² şadme-i ḫahr-ı Yezdānī ve sille-i ḫışm-ı Sübhānīden hemīşe endīşenāk ola. İlāhī! Dergāh-ı re’fet-penāhuñdan ricā vü temennāmuz oldur ki dest-i lūtfuñla iskān eyledüğüñ³ serīr-i sa’ādetden endāḫte-i ḫāk-ı şekāvet eylemeyüp vücūdumuz pīrāye-i ḫulle-i hidāyet ve zātumuz ārāyiş-i libās-ı ‘ināyet [12b] ile pīrāste kılmış iken pençe-i ḫahruñla ol ḫulle-i kerāmet⁴ ve ḫilye-i sa’ādeti intizā’ idüp *rabbenā⁵ lā tuziğ ḫulūbenā ba‘de iz hedeytenā⁶* mışdākınca şāh-rāh-ı selāmetden bādiye-i ḫalālete bırakma. Ve çeşm-i bīnā-yı baṣıretümüz beste-i perde-i ğaflet kılup müşāhede-i cemāl-i şāhid-i hidāyetden bī-behre eyleme⁷.

Şi‘r:

Merān⁸ çün nazār-ı ber-men endāḫtī

Mezen maḫra‘a çünki benvāḫtī⁹

To dadī merā pāygāh-ı bülend

¹ mevhibe vü ‘aṭıyyesini: mevhibe-i ‘aṭıyyesi A1.

² kılup: -A2.

³ eyledüğüñ: eyledigüñ S.

⁴ kerāmet: kerāmeti A2.

⁵ rabbenā: -A1.

⁶ *rabbenā lā tuziğ ḫulūbenā ba‘de iz hedeytenā*: “Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme” (*Kur‘ân-ı Kerīm, Âli İmrân, 3/8*).

⁷ eylemeye: eyle A1.

⁸ merān: merā A2. Nizâmî’nin *Şeref-nâme* mesnevisinde “merā” şeklindedir (URL-8, 2020).

⁹ Nizâmî’nin *Şeref-nâme* mesnevisinde 2. bölümdeki 38. beyittir (URL-8, 2020). Türkçesi: “Bana nazar kılp da (tellerime) dokunduğunda (benden çıkan nağmeler nedeniyle) musiki aletinden söz etmeye bile gerek kalmaz.”

To em dest-gîr enderîn-i pây-bend ¹

Serî-râ ki ber-ser nihādî külâh

Me-bend ez-der-i pây-i her hâk-i râh ²

Nikûkon çü kirdâr-ı hod kâr-ı men

Mekon kâr bâ-men çü ³ kirdâr-ı men ⁴

Bâb-1 Heftom: Fir‘avnuñ Ğarğ İle Helâk Olmasında Laṭîfe-i Rabbânî Beyânındadır.

*Keşşâ*da meşûrdur ki Cibrîl⁵ ‘aleyhi’s-selâm bir gün Fir‘avna⁶ gelüp istiftâ eyledi ki emîriñ kavli ol bende haqqında nedür ki efendisinin envâ‘-ı nâz u na‘îmi ile perverde olup soñra ‘işyân üzre⁷ iddi‘â-yı siyâdet ile tuğyân eyleye. Fir‘avn bu güne cevâb yazdı⁸ ki yeğavl-i Ebû‘l-‘Abbâş el-Velîyü‘d-dîni‘l-Mus‘ab, cezâ‘ü‘l-‘abdi‘l-hâric ‘alâ seyyîdi‘l-kâfir ni‘mâhü en yağraqü fi‘l-baħri. Pes Fir‘avnı Ğarğ ilcâm eyleyüp Cibrîl⁹ ‘aleyhi’s-selâm ol fetvâyı Fir‘avna [13a] ‘arz eyledükde Fir‘avn¹⁰ kendü haṭṭını Cibrîlün elinde görüp bildi ki bu ma‘nâ kendünün ḥasb-i ḥâli olup kendü yine cezâsına ḥükmeylemiş.

¹ Nizâmî’nin *Şeref-nâme* mesnevisinde 2. bölümdeki 39. beyittir (URL-8, 2020). Türkçe çevirisi: “Zira sen bana yüksek bir makam bağışladın. Prangalar vurulmuş bu kuluna yardımı esirgeme.”

² Nizâmî’nin *Şeref-nâme* mesnevisinden alınmıştır. Mesnevide 2. bölümün 41. beytidir (URL-9, 2020). Türkçe çevirisi: “Başlar üzerine külâh gibi yerleştirerek yüceltiğin bu kulu, her yoldan geçenin ayakları altında ezdime.”

³ çü: Nizâmî’nin *Şeref-nâme* mesnevisinde “be” olarak geçmektedir (URL-8, 2020).

⁴ Nizâmî’nin *Şeref-nâme* mesnevisinden alınmıştır. 2. bölümün 43. beytidir (URL-8, 2020). Türkçe çevirisi: “Pervasızca işlediğim kusurları sen güzel eyle. Bana amellerime göre muamele yapma.”

⁵ Cibrîl: Cebre‘îl A2.

⁶ Fir‘avna: Fir‘avn-ı mel‘ün S.

⁷ üzre: üzerine A1, S.

⁸ yazdı: virdi A2.

⁹ Cibrîl: Cebra‘îl A2.

¹⁰ Fir‘avn: -A2.

Beyt¹:

Sübhāne men taḥayyeratü'l- 'uḳūl fī-esrār-ı ḥikmetihi

*Ve kelleṭü'l-fühüm fī-kemāl-i ḳudretihi*²

Bāb-1 Heṣtom: Fir'avnuñ Ḳabūl-i İmānıma Müte'allıḳ Ahvāl Beyānımdadır.

Kitāb-ı *Ḥaḳayḳu't-tehlīle* meşṭürdür ki ol zamān ki ba'zı kehene Fir'avna Benī İsrā'ilden bir veled zuhūr³ eyleyüp şem'-i vücūduñ ol āfitāb-ı āsumān-ı risāletüñ kemāl-i işrāḳından bī-fürüg olup necm-i fūrūzān-ı devletüñ anuñ sebebi ile maḡrib-zemīn-i zevāle muntehī olsa gerekdür diyü taḥvīf eyledüklerinden tevellüd eyleyen⁴ eṭfāl-i⁵ zükür-ı Benī İsrā'ili ḳatlı itdürmekde idi. Āfitāb-ı tābān-ı vücūd-ı Kelīmu'llāh 'alā nebiyyinā ve 'aleyhi's-şalātü ve's-selām⁶ eymen-i sā'atde maḡla'-ı sa'ādetden pertev-endāz-ı kār-ḥāne-i kā'ināt olduḳda vālidesi ilhām ile müfesser olan vaḥy-i Rabbanī mücibince Ḥazret-i Mūsā 'aleyhi's-selāmı bir tābūta vaz' idüp āb-ı Nīle ilḳā eyledi. İttifāḳ ol gün Fir'avn⁷ ḥalīlesi Āsiye ve ba'zı kenīzgān⁸ ile kenār-ı Nīle teferruce gelmiş idi. Fir'avn ol tābūtı görüp iḫzārına emr eyledi. Tābūtı getürdüklerinde Āsiye [13b] raḍıya'llāhü te'alā⁹ 'anhā bi-nefsihā ol tābūtuñ serpuşını ref idüp gördi kim nūr-ı nübüvvet cebīn-i mübeyyinde leme'an ider bir şabī ibhām-ı mübārekinden¹⁰ irtizā' eyler. Hemān Ḥazret¹¹-i Mūsā 'aleyhi's-selāmuñ pençe-i maḥabbeti girībān-gīr-i cān-ı Āsiye olup Fir'avnuñ daḫı nihān-ḥāne-i derūmı nūr-ı çerāḡ-ı tābān-ı

¹ beyt: şı'r: S.

² Beytin Türkçe çevirisi: "Allah'ın hikmetinin sırlarına şaşırıp kalırım ve bunu anlamaya güç yetmez."

³ zuhūr: bu kelime A2'de "zuhū" olarak yazılmıştır.

⁴ eyleyen: iden S.

⁵ eṭfāl-i: -A2.

⁶ 'alā nebiyyinā ve 'aleyhi's-şalātü ve's-selām: 'aleyhi's-selām A2.

⁷ Fir'avn: Fir'avnuñ A2.

⁸ kenīzgān: kenīzān S.

⁹ te'alā: +A1.

¹⁰ mübārekin: mübārekinden A2.

¹¹ Ḥazret: -A2.

maḥabbeti ile¹ müstenîr oldu. Qavm-i Fir‘avndan ba‘zı ‘ādîler ol şabî ki sebep-i zevâl-i âfitâb-ı devletüñ ve bâ‘i-i inîfâ-i şem‘-i şevketüñ olsa gerekdür. Ol şabiyy-i ma‘hüd budur. Qatlı olunmaq gerekdür didüklerinde Fir‘avn daḥı kilik²-i debîr-i taqdîr şaḥîfe-i ḥâline taḥrîr eyledüğü³ naqş-ı kazâyı dest-yâr-ı tedbîr ile taḡyîr için Ḥazret-i Mūsâ ‘aleyhi’s-selâmı nişâne-i tîr-i tedbîr eylemek irâde eyledükde Āsiye raḍıya’llāhü te‘ālā⁴ ‘anhā ki bi-ḡayr-i ihtiyârin nuḥk-ı İlāhî ile nâṭıka idi. Bu qavlı ile ḡüyâ oldu ki *ḡurretü ‘aynî leke lâ taḡtulūhu ‘asā en yenfe‘anā*⁵. İmdi Ḥazret-i Mūsâ⁶ ‘aleyhi’s-selâmıñ Āsiyeye ḡurretü’l-‘ayn⁷ olduğı⁸ ol kemâl iledür ki Āsiyeye ḥaşıl olmuşdur. Nitekim Ḥazret⁹-i Faḡr-i ‘âlem¹⁰ şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellemden¹¹ mervîdür ki kemület mine’n-nisā’i erba‘a Meryem binti ‘İmrân ve Āsiye emra’atün Fir‘avne ve Ḥadîce ve Fāṭıma raḍıya’llāhü te‘ālā¹² ‘anhünne. Ve Fir‘avna ḡurretü’l-‘ayn olduḡını¹³ serâ-perde-i vaḥdet-i maḡremlerinden ve mesned-i ḡurb-ı [14a] İlāhiyy-i muḡteremlerinden vâriş-i ‘ilm-i Nebî Ḥazret-i Muḡyid-dîn-i ‘Arabî raḍıya’llāhü te‘ālā ‘anh¹⁴ Kitâb-ı *Fuṣūşü’l-ḡıkenî*’de bu ḡüne beyân¹⁵ buyurmuşdur ki ve kâne ḡurretü ‘aynî le Fir‘avn bi’l-İmānî’llezi a‘ṭāhu inde’l-ḡarḡı Şeyḡ Dāvūd-ı Qayşerî ‘aleyhi’r-raḡme, bu ‘ibâret-i ḡudsiyyenüñ tefsîrinde buyurmuşdur¹⁶ ki¹⁷ li-enne’l-ḡaḡḡa tükellimu bi-lisānihe

¹ ile: birle A2.

² kilik: -A1.

³ eyledüğü: eyledigi S.

⁴ te‘ālā: -A2, S.

⁵ *ḡurretü ‘aynî leke lâ taḡtulūhu ‘asā en yenfe‘anā*: “Benim ve senin için göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur” (*Kur‘ân-ı Kerîm*, Kasas, 28/9).

⁶ Mūsâ: -S.

⁷ ḡurretü’l-‘ayn: ḡurret-i ‘ayn A1.

⁸ olduğı: olduğı S.

⁹ Ḥazret-i: -A2.

¹⁰ ‘âlem: ‘âlemden A1; kâ’inât S.

¹¹ ve sellemden: ve sellem A1.

¹² te‘ālā: -A2, S.

¹³ olduḡını: olduğı S.

¹⁴ raḍıya’llāhü te‘ālā ‘anh: ‘aleyhi’r-raḡme A2.

¹⁵ beyân: -A2.

¹⁶ buyurmuşdur: Bu kelime A2’de “buyumuşdur” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷ ki: -A1

min-ğayr-i ihtiyārihi bi-ennehü kıurretü ‘aynı lehü ve li-Fir‘avne fevecebe en yeküne kezalike fı-nefsi’l-emri. Hāzret¹-i şeyh-i ekber² kıuddise sırruhu’l-enver Mūsā ‘aleyhi’s-selāmuñ Fir‘avna kıurretü’l-‘ayn olduğımuñ³ sırrını beyān buyurdukdan⁴ şöıra keyfiyyet-i hāl-i mevtini⁵ dağı bu gūne beyān⁶ buyurmuşdur ki fe-ķabzātühü. İmdi Hāķ te‘ālā Fir‘avnı ķabz eyledi. Tāhiren leyse fıhi şey’un⁷ mine’l-hubşı ya’nı cins-i hubşden kendüde⁸ aşı bir şey kıalmayup pāk olduğı⁹ hālde li-ennehü ķabz kıable en yeksibe şey’en mine’l-āşām. Zīrā Fir‘avnı¹⁰ İmān getürdükdən şöıra āşāmdan bir şey kesb eylemezden muķaddem ķabz eyledi. Ve ce‘ale āyeten ‘alā ‘ināyetihi¹¹ sübhānihi dağı Fir‘avnı vüs‘at-ı deryā-yı rahmet ve fıshat-ı meydān-ı ‘ināyete āyet kııldı ki hıķ günehkār keşret-i günāhına baķup lütf-ı bī-pāyān-ı İlāhıden me’yūs olmayalar. *Fe innehu lā yey’esu min-ravħi’llāhi illā’l-ķavmü’l-kāfirün*¹². Zīrā Hāķ te‘ālānuñ [14b] rahmetinden ķavm-i küffārdan ğayrı kimse¹³ me’yūs olmaz. Felev kāne mimmen yey’esu mā-bādere ile’l-İmān. İmdi Fir‘avn eger rahmet-i Hāķdan me’yūs olup mülāhāza-i keşret-i işyān istid‘ā-yı ‘ināyet-i Perverdīgārīye¹⁴ hā’il ve istīlā-yı ye’sle dilinden ümīd-i mağfıret-i Āmirzkārī zā’il olsa İmāna mübāderet eylemezdi¹⁵. Şeyh Dāvūd-ı Kıayşerī rahmetu’llāhi te‘ālā¹⁶ ‘aleyhi bu ‘ibāret-i şerīfenüñ eşnā-

¹ Hāzret-i: -A2.

² şeyh-i ekber: şeyhü’l-ekber A2.

³ olduğımuñ: olunduğımuñ A2; olduğımuñ S.

⁴ buyurdukdan: kııldıkdan A2.

⁵ mevtini: Bu kelıme A1’de “Mūsā” olarak yazılmıştır.

⁶ beyān: -A2.

⁷ şey’un: -S.

⁸ kendüde: kendüye S.

⁹ olduğı: olduğı S.

¹⁰ Fir‘avnı: Fir‘avn A2.

¹¹ ‘ināyetihi: -A1.

¹² *Fe innehu lā yey’esu min-ravħi’llāhi illā’l-ķavmü’l-kāfirün*: “Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez” (*Kur’ân-ı Kerım*, Yüsuf, 12/87). Kāfirün: Kāfirin A2.

¹³ kimse: kimesne S.

¹⁴ Perverdīgārīye: Perverdīgārī A1.

¹⁵ eylemezdi: eylemez-idi A2.

¹⁶ te‘ālā: -A2, -S.

yı tefsîrinde buyurmuşdur ki deryâda Fir‘avn ‘inde’l-ğargara nâs müşâhede eyledüğü¹ ahvâl-i âhiretten bir nesne müşâhede eylemeden İmân getürüp İmâni şahîh oldı. Zîrâ İmâni İmân-ı bi’l-ğayb olup kable’l-ğargara vâkı‘ oldı². Fir‘avnuñ İmâni küffârdan mahall-i katle gelüp helâkini bilirken İmâna gelenüñ İmâni gibidür. Bu İmân ise min-ğayr-ı hılâfin şahîhdür. Müteğârganuñ İmâni ğayr-ı maqbûl olduğunuñ³ sebebi budur ki na‘îm ü caĥîm ve şevâb ü ‘ıkbâdan aĥkâm-ı dâr-ı âhiret kendüye zâhir olup İmâni, İmân-ı bi’l-ğayb olmış olmaz⁴. Şeyĥ-i mûmâ-ileyhüñ⁵ bu taĥkîkînden müstefâd olan mücerred mevti bilmek⁶ mâni‘-i kabûl-i İmân olmamaĥdur. Kitâb-ı *Haĥâyku’t-tehlîlde* meşûrdur ki Fir‘avn re’yü’l-‘ayn gördi ki Benî İsrâ’îl tevĥîd-i Rabbü’l-‘izzet ve taşdik-i nübüvvet itmekle ĥa‘r-ı deryâ bunlara ĥuşk [15a] olup berekât-ı İslâm ile sâlimîn deryâdan mürür eylediler. Pes kendü daĥı ĥalâs ü necâta ümîdvâr olup kelime-i tevĥîdi zebânna getürdükde *âl’âne ve ĥad ‘aşayte ĥablu ve kunte mine’l-müfsidîn* ĥiĥâbına⁷ mazĥar düşdi. Ĥaber-pijüh-ı çâr-sü-yı süĥan ruĥsâr-dih-i şâhid-i ma’nâ-yı su’âl olup⁸ istikşâf-ı niĥâb-ı eşkâl eylerse ki eger Fir‘avn ‘arşa-ı beyânda⁹ ğars eyledüğü¹⁰ naĥl-i İmâni mîvedâr-ı menfa‘at ola idi¹¹ bu muĥarri‘-i ‘itâb ile taĥrî‘ olunur mı idi? Cevâb virilür ki Fir‘avn bu deñlü izâ‘at-i bizâ‘at-i vaĥt¹² eyleyüp müddet-i medîde Perverdigârına ‘işyân ve Ĥâlıkına istikbâr ü tuĥyân üzre olup ol ĥâlde Cenâb-ı Rabb¹³-i müte‘âle teveccüh ü iĥbâl eyledükde bu ğüne ‘itâb ile mu‘âteb olmuşdur ki mu‘âteb olmaĥ

¹ eyledüğü: eyledigi S.

² vâkı‘ oldı: -A2.

³ ğayr-ı maqbûl olduğunuñ: şahîh olmaduğunuñ A1; ğayr-ı maqbûl olduğunuñ S.

⁴ olmaz: olmazdı A2.

⁵ mûmâ-ileyhüñ: mûmâ-ileyhümânuñ A2.

⁶ mücerred mevti bilmek: mücerred nübüvvet bilmemek A2.

⁷ ĥiĥâbına: ‘itâbına A1; -S.

⁸ ruĥsâr-dih-i şâhid-i ma’nâ-yı su’âl olup: ruĥsâre-i şâhid-i A1; ruĥsâre-i şâhid-i ma’nâdan S.

⁹ beyânda: beyânında A2.

¹⁰ eyledüğü: eyledigi S.

¹¹ ola idi: olaydı A1, S.

¹² vaĥt: -S.

¹³ Rabb: -A1.

ise¹ şihhat-i ĩmānı münāfi degüldür. Mu‘teriz i‘tirāz² eylerse ki Fir‘avnuñ ĩmānı reh-yäfte-i bĩşgāh-ı kabül olsa ya‘nĩ te‘eşşüre³-i zebānından cārĩ olan bu zülāl-i kelāmından nihāl-i gülzār-ı mağfiret neşv ü nemā balsa *yağdumu kavmehu yevme’l-kıyāmeti fe-evradehumu’n-nāre vebi’sel-virdu’l-mevrūd*⁴ hadeng-i ciger-düzuna nişāne olmazdı⁵. Bu güne cevāb virülür ki zamĩr-i *evradehum* kavme rāci olup *mevrūd*dan murād kavm olmağ-ıla Fir‘avnuñ anlar içine⁶ dāhil olmasın⁷ mūcib olmaz. [15b] Eger sā’il su’āl eylerse⁸ ki Fir‘avnuñ pūte-i endĩşesinden ifrāğ-ı kālĩb-ı ‘ibāret eyledügi sĩm-i sũhanı⁹ dārũ’d-đarb-ı kabül-i Sübhānĩde sikke-zede-i rağbet olsa ya‘nĩ şāhid-i ĩmānı cāme-hāne-i lũtf-ı İlāhĩden teşrĩf-pũş-ı hũsn-i kabül olmağ-ıla¹⁰ revnağ-ı i‘tibār balsa Hāğ te‘ālā *Kur’ān-ı ‘azĩmũş-şānda* sũ’-i hālinden mevāzı’-ı ‘adĩdede beyān buyurur mı idi? Bu güne cevāb virilür ki Fir‘avnuñ ĩmānından soñra küfrine naşş-ı şarĩh olmayup cümle¹¹ Fir‘avn hağğında vārid olan āyāt kable’l-ĩmān vāki‘ olan aħvālinden hikāyet olup¹² bir mücrimũñ muğeddemen cerā’im-i bĩ-pāyān¹³ ve ‘uğubāt-ı elĩmeye vüçũh-ı şettā ile istihkāfını beyān eyledükden soñra şāhā’if-i cerā’imine kalem-i ‘afv çekildügi ‘Afıvvũñ kemāl-i ‘afv-ı ‘azĩmine ve mezĩd-i lũtf-ı ‘amĩmine delālet ider. Pes Fir‘avnuñ fā’ide-i ĩmānı ‘alā-tağdĩri’t-ta’zĩb nārda ‘adem-i hulũd ifade ider. Mezālim ve huğũk-ı ‘ibād sebebi ile ta’zĩb mücerred İslām ile

¹ ise: -S.

² Mu‘teriz i‘tirāz: Bu kelimeler A2’de silik olduğu için okunamamaktadır.

³ te‘eşşüre: te’sĩr A1.

⁴ *yağdumu kavmehu yevme’l-kıyāmeti fe-evradehumu’n-nāre vebi’sel-virdu’l-mevrūd*: “Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları (çekip) ateşe götürecektir. Varacakları yer ne kötü yerdir!” (*Kur’ān-ı Kerim*, Hūd,11/98).

⁵ olmazdı: olmaz idi A2.

⁶ anlar içine: anlara A2.

⁷ olmasın: olunması A2.

⁸ eylerse: iderse A2.

⁹ sũhanı: sũhan A2.

¹⁰ olmağ-ıla: olmağa S.

¹¹ cümle: -A1.

¹² olup: olunup A2.

¹³ bĩ-pāyān: bĩ-pāyānı A2.

merfū‘ olmayan eşyādandur¹. Nārda² vürūd-ı ‘itāb³ gibi şihhat-ı ĩmānı münāfi degüldür. Kezā haḡḡa Dāvud-ı Ḳayşerī fi-Şerḡ-i Fuşuşü’l-ḡikem li-teküne⁴ li-men ḡalfēke ḡrā’atı üzre ma’nā-yı münīf-i nazm-ı şerīfesini⁵ nihān-ḡāne-i ‘ademden sāḡa-i vücūda getüren Ḥalḡ-i bī-ḡün ve üstād-ı [16a] kār-ḡāne-i kün fē-yekün⁶ olan Rabb-i Raḡīm ve Girdigār-ı Kerimūñ vūs‘at-i deryā-yı raḡmet ve fişhat-ı meydān-ı maḡfiretine āyet ü bürḡān olmaḡ için pes bu deñlü istīlā-yı evreng-i rubūbiyyet ve istī‘lā-yı serīr-i a‘lā-yı ulūhiyyet ḡılmış iken yine ĩmānuñı tengnā-yı nefes-i āḡirinde rütbe-i ḡabūle i‘lā eyledi dimekdür. Fī’l-ḡaḡīḡa Fir‘avnuñ dünyāda giriftār-ı ‘azāb-ı elīm olup ĩmānı ‘alā-mā-fi’l-Fuşuş maḡbūl olmada Ḥaḡ te‘ālānuñ ‘adl⁷ ü faẓlına delālet-i ‘uzma ve ‘alāmet-i kübrā vardur ki fesād-ı bī-pāyān ve zūlm-i firāvānına⁸ mücāzāt eyledükden şoñra vūs‘at-ı baḡr-ı raḡmetden bürḡān olmaḡa tevbe vü ĩmānını⁹ maḡbūl eyledi. Şeyḡ Dāvud-ı Ḳayşerī ki vāriş-i ‘ilm-i Nebī şeyḡ-i ekber¹⁰ Muhyi’d-dīn-i ‘Arabī¹¹ raḡiya’llāḡü te‘ālā ‘anh¹² Ḥāzretlerinūñ tercemān-ı esrār-ı kelimāt-ı ḡudsiyye ve keşşāf-ı ḡaḡāyḡ-ı maḡālāt-ı ḡuddüsiyyeleridür buyurmuşdur ki Ḥāzret-i şeyḡüñ Fir‘avn ḡaḡḡında buyurdḡları kelāmına inkār olunmaḡa ḡerekdür. Zīrā bu ḡavli edāya me’mūr belki cümle¹³ Kitāb-ı Fuşuşü’l-ḡikemde mezkūr¹⁴ olan me‘ānī Ḥāzret-i Resūl¹⁵-i Ekrem şalla’llāḡü te‘ālā¹⁶ ‘aleyhi ve sellem Cenāb-ı şerīflerinūñ emr-i şerīfleri ile¹⁷

¹ Mezālīm ve ḡuḡūḡ-ı ‘ibād sebebi ile ta‘zīb mücerred İslām ile merfū‘ olmayan eşyādandur: -S.

² Nārda: Nārede A1.

³ ‘itāb: ‘itābı A2.

⁴ li-teküne: -S.

⁵ şerīfesini: şerīfesin A1.

⁶ kün fē-yekün: “Hemen oluverir” (*Kur’ân-ı Kerīm*, Yâsin, 36/ 82).

⁷ ‘adl: ‘adli A2.

⁸ zūlm-i firāvānına: zūlm ü firāvānına A2.

⁹ ĩmānını: ĩmānını A2.

¹⁰ şeyḡ-i ekber: şeyḡ S.

¹¹ Muhyi’d-dīn-i ‘Arabī: Muhyi’d-dīnü’l-‘Arabī A2.

¹² raḡiya’llāḡü te‘ālā ‘anh: raḡmetu’llāḡi ‘aleyh A2.

¹³ cümle: -A2.

¹⁴ mezkūr: mezkürdür A1.

¹⁵ Resūl: Ḥabīb A1.

¹⁶ te‘ālā: -S.

¹⁷ Cenāb-ı şerīflerinūñ emr-i şerīfleri ile: Cenāb-ı şerīfleri S.

meştürdür. *Ve lākinne ekşere'n-nāsi lā ya'lemūn*.¹ Ya'nī ekşer-i nās şandılar ki teb-zedegān-ı temmūz-ı 'iṣyān olan ciger-sūhtegān-ı āteş-i nedāmete 'ale'l-'umūm zehr-i zaḳḳūm-ı hırmān virdüm. [16b] Ve böyle zann iderler ki deryūzeğer²-i maḥalle-i iḥsānum olan kūr-dilān-ı 'illet-i cürm ü³ 'iṣyāna şikāf-ı şād-revān⁴-ı iclālden⁵ şüret-i ğayr-ı marziyye gösterürem ammā ğāfiller andan ki ḥayyāṭ-ı kār-ḥāne-i kerem-i bī-'illetüm bālā-yı bī-hemtā-yı Zāt-ı muḳaddesüme hīç ḥil'at-ı maġfıret-i mücrimān gibi bir teşrīf-i şerīf biçmemişdür. Ve Zāt-ı vācibü'l-vücūdum ḥum-ḥāne-i şifāt-ı ḳadīmede hīç sülāfetü's-şahbā-yı lūtf u⁶ iḥsān gibi bir cām-ı ḥoş-güvār-ı lezzet-baḥş içmemişdür.

Şi'r⁷:

Mücringer İn daḳıḳa bedāned ki dem-be-dem

Mā rā çı lezzetist zi-'afv-ı günāhkārī

Hemvāre irtikāb-ı cerā'im koned be-'amd

*Peyveste nezd-i mā güneh ared be-'tizār*⁸

¹ *Ve lākinne ekşere'n-nāsi lā ya'lemūn*: "Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler" (*Kur'ân-ı Kerîm*, Yûsuf, 12/21).

² deryūzeğer: deryūzeğer A2.

³ ü: -A2.

⁴ şād-revān: şād-devrān A1.

⁵ iclālden: iclālinden A2.

⁶ u: -A2.

⁷ Şi'r: Ḳıṭ'a A1.

⁸ şandılar ki teb-zedegān-ı temmūz-ı 'iṣyān olan ciger-sūhtegān-ı āteş-i nedāmete 'ale'l-'umūm zehr-i zaḳḳūm-ı hırmān virdüm. Ve böyle zann iderler ki deryūzeğer-i maḥalle-i iḥsānum olan kūr-dilān-ı 'illet-i cürm ü 'iṣyāna şikāf-ı şād-revān -ı iclālden şüret-i ğayr-ı marziyye gösterürem ammā ğāfiller andan ki ḥayyāṭ-ı kār-ḥāne-i kerem-i bī-'illetüm bālā-yı bī-hemtā-yı Zāt-ı muḳaddesüme hīç ḥil'at-ı maġfıret-i mücrimān gibi bir teşrīf-i şerīf biçmemişdür. Ve Zāt-ı vācibü'l-vücūdum ḥum-ḥāne-i şifāt-ı ḳadīmede hīç sülāfetü's-şahbā-yı lūtf u iḥsān gibi bir cām-ı ḥoş-güvār-ı lezzet-baḥş içmemişdür. Şi'r :

Mücringer İn daḳıḳa bedāned ki dem-be-dem/ Mā rā çı lezzetist zi-'afv-ı günāhkārī/ Hem-vāre irtikāb-ı cerā'im koned be-'amd/ Peyveste nezd-i mā güneh ared be-'tizār. Bu bölüm, bazı küçük ifade farklarıyla Veysi'nin *Şehadet-nâme* adlı eserinden alıntılanmıştır. Şiirden sonra A1 ve A2'de "Neşr" yazmaktadır.

İmdi Fir‘avn gibi bir ser-keş-i pençe-i rüzigâr Perverdigârına ‘ısyân idüp da‘vâ-yı ulûhiyyet kılmış iken âhîr eylediği da‘vâ-yı bâtıldan rücû‘ idüp ẖvân-ı bî-dirîğ-i ‘inâyet-i Rabbâniyyeden beħre-cüy olanda tehî-dest redd olunmamış iken bir bende ki Zât-ı Kerîmini tevĥîd ve envâ‘-i şifât-ı kemâliyye ile tahmîd ü temcîd eyleyüp rûsûl-i kirâmını taşdîk ve cümle-i min-‘indî’llâh teblîğ eyledüklerini taĥķîk¹ eyledükden sonra tıynet-i beşeriyyesinde ta‘biye olunan nefis-i emmârenüñ muĥtezâsınca kendüden şudür eyleyen cerâ‘im-i bî-kerândan² peşimân olup dergâh-ı ‘inâyet-i ezeliyyeden istid‘â-yı mağfîret eyleyende³ mazhar-ı⁴ [17a] lütf-ı kabûl-i Rabbânî⁵ olsa ba‘îd midür?

Hâtime⁶: Hâzret-i Bârî Te‘âlânüñ⁷ Vüs‘at-ı Deryâ-yı Raĥmet ve Füşhat-ı Meydân-ı Mağfîretine Mûte‘allik Âyât-ı Kerîme ve Eĥâdîş-i Şerîfe Beyânındadır.

*İnneme‘t-tevbetu ‘ale‘llâhi*⁸. İmâm-ı Muţarrizî bu âyet-i kerîmenüñ tefsîrinde bu tarzâ nakş-ı tırâz-perend⁹-i ma‘nâ olur ki bezm-i ‘ısyândan dâmen-çîn-i ferâgat ve peymâne-i cürmine seng-endâz-ı nedâmet olup dergâh-ı ‘inâyet-i Âmirzkârîden deryûze-i mağfîret eyleyen mücrimânuñ tevbesin rütbe-i kabûle i‘lâ kılmagı¹⁰ menşür-ı lâmi‘ü’n-nür-ı va‘d-i şerîfi muĥtezâsınca min-ğayr-i îcâb-ı aĥdin Zât-ı kerîmine vâcib meşâbesinde kılmışdır. *Lillezîne ya‘melüne’s-sû’e bi-ceĥâletin*¹¹. Kâr-ı nigûhîde ve ‘amel-i nâ-pesendîde işleyenlerden *bi-ceĥâletin* mevzi‘-i ĥâlde¹² vâķi‘ olup ma‘nâ-yı nazm-ı kerîm-i *ya‘melüne’s-sû’e câhilîn* süfehâ dimekdür. *Kezâ fi-Medâriki’t-tenzîl* nigâşte-i şaĥîfe-i rivâyettür ki câhil

¹ taĥķîk: taşdîk ü taĥķîk A2.

² bî-kerândan: bî-kerânından A2.

³ eyleyende: eyledükde A2.

⁴ mazhar-ı: -A2.

⁵ kabûl-i Rabbânî: kabûl-i mazhar-ı Rabbânî A2.

⁶ Hâtime: -A2.

⁷ Hâzret-i Bârî Te‘âlânüñ: Hâzret-i Bârînuñ A2.

⁸ *İnneme‘t-tevbetu ‘ale‘llâhi*. “Allah’ın kabul edeceği tövbe” (*Kur‘ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/17).

⁹ tarzâ nakş-ı tırâz-perend: tarzâ-peziir A2.

¹⁰ kılmagı: kılmak A2.

¹¹ *Lillezîne ya‘melüne’s-sû’e bi-ceĥâletin*: “Ancak bilmeden kötülük edip de” (*Kur‘ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/17).

¹² ĥâlde: ĥâlinde A2.

bir¹ kimesne bir fi'lüñ kubbını² bilürken işleyüp 'uqûbâtından gâfil olandır. Bu dağı muntazam-ı silk-i beyândur ki ma'nî-i cehâlet lezzet-i fâniyyeyi lezzet-i bâkîye üzre ihtiyâr eylemekdür. *Şümme yetübüne min-ķarîbin*.³ Ba'zı 'ulemâ *ķarîb*den murâd marâz-ı mevte düşmeden evveldür diyü buyurmuşlardur. Ba'zı müfessirîn dağı kabl-i mu'âyet-i⁴ ahvâl-i [17b] mevtdür dimişler⁵. Bu müddete *küllî mâ hüve âtin ķarîb* i'tibârıyla⁶ ķarîb tesmiyye olundu. Hâzret-i Kādî Beydâvî 'aleyhi'r-raħme bu âyet-i kerîmede *min* teb'iz içündür. Ma'nâ-yı şerîf-i nazm-ı münîf şol zamân *ķarîb*den⁷ cüz olan vaqt içinde tevbe eyleyeler ki ol zamânda bunlara henüz âşâr-ı mevtden bir eşer zâhir olmamış ola diyü buyurmuşdur. *Fe ulâ'ike yetübu'llâhü 'aleyhim*.⁸ Hâķ te'âlânuñ emriyle bunlaruñ şâhid-i tevbelerin püşânide-i perniyân-ı hüsn-i ķabül ve pişgâh-ı bülend-i icâbete şeref-yâfte-i vuşul eyleyeler⁹. Tefsîr-i *Lübâbü't-te'vîde* meştürdur ki Hâzret-i İbn-i 'Abbâş radıya'llâhü 'anh¹⁰, Faħr-i 'âlem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem hâzretlerinden¹¹ rivâyet eyler ki *inna'llâhe yaķbelü tevbete'l-'abdi mâ lem yuġargir*¹² ya'nî Hâķ te'âlâ kulumuñ tevbesin ķabül eyler. Mâdâm ki ol bende hâlet-i ġarġaraya varmaya. Bu hadîs-i şerîfi Tirmidî ihrâc eylemişdür. İmâm-ı Muṭarrizî ġarġarayı el-ġarġaratü'l-meşrüb fi-femi'l-merîd feyeridduhu fi'l-halkı ve lâyuşallü ileyhi ve lâ-yaķdiru 'alâ bel'ihî diyü buyurduķdan soñra ve zâike 'inde bulüġi'r-rühi ile'l-hülķüm

¹ câhil bir: bir câhil A2.

² kubbını: kubbın A2.

³ *Şümme yetübüne min-ķarîbin*: "Sonra tez elden tevbe edenlerin tevbesidir" (*Kur'ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/17). A2'de bu âyet sadece "*min-ķarîbin*" şeklindedir.

⁴ mu'âyet-i: mu'âyetin A2.

⁵ dimişler: -A2; dimişlerdür S.

⁶ i'tibârıyla i'tibârı ile S.

⁷ zamân ķarîbden: zamândan S.

⁸ *Fe ulâ'ike yetübu'llâhü 'aleyhim*. "İşte Allah bunların tevbesini kabul eder" (*Kur'ân-ı Kerîm*, Nisâ, 4/17).

⁹ eyleyeler: eyler A2; eyle S.

¹⁰ 'anh: 'anhümâ A2, S.

¹¹ Faħr-i 'âlem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem hâzretlerinden: Hâzret-i Faħr-i 'âlem şalla'llâhü te'âlâ 'aleyhi ve sellemden A2.

¹² *İnna'llâhe yaķbelü tevbete'l-'abdi mâ lem yuġargir*. "Son nefesini vermedikçe, Allah kulun tövbesini kabul eder" hadis-i şerîfi. (Tirmizî, Deavât 99; İbn Mâce, Zühd 30); (İbnü'l-Esîr, 2013: 81).

diyü vukū'ını beyān buyurmuşdur¹. *Ve kāna'llāhü 'azīzen ḥakīmā*². Ba'zı mū-şikāfā n-ı müfessirīn bu gūne güher-pāş-ı gencīne-i beşāret olmuşdur ki bu āyet-i kerīmentüñ [18a] ma'nāsı,³ Ḥaḳ te'ālā bildi ki istīlā-yı şehvet ve ğalebe-i cehāletden⁴ gerçı⁵ anlar⁶ ol ma'şiyyeti işledi⁷ lākin muḳteżā-yı lūtf⁸-ı 'amīmi ve mūcib-i 'afv-ı 'azīmi üzerine ol ma'şiyetden peşīmān olup 'an-ḳarīb tevbe eyleyenlerüñ⁹ tevbesinüñ ḳabūline ḥükm eyledi dimekdür. Allāhü te'ālā a'lem ve erḥam¹⁰.

Rāviyān¹¹-ı şaḥīḥ-ğüyān güher-pāşān-ı gencīne-i aḥbār u siyer ya'nī müstaḥzırān¹²-ı eḥādīs ü ḥaberdan sevdāgerān-ı bāzār-ı 'işıyāna kesb-i sermāye-i sa'ādet için yādigār ḳalan cevāhir-i aḥbār-ı girān-ḳadrdendür ki 'ahd-i mübārek ve zamān-ı müteberrik-i Ḥazret-i ḥü'āce-i risālet şalla'llāhü te'ālā 'aleyhi ve sellemde bir zengī-i zışt-dīdār ve ḥāne-i ḥarāb-ı siyeh-rūzigār var idi. Şöyle ki vücūd-ı ḥabīş-i nā-pāki şeyāṭīn-i la'īne ḥāl-i çehre-i iftiḥār idi. Ne bir kerre vā'iz-i kürsī-nişīn-i rüḥ-ı revāmī şūfiyān-ı şavāmī'-i ḥavāssa iblāğ-ı evāmīr-i Zü'l-Celālī ḳılımış ve¹³ ne bir dem ḥaṭīb-i kec mec-edā-yı zebāmī minber-i si vü¹⁴ dü-pāye-i esnāndan neşr-i le'ālī-i ḥuṭbe-i tesbīḥ idüp ḥuliyiy-bend-i bināgūş-ı 'arā'is-i a'māl¹⁵ olmuş. Ne reşḥa-ı āb-ı vuzūdan benefşeżār-ı ruḥzārına reşāşe-i ṭarāvet yitürmüş ve ne 'andelīb-i nāṭıḳasın gülşen-serāy-ı mesācidde maḳām-ı niyāza getürmüş. El-ḥāşıl ne güşe-i perniyān-ı va'de

¹ buyurmuşdur: itmişdür A2.

² *Ve kāna'llāhü 'azīzen ḥakīmā*: "Allah bilendir, her şeyihikmetle yapandır" (*Kur'ān-ı Kerīm*, Fetih, 48/4).

³ ma'nāsı: ma'nāsını A1, A2.

⁴ cehāletden: cehālet A2.

⁵ gerçı: -A1.

⁶ anlar: anlara S.

⁷ işledi: işlendi A1, S.

⁸ lūtf: -S.

⁹ eyleyenlerüñ: eyleyenüñ A1.

¹⁰ ve erḥam: -A2.

¹¹ Rāviyān: -A1.

¹² müstaḥzırān: müstaḥberān A2.

¹³ ve: -A2.

¹⁴ vü: -A1, -S.

¹⁵ a'māl: aḥvāl A1, S.

tamgā-yı va‘īd urladığını¹ [18b] bilmiş ve ne gül-güne-i dumū‘-ı niyāzı pīrāye-i ‘izār-ı i‘tizār kılmış.

Beyt²:

*Siyehkārī günehkārī kerīhī*³

*Siyeh-rūzī*⁴ *bed-āmūzī sefhī*⁵

Bu hāle muḳārin iken nā-gāh şahne-i girībāngīr-i fenā sell-i seyf-i ḳazā itdi⁶. Şemşīr-i sīne-şikāf-ı ecel ḥaçere-i gerden-i ḥayāta yetdi. Köhne-zen-i dünyā ki⁷ ma‘şūḳa-i bī-vefā-yı⁸ bīve-i hezār-āşinādur bünyād-ı şīve-i iftirāk kıldı. Dāmād⁹-ı şebistān-ı ‘adem ki¹⁰ nām-zed-i nāzenīn-i cesed-i insānīdür ḳaşd-ı ḥuṭbe-i ictimā‘ eyledi. Pākān-ı vaḳt ki zindegānī-i zengī-i ‘āşīden melūl ü perīşān idi. Güyiyā her birine nāḥune¹¹-i çeşm-i dil¹² ü cān idi¹³. Ḥaber-i mevtinden¹⁴ şādumān oldılar. Şanki hengām-ı teşrīf¹⁵-i ‘īd-i sa‘īd idi ki birbirleriyle¹⁶ taḳdīm-i muşāfaḥa-i mübārek-bād¹⁷ kıldılar. Ve bir vechle mültefit-i aḥvāl-i zengī

¹ urladığını: olduğum A1; olduğum S.

² Beyt: -A1.

³ kerīhī: sefhī A1, S.

⁴ rūzī: rūyı A2.

⁵ sefhī: kerīhī A1, S. Beytin Türkçe çevirisi: “Kötü davranansın, günahkârsın, çirkin ve beğenilmeyen birisin. Kara bahtlısın, kötü şeyleri öğretirsin ve düşkün, akılsızsın” (Asityeva, 2015: 138).

⁶ itdi: itdi ve A2.

⁷ Köhne-zen-i dünyā ki: -A2.

⁸ dünyā ki: +A2.

⁹ Dāmād: Dāmād A1, A2.

¹⁰ ki: -S.

¹¹ nāḥune: nāḥun A1, S.

¹² çeşm-i dil: çeşm ü dil A2.

¹³ şīt-i: +A2.

¹⁴ mevtinden: mevtiden A1.

¹⁵ hengām-ı teşrīf: hengām A1, S.

¹⁶ birbirleriyle: birbirleri-ile S.

¹⁷ taḳdīm-i muşāfaḥa-i mübārek-bād: muşāfaḥa idüp mübārek-bād A1, S.

olmadılar. Techîz ü tekfîn ü ğasl dahı¹ itmediler ki āb-ı şāf²-ı billūr-reng hemvāre izāle-i vesah ü necāset hāşşa-i şānı iken³ nā-pākī-i bedeninden ki lāşe-i dimen⁴-i dāleletdür necāset-pezīr olmaya. Tekfîn eylemediler⁵ ki kirbās-ı kāfūr⁶-iltibās ki sūtre⁷-i me‘āyib-i nāsdur cesed-i қаtrān-ı zengīden⁸ ki fi’l-hāqīka ridāye⁹-i encās idi nā-pāk olmaya. Ve¹⁰ defn eylemediler ki hem-sāye-i mezārı olan ervāh-ı tayyibe-i Müslimīn-i ‘illiyīn¹¹-maḳāma¹² enīn-i har-ı meges-i rūh-ı ḥabīşinden¹³ perīşānī yetmeye¹⁴. İ‘lān-ı pūşte-i medfen ḳılmadılar ki maḳbere¹⁵-i ehl-i İslāmdan şanup¹⁶ āyende vü revende taḳdīm-i dest-āvīz-i du‘ā itmeyeler¹⁷. El-hāşıl [19a] ol zengī-i bed-rengi bir mezbele-i dīvlāha ḥāk-endāz itdiler.

Mışrā¹⁸:

Düşmen çı zened çü mihribān bāşed dost¹⁹

¹ Techîz ü tekfîn ü ğasl dahı: ğasl A2.

² şāf: şāfī A2.

³ necāset hāşşa-i şānı iken: necāset iderken anuñ A1, S.

⁴ dimen: denis A2.

⁵ eylemediler: itmediler S.

⁶ kāfūr: kāfūra A1.

⁷ sūtre: sātir A2.

⁸ cesed-i қаtrān-ı zengīden: cesed-i қаtrān-ı [reyn]-i renginden A2.

⁹ ridāye: bādiye A2.

¹⁰ Ve: -A1, -A2.

¹¹ hem-sāye-i mezārı olan ervāh-ı tayyibe-i Müslimīn-i ‘illiyīn: hem-sāye-i mezārı Müslimīn-i ‘illiyīn A1; hem-sāye-i mezārı olan Müslimīn-i ‘illiyīn S.

¹² maḳāma: mekāna A2.

¹³ rūh-ı ḥabīşinden: [ucundan] A1, S.

¹⁴ yetmeye: itmeye S.

¹⁵ maḳbere: -A1, -S.

¹⁶ şanup: şanmağ-ıla A1, S.

¹⁷ itmeyeler: itmeye A1.

¹⁸ Mışrā: Beyt A1.

¹⁹ Sa’dî’nin *Gülistân* adlı eserinin 1. bölümünde bulunan 5. kısımdan alınmıştır (URL-9, 2020). Türkçe çevirisi: “Şefkatli dostun geldiği zaman, düşmanın elinden hiçbir şey gelmez” (Musayeva, 2015: 139).

Bir iki günden şofra berīd-i müjde-i sa‘adet-ber hayāl-i bāl-i hıred¹ şehper-i² firistāde-i Rabb-i Cefil Hazret-i Cibrīl ‘aleyhi’s-selām³ taḥrīk-i kādime-i ‘azīmet kılup gūşe-i gülşen-serāy-ı risālete sāye-i nüzūl-i iclāl⁴ şaldı. Ve süfre-i sa‘adet-behre-i vahy-i kādīm⁵-i lā-yezālīden ser-pūş-ı şabakçe-i teblīg aldı. Evvelā taḥrīk-i şecere-i kudsī⁶-şemere-i taḥiyet ü selām idüp dāmen-i ümīd-i risāleti māl-ā-māl nev-bāve-i vişāl eyledi. Ve didi: Yā Resūla’llāh, Hudāvend-i ğarīb-dost-ı serā-perde-i celālet ve sultān-ı ‘āşī-nevāz-ı münezze h-bārgāh-ı eḫadiyyet celle celālühü fermān ider ki sermāye-i ‘ömr-telef-gerdelerinden ve ma‘cūn-ı dālālet ü ‘işyān-perverdelerinden ya‘nī sevāḫil-i deryā-yı raḫmetüm ser-gerdānlarından⁷ pīrāmun-ı ḫavz-ı ‘aynū’l-ḫayāt-ı mağfıretüm ‘aşşānlarından fulān maḫāle ḫāk ü ḫūn āġaşte-i ḫākdān-ı mezellet olan zengī-i ḫāk-ālūde-i kār-ı üftāde ser-nihāde-i visāde-i marāz olduğda ki evvelīn⁸-pāye-i sülle-i ecel idi ḫıçkes ser-i bālīninde taḥrīk-i mirvaḫa-ı ‘iyādet kılmadı. Ve daḫı çeng-zede-i gürg-i ecel nā-gāh-ġır olduğda bir kimse fuzāle-i kir-pās-ı ḫalkdan⁹ kefen-pāre-i techīz kılup¹⁰ cebīre-bend-i a‘zā-yı şikestesı olmadı. Belki dest¹¹ [ü] pāyma [19b] şikāl¹²-i müşkil-bend-i ḫahr urup keşān-ber-keşān¹³ sīne-çāk¹⁴ ü perīşān endāhte-i ḫākdān¹⁵-ı ḫaḫāret eylediler¹⁶. Ya‘nī ‘ibādet-i çend-rüzelerine mağrūr olup şandılar ki teb-zedegān-ı temmüz-ı ‘işyān olan ciger-sūḫtegān-ı āteş-i ‘aş¹⁷-ı hicrāna

¹ bāl-i hıred: bāl ü hıred S.

² berīd-i müjde-i sa‘adet-ber hayāl bāl-i hıred şehper-i: -A2.

³ ‘aleyhi’s-selām: ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām A2.

⁴ nüzūl-i iclāl: nüzūl ü iclāl A1, A2.

⁵ vahy-i kādīm: Ḥayy ü Kādīm A1, S.

⁶ kudsī: kuds A1.

⁷ ve: +A2.

⁸ evvelīn: -A1, -S.

⁹ ḫalkdan: temelluḫdan A2.

¹⁰ kefen-pāre-i techīz kılup: tekfīn itmekle A1, S.

¹¹ dest: dost S.

¹² şikāl: şikālīñ A1, S.

¹³ keşān-ber-keşān: keşān keşān A1, S.

¹⁴ sīne-çāk: çāk çāk A1, S.

¹⁵ ḫākdān: ḫāk-i A1, S.

¹⁶ eylediler: itdiler A2.

¹⁷ ‘aş: -A1, -S.

‘ale’l-‘umüm zehr-i zaḳḳüm-ı ḥırmân virirüm¹. Ve böyle zann iderler ki deryüzeğ²-i maḥalle-i iḥsânım olan kūr-dilân-ı ‘illet-i cürm ü hizlâna³ şikâf-ı şâd-revân-ı celâlden⁴ şüret-i ğayr-ı marziyye gösterürem⁵. Ammâ ğāfiller andan ki ḥayyâṭ-ı kâr-ḥâne-i kerem-i bî-illetüm bâlâ-yı bî-hemtâ-yı Zât-ı muḳaddesüme hîç ḥil’at-i mağfîret-i mücrimân gibi bir teşrîf-i şerîf-i fâḥirü’t-ṭırâz biçmemişdür. Ve Zât-ı vâcibü’l-vücüdüm ḥum-ḥâne-i şifât-ı ḳadîme-i ezeliyyetü’s-simâtda hîç sülâfetü’s-şahbâ-yı ‘afv ü ‘iḥsân gibi bir câm-ı ḥoş-fercâm-ı lezzet-baḥş içmemişdür.

Ḳıṭ‘a:

Mücringer ĩn daḳıḳa bedâned ki dem-be-dem

Mâ râ ç i lezzetist zi- ‘afv-ı günâhkârî

Hemvâre irtikâb-ı cerâ’im koned be-‘amd

Peyveste nezd-i mâ güneḥ ared be-i’tizâr⁶

İmdi⁷ ey şeff‘-i rûz-ı maḥşer! Bu serây-ı ṭurfe-binâ-yı ‘âlem daḳı naḳş-ı endîşe-i mühendis-i ḳıdem⁸ idi. Ve⁹ heykel-i bü’l-‘aceb-i Âdem riḥte-i ḳâlib-ı ‘adem idi. Ben senüñ sâbıḳü’l-verd-i gülşen-i nübüvvet olan vücüd-ı biḥbūdîñi laḫlaḫa-süz-ı gülistân-ı şefâ‘at ḳılmıḫ-idüm¹⁰. Şöyle ki ḥurûf-ı resm-i ezel-i ismüñi¹¹ nâm-zed-i sikke-i niḫâm¹²-ı *levlâke levlâk k-*

¹ virirüm: virem A2.

² deryüzeğ: deryüzeğerd A2.

³ hizlâna: ‘iḫyâna A1, S.

⁴ celâlden: iclâlden A1, S.

⁵ gösterürem: gösterem A2.

⁶ Bu ḳıṭ‘a A1 ve S’de mevcut değıldir. Türkçesi: “Günahkârlar, eğer onları affetmekten duyduğumuz hazzı ve lezzeti bilseler kasten günah işleyerek huzurumuza gelerek af dilerler.”

⁷ İmdi: -A2.

⁸ naḳş-ı endîşe-i mühendis-i ḳıdem: naḳş-ı ḳıdem A1, S.

⁹ Ve: Bu A1, S.

¹⁰ ḳılmıḫ-idüm: ḳılmıḫ idüm A2.

¹¹ ḥurûf-ı resm-i ezel-i ismüñi: ḥurûf-ı ism-i ezelî-i risâletüñi A2.

¹² ismüñi nâm-zed-i sikke-i niḫâm: risâletüñi nâm-zed-i sikke-i niḫâm A2.

*mā ḥalaqtü'l-eflāk*¹ itdükde naqş-ı nigîn-i nübüvvetüñ kitābe-i ve *mā erselnāke illā raḥmeten li'l-‘ālemīn* [20a] bilmiş-idüm².

Beyt:

Murakka‘ ber-keşî³ ber-mādde-i çend

Şefâ‘at-h^vāh kār üflāde-i çend⁴

Hāl bu minvāl üzre iken ğamḥ^vāre-i ümmetān ğamgîn-i endîşekār-ı ‘uşāt-ı miskîn böyle mi olur⁵? Ey şefîk-i ḥaste-dilān-ı beşer! Sen mirvaḥa-ı cünbān-ı serîr⁶-i şefâ‘at iken lâyıḳ mıdur ki ol gedā-yı za‘îf ekîle-i mūr u meges ola? Sen perde-keş-i ümmetān-ı şürîdegān iken sezāvār mıdur ki ol sâḥil-endāz-ı lücce-i Dicle⁷-i ‘işyān olan derdmend-i müflis ü ‘ūr böyle mekşûf u nā-mestūr ḳala? Ey nāzenīn-i sütüde-seyr! Bu gür-ḥāne-i revîş⁸-i dünyāda sen ki tekfīn-i müflisān-i ümmet için endîşe ḳılmayasın. Yā ol rüz-ı ḥalāyıḳ-süz-ı āḥiretde dem-i nāḳūr-ı ğāzab āteş-efrüz-ı na‘ire-i ‘azāb olup kemend-i pîç-ā-pîç-i dūd-ı ḳırān dūd-ı kemer-i memerr-i şırāḫa irdükde eşk-i mücrimān ve āh-ı süznāk-ı güneḥkārān şemşîr-i ‘ulüvv-i nāra āb ü⁹ tāb virdükde şarşar-ı ğāzab-ı Ḳahḥārīden āteşdān-ı ‘azāb iltihāb bulduḳda ve¹⁰ telāṭum-ı ‘ummān-ı āteşīn-mevc-i sa‘īrden çehre vü zühreler şu olduḳda¹¹ ümmetān-ı şürîdegānuñ

¹ *Levlāke levlāk le-mā ḥalaqtü'l-eflāk*: “Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım” anlamına gelen hadis-i kudsi (URL-10, 2020).

² bilmiş-idüm: bilmiş idüm A2.

³ keşî: keş A2.

⁴ Bu şiir, Nizâmî'nin *Hüsrev ü Şîrin* mesnevisinden alınmıştır. 5. bölümün 4. beytidir (URL-11, 2020). Beytin Türkçe çevirisi: “Ne kadar madde/varlık varsa üstüne dervişlik hırkasını çek/ört. Ne kadar düşkün varsa onlar içinde şefaati iste” (Musayeva, 2015: 140).

⁵ ğamḥ^vāre-i ümmetān ğamgîn-i endîşekār-ı ‘uşāt-ı miskîn böyle mi olur: ğamḥ^vāre-i ümmetān-ı ğamgîn böyle mi olur A1, S; ğamgîn-i endîşekār-ı ‘uşāt-ı miskîn böyle mi olur A2.

⁶ serîr: -A1, -S.

⁷ Dicle: -A2.

⁸ revîş: -A2.

⁹ ü: -A1.

¹⁰ ve: -A2.

¹¹ çehre vü zühreler şu olduḳda: çehreler şolduḳda ve zühreler şu olduḳda A2.

hâliyle niçe muḳayyed olursm? Ya'nî penâh-ârende-i mazalle-i nûrânî-i gile-i şefâ'at¹ olan beriyye-neverdân-ı iḳlîm-i 'ișyâna niçe mübâderet ḳılırsın diyü Ḥâzret-i emîn²-i vaḥy-i ḳadîm³ ṭayy-i yerliĝ-i belîĝ itdükde bu resme ḥatm-i merâm ḳıldı. [20b]

Beyt⁴:

Mihribânî çün to şâfi'-i cürm-baḥşî çün İlâh

Ger betersend⁵ ez güneh rüy-ı günehkârân siyah⁶

Rubâ'⁷:

Tâ⁸ hest şefî'î çü⁹ to şâḥib-i keremî

Kes râ ne-buved der heme âmâde-i ĝamî

Ger rence konî behr-i şefâ'at¹⁰ ḳademî

Kâr-ı heme 'âşiyân be-sâzî bedenî¹¹

Rāvî rivâyet ider ki henüz ḥaṭîb-i minber-i vaḥy¹² tekmîl-i ḥuṭbe-i ḥiṭâb itmedin ve zih-i ĝirîbân-ı kelâm dâmen-i ihtitâma yetmedin ol naḥl-i mevzûn-ḥurâm-ı gülzâr¹³-ı risâlet

¹ penâh-ârende-i mazalle-i nûrânî-i gile-i şefâ'at: penâh-ârende-i mazalle-i şefâ'at A2.

² Ḥâzret-i emîn: Ḥâzret-i Cibrîl-i emîn A1, S.

³ vaḥy-i ḳadîm: Ḥayy ü Ḳadîm A1, S.

⁴ Beyt: Nazm A1; Şî'r S.

⁵ send: sed A2.

⁶ Beytin Türkçe çevirisi: "İlahi! Eğer yüzü kara günahkârlar günahdan korksa (korkup tevbe etse) sen şefkatlisin, günah bağışlayıcısın, şefaâ edensin." A2'de bu şiirden sonra "Neşr" yazmaktadır.

⁷ Rubâ'î: A1'de "Nazm" başlığı altında yer almaktadır. A2'de bu şiir bulunmamaktadır.

⁸ tâ: Attâr'm *Muhtâr-nâme* mesnevisinde "çün" olarak geçmektedir (URL-12, 2020).

⁹ çü: *Muhtâr-nâme* mesnevisinde bu kelime "çün" şeklindedir (URL-12, 2020).

¹⁰ behr-i şefâ'at: Attâr'm *Muhtâr-nâme* mesnevisinde "ez ser-i luṭf" olarak yazılmıştır (URL-12, 2020).

¹¹ Attâr'm *Muhtâr-nâme* mesnevisinin 2. bölümündeki 11. kısımdan alınmıştır (URL-12, 2020). Şiirin Türkçesi: "Senin gibi cömert ve şefkatli biri oldukça hiçbir ufukta kendisini mutsuz hisseden biri bulunmaz. Sıkıntılı kimseler için şefaâ istesen bir anda bütün isyankârların suçunu bağışlatırsın" (Musayeva, 2015: 141). Bu şiirden sonra A1'de "Neşr" yazmaktadır.

¹² ḥaṭîb-i minber-i vaḥy: ḥaṭîb minberde daḥı A1, S.

¹³ gülzâr: -A2.

şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem¹ sāmān-ı tevaḳḳufi ber-ṭaraf kılup estağfiru'llāh²-güyān ḳabül-
i 'özr-ḥ^vāhān cānib-i zengī-i ma'hūda revān oldılar. Gördiler ki bir zengī-i ḥaḳīr çāk çāk ü
ālūde-i ḥūn u ḥāk olup yatmış şöyle ki āmed şod-ı mūr ü meges³ heykel-i endāmnda sūrāḥlar
peydā itmiş. İstirḥā⁴-yı peyvend-i a'şābdan ki⁵ ṭmāb-ı ḥayme-i nihāddur⁶ revābıṭ-ı tenāsüb-
i a'zāsı çözülmüş. Nüzül-i maṭar⁷-ı belādan ki seng-i bārān-ı ṭa'ne-i ḥalāyıkdur naḳş-ı ḳālb⁸-
ı cemālī bozulmuş ve nüvişte-i şafḥa-i cebīni maḥv olmuş ki⁹

Beyt:

Zahm-ı seng ü¹⁰ eşer-i nāḥun-ile hecrüñde

Şöyledür çehre-i 'aşık ki ne göz bellü ne kaç

Ḥaḳḳā ki te'şīr-i müdāme-i cām-ı cemāl aña bir özge keyfiyyet virmiş idi ki rüz-ı bazār-ı
nāz u niyāzda nāṭıḳa-i rūḥ-ı revām böyle [21a] zemzeme-i sābıḳa-i 'ināyet çekerdi ki

Beyt:

Nā-ümīdem mekon ez-sābıḳa-i lūṭf-ı ezel

To çi dānī ki pes-i perde ki¹¹ hūb'est u ki zıst?¹²

¹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem: şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ḥazretleri A2.

² estağfiru'llāh: estağfiru'llāhü'l-'azīm A2.

³ mūr u meges: mūr meges A2.

⁴ ḥā: ḥāne A2.

⁵ ki: -A1, -S.

⁶ nihāddur: nihād ve A1, S.

⁷ maṭar: -A2.

⁸ ḳālb: -A1, -S.

⁹ ki: -A2, -S.

¹⁰ ve: -A1.

¹¹ Hâfiz'm gazelinde, "To çi dānī ki pes-i perde ki": "To pes-i perde çi dānī ki" şeklinde yazılmıştır (URL-13, 2020).

¹² Hâfiz *Dîvân*'ında 80. gazelin 5. beytidir (URL-13, 2020). "Ey zahit! Rahmeti gazabından önce olan Allah'ın lütfundan ümidimi kesme. Sen Allah katında kimin makbul kimin de reddedilmiş olduğunu nereden bilebilirsin" (Kaya, 2011: 613).

Ve ervāh-ı muḳaddese-i ebrār ki mürgān-ı ūlū'l-ecniḩa-ı ezḳār-ı gülistān-ı cināndur şaff-ber-şaff¹ ṯurup böyle gül-deste-i teselliyet-i ğufrān iderlerdi² ki

Bejt:

Rind³ -i durdī-keş-i mā gerç-i ne-dāred zer u zūr

Hoş 'atā-baḩş u ḩatā-pūş ḩudāyī dāred⁴

Hāy hāy bir dem-i dehşet-i celāl idi ki seyyāf-ı dārū'l-mülk⁵-i ḳahramānī muḳarri'-i lā-yūs'elū 'ammā yef'alū⁶ birle te'dīb-i fuzūlān-ı zāhir-perest ḳılurdu ki

Bejt:

Çün redd ü ḳabül heme der⁷ perde-i ğayb'est

Zinhār kesī rā ne-konī 'ayb ki 'ayb'est⁸

Ve leme'an-ı berḳ-i 'izzet ü ḳabül bir vecihle zülmet-süz u⁹ ḳalālet-ğüdāz¹⁰ idi ki 'abede-i mihrāb-ı niyāz reşk-i ḩarābātīyān-ı sāğar-keş ḳılıp nāṯıḳa-i ḩālleri böyle terennüm-i ḩayret-āmīz iderlerdi¹¹ ki

Bejt:

¹ Şaff-ber-şaff: Şaff şaff A1, S.

² iderlerdi: iderler idi A2.

³ rind: Hâfiz'm gazelinde bu kelime "pîr" olarak geçmektedir (URL-14, 2020).

⁴ Hâfiz *Divân*'ındaki 123. gazelin 3. beytidir (URL-14, 2020). "Bizim tortu yani içki içen pirimizin her ne kadar altını ve kuvveti yoksa da yani mal ve mansıp sahibi değilse de ihsan ve lütuf sahibi, hata ve günahlarını örtüp bağışlayan güzel bir Rabbi vardır" (Kaya, 2011: 610).

⁵ dārū'l-mülk: dārū'l ḳahr A1, S.

⁶ *Lā-yūs'elū 'ammā yef'alū*: (*Kur'an-ı Kerim*, Enbiyâ 21/23).

⁷ der: ez A1, S.

⁸ Beytin Türkçesi: "Red ve kabul (tövbenin kabul olup olmaması) gayb perdesindedir. Asla kimseyi ayıplama, (bu) ayıptır."

⁹ u: -A2.

¹⁰ güdāz: güzeşt A2; güzār S.

¹¹ iderlerdi: iderler A1.

Tersem ki rüz-ı haşr 'inān-der- 'inān reved

Tesbīh-i mā vü hırka-i rind-i şarāb¹-h^vār²

te'ālā'llāhü zihī kemāl-i 'afv³ ve⁴ niçe⁵ 'afv.

Beyt⁶:

'Afv en edalle zevi'l-cerā'imi küllühüm

Hattā lekad hasedü'l-muṭī'ü'l-mücrimā⁷

Hâzret-i h^vâce-i 'ālemiyān-ı 'ale'l-ıtlāk⁸ şalla'llāhü te'ālā 'aleyhi ve sellem, çehre-i siyāh-ı zengī-i miskīnden⁹ ridā-yı lūtf u kerem birle izāle-i gerd ü hāk kıldı. Ve¹⁰ ol [21b] gerd ü¹¹ hāki tırāz-ı āstīn-i hil'at-i peygāmerī bildi¹². Vesīle-i hoşnūdī-i Hudā olur şefkat-i pederāne ve ma'zeret-i müşfikāne¹³ ile maḥaffe-i der-bend-i kemend¹⁴-i fenā olan tābūta süvār idüp zebān-ı nevhager-i zamān bünyād-ı zemzeme-i¹⁵

¹ rind-i şarāb: rindān-ı bāde A2.

² Hâfiz *Dîvân*'mdan alınmıştır. 246. gazelinin 9. beytidir (URL-15. 2020). Beytin Türkçe çevirisi: “Korkarım mahşer günü bizim tesbihimizle şarap içen rindin hırkası at başı gider.”

³ kemāl-i 'afv: 'afv u kemāl A1, S.

⁴ ve: -A2.

⁵ niçe: nice A1, S.

⁶ Beyt: Şi'r A2; -A1.

⁷ Beytin çevirisi: “Kötülükle en ileri gidenlerin ve yoldan çıkmışların hepsini affeder. Öyle ki Allāh'a itaat eden kişi günah işleyen kişiye haset eder” (Musayeva, 2015: 61). Bu beyitten sonra A1 ve S'de “ve cī'nā ilā mā künnā fihi” yer almaktadır.

⁸ 'ale'l-ıtlāk: -S.

⁹ çehre-i siyāh-ı zengī-i miskīnden: çehre-i zengīden A1, S.

¹⁰ Ve: -A2.

¹¹ ü: -A1.

¹² bildi: bilüp A2.

¹³ pederāne ve ma'zeret-i müşfikāne: -A1, -S.

¹⁴ kemend: -A2.

¹⁵ zebān-ı nevhager-i zamān bünyād-ı zemzeme-i: zebān-ı nevhager-i sīne-süz ile bu resme bünyād-ı zemzeme eyitdi ki A2.

Şi'r¹:

Küllü ibni ünşā ve in tālet selāmetühü

Yevmen 'ālā āletin ḥadbā'e maḥmūl²

iderek ser-menzil-i 'adem şavbına revāne oldılar³.

Meşnevî⁴:

Zî-meḥcūrî ber-āmed cān-ı 'ālem

Teraḥḥum yā Nebiyya'llāh teraḥḥum⁶

Ne⁷ āḥir raḥmeten li'l-'ālemīnī

Zî-mahrūmān çirā fāriğ nişīnī⁸

Ḳazā mī-efkened ez-rāh-ı mā rā

Ḥudā rā ez-Ḥudā derḥ^vāh-ı mā rā⁹

¹ Şi'r: Beyt A1.

² “Her insanoğlu sağlığı uzun sürse de elbette bir gün kambur bir nesne üzerinde (tabutta) taşınmış olacaktır.”
Bu şiirden sonra A2'de “Naẓm” yazmaktadır.

³ iderek ser-menzil-i 'adem şavbına revāne oldılar: -A2.

⁴ Meşnevî: Şi'r A1; Naẓm A2.

⁵ Zi: Ne A1, S.

⁶ Câmî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinden alınmıştır. 8. bölümün ilk beytidir (URL-16, 2020). Beytin Türkçe çevirisi: “Ayrılık sebebiyle bütün cihanın canı telef oldu. Ey Allah'ın nebisi, sen bizlere merhamet kıl.”

⁷ Ne: Ki A2. Câmî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde “ne” şeklindedir (URL-16, 2020).

⁸ Ki āḥir raḥmeten li'l-'ālemīnī/ Zi mahrūmān çirā fāriğ nişīnī: Ne āḥir raḥmeten li'l-'ālemīnī/ Ḥudā rā ez Ḥudā derḥ^vāh-ı mā ra: A2.

Câmî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde 8. bölümün 2.beytidir (URL-16, 2020). Türkçe çevirisi: “Sen bütün âlemlerin şefaak kaynağı değil misin? Öyleyken mahrumları neden yalnız bırakırsın?”

⁹ Câmî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinden alınmıştır. Eser, 8. bölümün 27.beytidir (URL-16, 2020). Beytin Türkçesi: “Kaza/kader bizi senin izinden ayırıp da yoldan çıkarırsa bize yardım eyle.”

Çü hevl-i rûz-ı restâhîz hîzed

*Be-âteş âb-ı rûy-ı mâ nerîzed*¹

Çü çevgân ser-efkened âverî rûy

*Be-meydân-ı şefâ'at ümmetî gûy*²

Ammâ Hâzret-i h^vâce-i ‘âlem³ şalla’llâhü te‘âlâ⁴ ‘aleyhi ve sellem hemîşe kur‘a-endâz-ı tahte-i tefekkür ve cümle-i aşhâb⁵ eşkâl-nümâ-yı hayme-i tahayyür idi ki âyâ bu gulâm-ı zengî ki gurâb-ı siyeh-bâl-i kulle-i dâlâlet idi niçe tâvûs-ı mülemma‘-timşâl hürâmân-ı ravza-i rıdvân⁶ oldı? Yâ neden böyle nâ-bînâ-yı sebel-i ‘ilel-i gurûr⁷-ı cehl iken şeb-i târîk-i fişk u fücürda gevher-i şeb-tâb-ı kemyâb-ı sa‘âdet buldı. Çünkü şerâ’îti defn ber-vech-i ma‘hüd edâ olundı râzdâr-ı Hây-yi Qadîmden⁸ su‘âl buyurdılar didi ki: Yâ Resûla’llâh!⁹ Egerçi hengâm-ı zirâ‘at-i izâ‘atda¹⁰ dâne-feşân-ı zemîn-i [22a] gaflet olan galle-çîn-i hürmen-i hürmân¹¹-ı hâsaretdür. Ve şâh-nişân-ı şürezâr-ı ma‘şiyet olan mîve-i telh-çîni-i ‘uqûbetdür¹².

¹ nerîzed: berîzed A1, S. Câmî’nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde, 8. bölümün 29.beytidir (URL-16, 2020). Beytin Türkçe çevirisi: “(Onun şefaati sayesinde) kıyametin o korkunç gününde (biz ümmetine) cehennem ateşi zarar vermez.”

² Câmî’nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde, 8. bölümün 31.beytinden alınmıştır (URL-15, 2020). Türkçesi: “Hatalarımız nedeniyle çevgan gibi yüzünü yere eğdirmemize rağmen şefaathane meydanında ‘ümmetim’ demeye devam ediyorsun.” Bu şiiirden sonra A1 ve A2’de “Neşr” yazmaktadır.

³ ‘âlem: risâlet A1, S.

⁴ te‘âlâ: -S.

⁵ aşhâb: aşhâba A2, S.

⁶ timşâl hürâmân-ı ravza-i rıdvân: timşâl-i ravza-i rıdvân A1, S.

⁷ gurûr: -A1, -S.

⁸ Hây-yi Qadîmden: Hây ü Qadîmden S.

⁹ Yâ Resûla’llâh: Yâ Resûla’llâh! Bu zengî-i bed-fi‘âl-i şom bed-sirişt henüz tıynet-i maddesi bed-gînelik ile şöhrat-şi‘âr iken âyâ mazhar-ı lütf-ı Hây-yi Qadîm olmağa sebep nedür didüklerinde gülzâr-ı nübüvvet olan Hâzret-i [verd]-i Muştafâ şalla’llâhü te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem sa‘âdet-ile buyurdılar ki A2.

¹⁰ izâ‘atde: irâ‘et?

¹¹ hürmân: cihân A1, S.

¹² Ve şâh-nişân-ı şürezâr-ı ma‘şiyet olan mîve-i telh-çîni-i ‘uqûbetdür: -A2.

Ꞑıt‘a:

*Her ki bedkār u yā bed-endīş ‘est*¹

*Rūy-ı nīkī*² *diger kocā bīned*³

*Her ki toḥm*⁴ *-ı mażarratī kāred*

*Mīve-i menfā‘at kocā bīned*⁵

Ammā bu ‘abd-i zengīnūñ ḥāli çendān mādde-i ta‘accüb olmasun ki şehir-i Ramazān-ı pārineye mühr-i rüze-i sī rüze-ile⁶ ihtitām virmişdür. Ve mütāba‘at-ı rüzedārān-ı cemā‘at-ı İslām⁷ itmekle ğurreyi selḥa ırgürmişdür. Yā Resula’llāh, deryā-yı ezeli-i emvāc-ı ‘ināyet-i Rabbānī böyle telāṭum itmişdür ki her kim māh-ı Ramazānda⁸ derīçe-i ḥāne-i ḥırş⁹-ı vāze ḳıfl-ı men‘ ü imsāk ursa ve bālā-yı ḳıfla mühr-i niyyet-i rüze-i sī¹⁰ ile istihkām virse rüz-ı cezāda ebvāb-ı cennāt-ı na‘īm kilīd-i lisānıyla¹¹ ğüşāyiş bula. Ve heft-der-i dereke-i cehennem cemāl-i ‘ālem arasına mesdūd ola.

Ꞑıt‘a¹²:

¹ endīş ‘est: endīşe A1, S.

² nīki Bu kelime A1’de iki kere yazılmıştır.

³ Beytin Türkçe çevirisi: “Her kim ki kötü düşüncelere ve kötü işlere sahipse (bir işin) iyi tarafını nereden görecek.”

⁴ toḥm: kār A2.

⁵ yābed: bīned A2. “Her kim ki zarar tohumunu ekirse yarar meyvesini nereden görecek.” Bu kıt’adan sonra A1 ve A2’de “Neşr” yazmaktadır.

⁶ mühr-i rüze-i sī rüze-ile: mühr-i rüze-ile A2.

⁷ Ve mütāba‘at-ı rüzedārān-ı cemā‘at-ı İslām: Yā Resula’llāh rüzedārān-ı cemā‘at-ı İslām A1; mütāba‘at-ı rüzedārān-ı cemā‘at-ı İslām S.

⁸ māh-ı Ramazānda: māh-ı Ramazān-ı şerīfde S.

⁹ derīçe-i ḥāne-i ḥırş: derīçe-i ḥırş S.

¹⁰ niyyet-i rüze-i sī: niyyet-i rüze A1, S.

¹¹ lisānıyla: lisān-ile A1.

¹² Ꞑıt‘a: Naẓm A2.

Ṭurfê kilîdî ki derîñ teng-nāy

*Hāvîye-bend āmed ü cennet-güşāy*¹

Hırş ü şereh dūzah-ı pür-āteşest

*Müht-zeden ber der-i dūzah hoşest*²

Ey ‘azîz! Bir fâsık u fâcir ü ‘aşî-i fermüde-i Hâlık hemîşe³ tekâpü-yı mişvâr-ı düşvâr-ı ‘işyân u isâ’et itmiş iken belki irtikâb-ı şunûf-ı cerâ’imde menzilgâh-ı işrâra yetmiş iken [22b] mücerred mâh-ı Ramazânda misk-i dehân itmekle⁴ ve şütür-i gerden-keş-i kef-endâz-ı nefse hâl-i şalvâr-bend-ile irhâ-yı ‘inân itmekle bu kadar ‘avâtıf-ı ‘aliyye-i kudsiyyeye mazhar ola. Yâ ol mü’minân-ı perhîzkâr ki hemvâre muṭî‘-i evâmir ü nevâhî ve gürîzende-i ma‘âşî vü melâhî iken nâ-gâh ‘alem-i zer-mehçe-i Ramazân ki peydâ ola velvele-i cihân-gîr

Beyt⁵:

*Āmāde-i şehri şiyām sancağ-ı sulṭân*⁶ resîd

*Dest bedâr-ı ez ta‘am mâ’ide-i cân resîd*⁷

¹ Câmî’nin *Tuhfetu’l-ahrâr* adlı mesnevisinden alınmıştır. Eserin 30. bölümünün 19. beytidir (URL-17, 2020). Beytin çevirisi: “Yeni bir anahtar cehennem kapısının kilidini kapatır. Ve cennetin kapısının kilidini açar” (Musayeva, 2015: 147)

² Câmî’nin *Tuhfetu’l-ahrâr* adlı mesnevisinden alınmıştır. Eserin 30. bölümünün 12. beytidir (URL-17, 2020). Beytin Türkçe çevirisi: “Hırş ve açgözlülük ateş dolu bir cehennemdir. Cehennem kapısını mühürlemek, en iyisidir” (Musayeva, 2015: 147). Bu şiirden sonra A1 ve A2’de “Neşr “yazmaktadır.

³ Ey ‘azîz! Bir fâsık u fâcir ü ‘aşî-i fermüde-i Hâlık hemîşe: Ey ‘azîz! Hengâm-ı şafâdur. Ber-hîz bir fâsık ü fâcir ü ‘aşî-i fermüde-i Hâlık hemîşe A1, S.

⁴ itmekle: itmehe S.

⁵ Beyt: Mesnevî A2.

⁶ sulṭân: İmân A1, S.

⁷ Mevlânâ’nın *Dîvân*’ında 892. gazelin ilk beytidir. Beytin Türkçe çevirisi: “Oruç ayı geldi, O’nun gelmesiyle Sulṭân’ın sancağı da geldi. Artık yemekten el çek, zîrâ cân sofrası geldi” (URL-18, 2019).

diyerek¹ istikbāl-i kudüm-i kevkebe-i şıyām ve mürā‘āt-ı şıyāma kıyām itdülden şoñra evvelā tır-i zehr-ālūd-ı kemāndār-ı nazār hedef-i nā-maḥreme yetmesün diyü pencere-i mīnā-serāy-ı dīde ki ḥavāle-i ḥarem-i ḥarāmdur ber-mücib-i fermüde-i şāhib-i şer‘-i ḥaḳīkī mesdūd²-i perde-i *ğudḏū ebşārihim*³ kıılurlar. Ve cāsūs-ı sāmī‘a ki ḥaber-pijüh-ı bendergāh-ı āmed şod-ı aḥbārdur⁴ sırḳa-i nemīme vü mesāvī itmesün diyü manzara-i kāḥ-ı şimāḥı mesdūd-ı penbe-i ‘işmet iderler. Ve tāziyāne-i zebān ki dırra-i ṭablek-i hezeyāndur āheng-i nevā-yı nā-sezā-yı ğıybet itmemek-içün derün-ı ğılāf-ı dehāndan çıkarmazlar. Ve pençe-i dest ki çengāl-i şāhīn-i ḳulle-nişīn-i nefsdür şayd-ı kebüter-i ḥarām itmesün diyü beste⁵-i pā-tābe-i ḥavf u ḥaşyet itmeyince ölmezler⁶. Ve rāḥile-i pāy ki maṭıyye-i bār-keş-i [23a] ḥırş u ṭama‘dur mecāmi‘-i herzekārān-ı tevābi‘-i şeyāṭīn olan mevāzi‘⁷-i lehv ü hezle varmamaḳ⁸ içün merbūṭ-ı ḥibāle-i ḥırāset iderler. El-ḥāşıl dāmen-i ḥil‘at-ı şıyāma ğubār-ı kerāhiyyet⁹ yetürür ḥarekāt-ı nā-hemvārdan ictināb eylerler. Eger ol ‘azīzān-ı pāk-dāmān ol yevm-i va‘d ü va‘īd ve zamān-ı ‘īd-i sa‘īd-i vişāl-i lā-yezālī yetdükde ve mā‘ide-keş-i ziyāfet-ḥāne-i cemāl-i Zül-celāl şalā-yı ğürisne-çeşmān-ı tāb-ḥāne-i maḥşer itdükde ğüşe-nişīn-i ḥvān-ı süfre¹⁰-i likā-yı Rabbānī olsalar ‘aṭıyye-i seniyye-i Sübhānīden ba‘īd midür?

Münācāt Be-Dergāh-ı Ḳāḏi‘l-Hācāt¹¹:

Ey özr-pezir-i özr-ḥvāhān

¹ diyerek: zemzeme-i seyle A2.

² mesdūd: mesdül A1, S.

³ *ğudḏū ebşārihim*. “Bakışlarını sakınsınlar” (*Kur‘ân-ı Kerîm*, Nûr, 24/30).

⁴ ve: +A2.

⁵ beste: -A1.

⁶ ḥavf u ḥaşyet itmeyince ölmezler: ḥavf u ḥaşyet iderler A1, S.

⁷ mevāzi‘: mevzi‘ A2.

⁸ varmamaḳ: urmamaḳ S.

⁹ kerāhiyyet: kerāhet A1, S.

¹⁰ süfre: -A1, -S.

¹¹ Münācāt Be-Dergāh-ı Ḳāḏi‘l-Hācāt: Nazm A1, S.

*‘Afv-ı to şefî’-i pür-günâhân*¹

Cürmüm meniger to çāre-sāzī

*Ṭā‘at-i maṭlab ki bī-niyāzī*²

Ey merhem-riş-i dil-figārān

*V’ey çāre-i kār-ı hām-kārān*³

Migüzār çenīn zelīl ü zārem

*Ez rāh-ı kerem ber-ār karem*⁴

Der vādī-i ma‘şiyet esīrem

*Migüzār ki teşne-leb nemirem*⁵

Çün āmādem be ‘öZR-h’āhī

*Nevmīd mekon merā İlāhī*⁶

¹ Emîr Hüsrev Dihlevî'nin *Mecnûn u Leylâ* mesnevisinden alınmıştır. 2. bölümün ilk beytidir (URL-19, 2020). Beytin Türkçesi: “Ey af dileyenlerin özrünü kabul edici, senin affın zaten çok günah işleyenlerin bağışlanması üzerine değil midir?”

² Emîr Hüsrev Dihlevî'nin *Mecnûn u Leylâ* mesnevisinden alınmıştır. 2. bölümün 16. beytidir (URL-19, 2020). Türkçesi: “Benim çaresizliğime bakma, çünkü sen her şeyin çaresini biliyorsun” (Musayeva, 2015: 150).

³ Beytin Türkçe çevirisi: “Ey yaralı gönüllerin merhemi! Ve ey boş iş yapanların işinin çaresi!”

⁴ Türkçe çevirisi: “(Ey Allâh’ım) beni bu zayıf ve ağlar durumda bırakma. Benim işime veya durumuma, kerem yolundan bak” (Musayeva, 2015: 151).

⁵ Beytin Türkçesi: “Günah vadisinde esirim. Susuz dudaklarla ölmeme izin verme” (Musayeva, 2015: 151).

⁶ Türkçesi: “Özür dilemek üzere gelmişim. Ya Rabbim, beni umutsuz etme” (Musayeva, 2015: 151).

Her çend bed u günāhkārem

*Ez-lūf-ı to līk ümīd-vārem*¹

‘İşyān-ı men ez zi-ḥad-i birūn est

*İḥşān-ı to zi ān besī füzūn est*²

Der mezra‘-ı men egerçi nem nīst

*Ebr-i kerem-i to hest ğam nīst*³

Raḥş-ı ğāzabet egerçi tünd est

*Derpīş semend-i lūf-ı kond est*⁴

Ger āteş-i ḳahr sūznāk est

*Çün āb-ı kerem boved çı bāk est*⁵

*Yā Rab be-kemāl-i ‘izz ü*⁶ *cāhet*

¹ Beytin Türkçe çevirisi: “Her ne kadar sana karşı günahkârsam da. Lütfundan umutluyum” (Musayeva, 2015: 151).

² Türkçe çevirisi: “Eğer benim itaatsizliğim haddinden fazla görünse de. Senin iyiliğin ve lütfun, ondan daha fazladır” (Musayeva, 2015: 151).

³ Der mezra‘-ı men egerçi nem nīst/ Ebr-i kerem-i to hest ğam nīst: -A1, -S. Türkçesi: “Her ne kadar bizim tarlamızda nem yoksa da. Senin Kerem bulutun olduğu müddetçe gam yoktur” (Musayeva, 2015: 151).

⁴ Raḥş-ı ğāzabet egerçi tünd est/ Derpīş semend-i lūf-ı kond est: -A1, -S. Beytin Türkçesi: “Senin gazap atın ne kadar hızlıysa da lütfunun güzel atının yanında ağır kalır.”

⁵ Türkçe çevirisi: “Her ne kadar kahr ateşin yakıcı ise de. Kerem suyun oldukça korku yoktur” (Musayeva, 2015: 151).

⁶ Yā Rab be-kemāl-i ‘izz ü: A2’de silik olduğundan okunamamıştır.

*V'an ki be-revendegān-ı rāhet*¹

*Ān hāne ki āmedeş*² *lehed nām*

*Rūşen koniş zi-nūr-ı İslām*³

Ān çîz ki bāyedem der-āmūz

*Migūzār merā be men der ān rūz*⁴

Yevm-i Cum'a vaqt-i 'iṣā li'ş-şalāt sene 1154, 25 Muharrem.⁵

¹ Beytin Türkçe çevirisi: “Ya Rabbim, senin makamın, yüceliğın uludur. Ve senin yoluna gidenlerin de makamı uludur” (Musayeva, 2015: 151).

² Ān hāne ki āmedeş: A2’de bu kelimeler siliktir.

³ Türkçesi: “Adı kabir olan eve geldiğinde. İslâmın nuruyla aydımlatam” (Musayeva, 2015: 151-52).

⁴ Beytin Türkçesi: “Beni, kabrime koyduğum günde, yalnız bırakma. Lazım olan her şeyi bana öğret” (Musayeva, 2015: 152).

⁵ Metin tenkidinde kullanılan yazma eserlerin istinsah tarihleri birbirinden farklıdır. A1’de istinsah tarihi şu şekilde geçmektedir: “Yevm-i Cum'a vaqt-i 'iṣā li'ş-şalāt sene 1154, ğurre-i Muharrem” ; A2’de istinsah kaydı, “sene 1155” şeklinde düşülmüştür. S’de ise istinsah kaydı, “Çaddetüm fi'l-yevmi't-tāsi' 'aşer meh-i cemādiye'l-ulā li sene sitte vü sittin ve mi'etühü ve elf kemālū'l-'izz ü eşref [1166]” şeklindedir.

SONUÇ

Hüseyin Âlî Efendi, 17. yüzyılda yaşamış bir âlim, şair ve münsîdir. Kaynaklarda, doğum tarihi ve ailesi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. İyi bir eğitim görmüştür. Fars edebiyatından Örfî, Feyzî, Tâlib-i Rûm'dan etkilenmiş, eserlerinde de önemli kişilerin isimlerini zikretmiştir. Ayrıca Nefî'nin izinden gittiğini söylemiştir. Edirneli olan şair, çeşitli görevlerde bulunmuş, müteferrika iken 1648 yılında vefat etmiştir.

Miftâhü'r-rahme, Hüseyin Âlî'nin mensur bir eseridir. Mukaddime, sekiz bölüm ve hâtimedden oluşan eser, Firavun'un imanı ile ilgilidir. Eserde, Firavun'un imanı değerlendirilirken müellif, konuyu genişletmek ve düşüncelerini ispatlamak amacıyla birçok kaynağa başvurmuş, böylece eserine ilmî bir hüviyet kazandırmıştır. Çeşitli kaynaklardan konu ile ilgili tespitlerini yapıp alt başlıklar halinde bunları ele alan Hüseyin Âlî, eserinde kendi görüşünü çok fazla belirtmemiştir. Bazı kaynaklarda, Firavun'un imanının sahil olduğu, bazılarında ise Firavun'un cehennem azabına tutulması gerektiği söylenmiştir. Âlî de bu yorumlardan sonra en doğrusunu Allah'ın bileceğine işaret ederek eserini tamamlamıştır.

Müellif, Arapça-Farsça kelime ve terkiplerin yoğun olduğu eserini genel olarak süslü nesir tarzıyla telif etmiş; eserde Arap, Fars ve Türk edebiyatının önemli şairlerinin şiirlerine de yer vermiştir. Eserde çok fazla Arapça ifadeler yer verilmesi eserin üslubunun ağırlaşmasına sebep olmuştur. Âlî'nin yazdıklarını kaynak ve belgelere dayandırması, anlattıklarında tarafsız kalması eserin önemli bir üslup özelliğidir. Ayrıca eser, açıklayıcı anlatımı ön plana çıkarmasıyla didaktik bir özellik gösterir. *Miftâhü'r-rahme*'de, 17. yüzyılın dil özellikleri ile birlikte Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait kelimelere de rastlanmaktadır.

Eserin toplam on iki nüshası tespit edilmiştir. Yurt içi ve yurt dışında pek çok nüshasının bulunması, eserin halk arasında sevilip okunduğunun bir göstergesidir. Bu nüshalardan metin tesisi için uygun olan üç nüsha seçilmiş, bunlar karşılaştırılarak tenkitli metin oluşturulmuştur. *Miftâhü'r-rahme*'nin iki nüshası dışında kalan diğer bütün nüshalarında Veysî'nin *Şehâdet-nâme* adlı eserinden alınmış, orucun faziletlerinden bahseden bir hikâyeye bulunmaktadır. Eser, bu hikâyeye vesilesiyle Allah'ın rahmetinin sonsuzluğuna atıfta bulunularak tamamlanmıştır. "Miftâhü'r-rahme (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)" başlıklı çalışmamızda konu ve muhtevası, kaynakları, dil ve üslup

özellikleri bakımından *Miftâhü'r-rahme*'nin klasik Türk edebiyatı ve İslamî ilimler alanında literatüre önemli katkılar sunan bir eser olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- Altuner, N. (2005). Âli Hüseyin Efendi. *I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu* (s. 377-390). Edirne: Trakya Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü.
- Arıkoğlu, İ. (1999). *Âli (Edirneli Hüseyin Efendi). Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Ateş, A. (1942). Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman Münasebeti İle). *Türkiyat Mecmuası*, 7(0), 253-267.
- Aydın, S. (2014). Kurân Ve Sünnet Işığında Firavun'un İmâmı Meselesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(28), 121-148.
- Aynur, H., Çakır, M., Koncu, H., ve Özyıldırım, A. E. (2017). *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII Metin neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler* (1. bs.). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Babinger, F. (2002). *Osmanlı Tarih Yazarları Ve Eserleri* (3. bs.). (C. Üçok, Çev.) Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bursalı Mehmet Tâhir (2016). *Osmanlı Müellifleri*. (Y. Saraç, Haz.) Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Canım, R. (1995). *Edirne Şâirleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Cengiz, M. (2017). *Ali Hüseyin Çelebi Edirnevi'nin "Kafiye Ve Nazire" İsimli Eserinin Tahkik Ve Değerlendirmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çınar, M. (2011). Ye's ve Be's Halinde İmânın Hükmü: Firâvun'un İmâmı Örneği. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(2), 121-142.
- Demirel, Ş. (2009). XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri: Klasik Üslup-Sebk-i Hindî-Hikemî Tarz-Mahallileşme. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature*, 4(2), 246-273.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (25. bs.). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî. (2017). *El-Keşşâf 'An Hakâikı Gavâmidit-Tenzil Ve 'Uyûni'l-Ekâvîl Fî Vücûhi't-Te'vîl* (1. bs., Cilt III). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 70.
- İbnü'l-Esîr. (2013). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Teysîru'l-Vusûl İla Câmi'i'l-Usûl Min Hadîsi'r-Resûl* (Cilt I-II). (H. Akın, Terc.) İstanbul: Polen Yayınları.
- İsmail Belîğ (1985). *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar*. (A. Abdulkadiroğlu, Haz.) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

- Kadı Nasırüddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi el-Beydavî. (2013). *Envaru't-Tenzil Ve Esraru't-Te'vil Beydavî Tefsiri*. (A. Öztürk, Terc.) İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (1. bs.). İstanbul: Say Yayınları.
- Kanar, M. (2015). *Farsça-Türkçe Sözlük* (4. bs.). İstanbul: Say Yayınları.
- Kapal, M. N. (2013). *17. Yüzyıl Divanlarında İsmi Geçen Şair Ve Eserlerin Beyitlere Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaman, G. (2009). *Hasan Rızâ Dîvânı (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Karaman, G. (2019). Hüseyin Âli Efendi ve Riyâzü't-Terâcim Adlı Biyografik Eseri. *Kesit Akademi Dergisi*(20), 49-62.
- Kasaid Ve Gazaliyat-i Ali*, (h. 1064). Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Koleksiyonu, No: 1789.
- Kâtip Çelebi. (1972). *Mizanü'l-hakk fi ihtiyari'l-ahakk (En doğruyu Sevmek İçin Hak Terazisi)* (1. b.) (O. Ş. Gökyay, Haz.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kavakçı, Y. Z. (1991). *İslâm Araştırmalarında Usûl* (4. bs.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kaya, İ. (2011). Sûdî'nin Hafız Dîvanı Şerhindeki Tasavvufî Yaklaşımları. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(2), 599-630.
- Kılavuz, A. S. (2017). *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi Ve Kelâm'a Giriş* (28. bs.). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kılıç, A. (2016). Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç Müdür? *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 2(3), 51-79.
- Köksal, M. F. (2008). Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler). *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*(1), 169-190.
- Kur'ân-ı Kerîm Ve Açıklamalı Meâli*. (2011). (H. Karaman, A. Özbek, İ. K. Dönmez, M. Çağrıncı, S. Gümüş ve A. Turgut, Haz.) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mengi, M.(2007). Eski Türk Edebiyatında Nesir: Gelişimi ve Kaynakçası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(10), 43-76.
- Mengi, M. (2016). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (23. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Miftâh-ı Rahmet*, (h. 1116). Süleymaniye Kütüphanesi, Tercüman Gazetesi, No: Y-340/2.
- Miftâh-ı Rahmet*, (h. 1206). Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, No: 703.

- Miftâh-ı Rahmet*, (t.y.). Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Koleksiyonu, No: 384.
- Miftâhü'r-rahme*, (h. 1154). Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, No: N.F. 356.
- Miftâhü'r-rahme*, (h. 1155). Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, No: N.F. 247.
- Miftâhü'r-rahme*, (h. 1158). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yeniler, No: Y-706.
- Miftâhü'r-rahme*, (t.y.). Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan, No: 94.
- Miftâhü'r-rahme*, (t.y.). Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No: 2131.
- Miftâhü'r-rahme*, (t.y.). Kahire Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, No: 9525.
- Musayeva, S. (2015). *Şehâdet-Nâme-i Veysî (İnceleme – Tenkitli Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Mustafa Safâyî Efendi (2005). *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-âsâr min fevâidi'l-eş'âr): İnceleme-metin-indeks*. (P. Çapan, Haz.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Münşeat*, (t.y.). Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, No: 3518.
- Okuyucu C., Kartal, A. ve Köksal, F. (2012). *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*. (3. bs.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Özgül, M. K. (2013). XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı. A. F. Bilkan içinde, *Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış Eski Türk Edebiyatı* (s. 195-236). Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Redhouse, S. J. W. (1992). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sâbûnî, N. (2011). *Mâtüriddiye Akaidi (el-Bidâye fî Usûli'd-dîn Tercümesi)*. (B. Topaloğlu, Çev.) İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Sayı, A. (2016). *Firavun, Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz. Mûsa*. İstanbul: İz Yayınları.
- Soyal, F. (2004). *Celâleddin Ed-Devvânî'nin Firavun'un İmâmı Konusundaki Görüşleri Ve Ali El-Kârî'nin Eleştirisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, O. (2005). *Mecmu'a-i Münşeat TDK Ktp. A. 363/1 (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Şafak, Y. (2009). Mevlânâ'ya Atfedilen "Yine Gel.." Rubâîsine Dair. *Tasavvuf İlmî ve Araştırma Dergisi*(24), 75-80.
- Şemseddin Sami. (2009). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şemseddin Sami. (2014). *Hz. Ali'nin Şiirleri: Ali bin Ebî Talib Efendimizin Eş'âr-ı Müntehabeleri ve Şerh Tercümesi* (1. bs.). (Ş. Benli, Haz.) İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

- Şentürk, A. A. ve Kartal, A. (2010). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. (4. bs.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Şeyhî Mehmed Efendi. (2018). *Vekâyi'u'l-Fuzalâ Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli*. (R. Ekinci, Haz.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 93.
- Taftazânî. (2015). *Kelam İlmi ve İslam Akâidi Şerhu'l-Akâid*. (S. Uludağ, Haz.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tevârih*, (t.y.). Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Koleksiyonu, No: 663.
- Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türçesi ve Söz Varlığı* (1. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2020). T.C Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Web sitesi: <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden alındı. (E.T. 20.01.2020).
- Uzun, A. (2019). *Edirneli Âli Hüseyin Çelebi'nin Ukûdü'l-Ukûlü (Tahkik-İnceleme)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ünver, İ. (2008). Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(6), 1-46.
- Yaşar, S. (1997). *Örfi-i Şîrâzi'nin Gazelleri (Tenkitli Metin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Yazır, E. M. H. (2016). *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri* (6. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları: 790.
- Zavotçu, G. (2009). (Haz.) *Rıza Tezkiresi (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.
- URL-1. (2017). *Kâfile-i Şu'arâ*. (F. S. Oğuz, H. Koncu, ve M. Çakır, Haz.) Temmuz 17, 2019 tarihinde e-Kitap Web Sitesi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafile-i-su39arapdf.pdf?0> adresinden alındı. (E.T. 17.07.2019).
- URL-2. (2019). *Miftâhu'r-rahme*. Aralık 30, 2019 tarihinde TC Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Web sitesi: <http://www.yazmalar.gov.tr/basit-arama?q=miftahu%27r-rahme> adresinden alındı. (E.T. 30.12.2019).
- URL-3. (2019). *Miftâhu'r-Rahme*. Şubat 11, 2020 tarihinde Milli Kütüphane Web sitesi: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/list> adresinden alındı. (E.T. 11.02.2019).
- URL-4. (2008). *Miftâhu'r-Rahme*. Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Web sitesi: <http://ktp.isam.org.tr/?url=ktpgenel/findrecords.php> adresinden alındı. (E.T. 14.11.2019).
- URL-5. (2009). *Kasîde-i Bürde*. Kasım 8, 2018 tarihinde Kasîde-i Bürde Web sitesi: <http://www.ilhanarmutcuoglu.com/kasideiburde.pdf> adresinden alındı. (E.T. 8.11.2018).

- URL-6. (2018). *Bedir Ehlinin Bağışlanması*. Ekim 28, 2018 tarihinde İslamHouse.com Web sitesi: <https://islamhouse.com/tr/articles/58022> adresinden alındı. (E.T. 28.10.2018).
- URL-7. (2020). *Hadislerle İslam*. Mayıs 16, 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Hadis-i Şerif Web sitesi: <https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=1&SAYFA=508&SRC=kalbini%20yar%C4%B1p%20da%20bakt%C4%B1n%20m%C4%B1> adresinden alındı. (E.T. 16.05.2020).
- URL-8. (2019). *Ganjoor.net*. Temmuz 30, 2019 tarihinde Ganjoor.net Web sitesi: <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/sharafname/sh2/> adresinden alındı. (E.T. 30.07.2019).
- URL-9. (2020). *Ganjoor.net*. 20 Nisan, 2020 tarihinde Ganjoor.net Web sitesi: <https://ganjoor.net/saadi/golestan/gbab1/sh5/> adresinden alındı. (E.T. 20.04.2020).
- URL-10. (2020). *Sorularla Risale*. 15 Mayıs, 2020 tarihinde Sorularla Risale Web sitesi: <https://sorularlarisale.com/risale-i-nur-kulliyati/sualar/on-besinci-sua/763> adresinden alındı. (E.T. 15.05.2020).
- URL-11. (2019). *Ganjoor.net*. 30 Temmuz, 2019 tarihinde Ganjoor.net Web sitesi: <https://ganjoor.net/nezami/5ganj/khosro-shirin/sh5/> adresinden alındı. (E.T. 30.07.2019).
- URL-12. (2020). *Ganjoor.net*. 13 Mayıs, 2020 tarihinde Ganjoor Web sitesi: <https://ganjoor.net/attar/mokhtarname/bb2/sh11/> adresinden alındı. (E.T. 13.05.2020).
- URL-13. (2020). *Ganjoor.net*. 12 Mayıs, 2020 tarihinde Ganjoor Web sitesi: <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh80/> adresinden alındı. (E.T. 12.05.2020).
- URL-14. (2020). *Ganjoor.net*. 12 Mayıs, 2020 tarihinde Ganjoor Web sitesi: <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh123/> adresinden alındı. (E.T. 12.05.2020).
- URL-15. (2020). *Ganjoor.net*. 12 Mayıs, 2020 tarihinde Ganjoor Web sitesi: <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh246/> adresinden alındı. (E.T. 12.05.2020).
- URL-16. (2020). *Ganjoor.net*. 14 Mayıs, 2020 tarihinde Ganjoor Web sitesi: <https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-5-yusof-zoleykha/sh8/> adresinden alındı. (E.T. 14.05.2020).
- URL-17. (2020). *Ganjoor.net*. 14 Mayıs, 2020 tarihinde Ganjoor Web sitesi: <https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-3/sh30/> adresinden alındı. (E.T. 14.05.2020).
- URL-18. (2019). *Yeni Şafak* 30 Temmuz, 2019 tarihinde Yeni Şafak Web sitesi: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yalcincetinkaya/mutk-olub-bekledigim-ehr-i-ramazn-merhaba-54549> adresinden alındı. (E.T. 30.07.2019).
- URL-19. (2020). *Ganjoor.net*. 14 Mayıs, 2020 tarihinde Ganjoor Web sitesi: <https://ganjoor.net/khosro/gozide/majnoon-leyli/sh2/> adresinden alındı. (E.T. 14.05.2020).

EKLER

SÖZLÜK¹

-A-

‘**abede** (A.) : ibadet edenler.

‘**acz** (A.) : acizlik, beceriksizlik, çaresizlik.

‘**adem** (A.) : yokluk, olmama, bulunmama.

‘**adīd**, ‘**adīde** (A.) : çok, birçok.

āfitāb (F.) : güneş.

‘**afv** (A.) : 1. suçunu bağışlama. 2. özür dileme. 3. birini vazifesinden uzaklaştırma.

āgāh (F.) : 1. bilgili, haberdar. 2. uyanık.

3. bilgin. 4. haber.

aḥbār (A.) : 1. haberler. 2. söylentiler. 3. rivayetler. 4. mürekkepler.

āḥir (A.) : son, sondaki, sonuncu.

aḥkām (A.) : 1. (huk.) hükümler. 2. emirler. 3. yasalar. 4. astrolojik yorumlar.

aḥras (A.) : dilsiz.

aḥvāl (A.) : haller, durumlar.

aḥvāl (A.) : sözler.

āl (A.) : 1. aile. 2. evlat, çocuklar. 3. soy, sülale. 4. hanedan.

a‘lā (A.) : 1. en yüce, en yüksek, daha yüksek, en yukarı. 2. pekâlâ, o halde, öyleyse. 3. en iyi. 4. (tar.) bir hil‘at cinsi. 5. çok kaliteli. 6. daha iyi.

‘**alāmet** (A.) : 1. işaret. 2. koskoca, iri büyük.

a‘lem (A.) : 1. en iyi bilen. 2. daha iyi bilen.

ālūde (F.) : bulaşmış, bulaşık.

a‘māl (A.) : işler.

‘**amel** (A.) : 1. iş. 2. niyet. 3. sürgün, içsürmesi.

‘**amīḳ** (A.) : derin.

‘**amīm** (A.) : yaygın, genel.

¹ Sözlük hazırlanırken Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'ı ile Mehmet Kanar'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* ve *Farsça-Türkçe Sözlük*'ünden yararlanılmıştır.

āmīn (A.) : öyle olsun, ya Rab duamızı kabul eyle!

āmirkār (F.) : 1. affeden, Tanrı. 2. affeden, bağışlayan.

‘andelīb (A.) : (zool.) bülbül.

‘an-ḳarīb (A.) : yakından, çok geçmeden.

‘arā’is (A.) : gelinler.

ārāyīş (F.) : 1. süs, benek, ziynet. 2. süsleme, süsleniş; süsleyiş.

ārende (F.) : bir şey getiren (kimse).

a‘şāb (A.) : sınırlar.

āşām (A.) : suçlar, günahlar, kabahatlar.

āşār (A.) : 1. izler. 2. işaretler. 3. yapıtlar, eserler. 4. anıtlar. 5. gelenekler.

aşfiyā (A.) : 1. kalbi temiz kişiler. 2. içten dostlar. 3. azizler.

aşhāb (A.) : 1. dostlar. 2. Hz. Muhammed’in ashabı. 3. sahipler.

‘aşıyān (A.-F.) : asiler, karşı gelenler, başkaldıranlar.

āstīn (F.) : yen, giysi kolu.

āsumān (F.) : gökyüzü.

‘atā (A.) : bağışlama, bahşiş.

‘atşān (A.) : susuz, susamış.

‘avāḳıb (A.) : sonlar.

‘avāṭıf (A.) : şefkatler, karşılıksız sevgiler, merhametler.

āyā (F.) : acaba.

āyāt (A.) : Kur’an’ın cümleleri.

āyende (F.) : 1. gelen. 2. gelecek. 3. gelecek zaman.

āyīne (F.) : ayna.

āyine (F.) : 1. ayna. 2. Eşref Nesip tarafından İstanbul’da yayımlanmış haftalık mizahi bir dergi.

āz (F.) : hırs, açgözlülük, tamah.

‘azamet (A.) : 1. büyüklük, görkem, ululuk. 2. kurum.

-B-

bāb (A.) : 1. kapı. 2. geçit. 3. bölüm, fasıl. 4. konu. 5. tövbe.

bād (F.) : olsun, ola, olaydı. **Mübārek-bād**: mübarek, kutlu olsun.

bādiye (A.) : çöl.

bāğistān (F.) : bağlık, bahçelik.

baḥş (F.) : 1. bağış, ihsan verme. 2. dağıtma.

ba‘īd (A.) : 1. uzak. 2. derin.

bālā (F.) : 1. yukarı, üst, üzeri. 2. boy. 3. âzât. 4. yedek at. 5. hil'at cinsi.

bālā-hāne (F.) : 1. çatı katı, tavan arası. 2. medreselerin üst kısmında kubbeye yakın yapılan müderris odası.

bāliş (F.) : 1. yastık. 2. külçe altın.

bām (F.) : dam, çatı.

bārān (F.) : yağmur.

bārgāh (F.) : 1. saray divanı. 2. otağ. 3. izinle girilebilen yüksek makam. 4. yüce kat, yüce huzur.

başīret (A.) : görüş, ileriye görme gücü.

bāṭm (A.) : 1. iç. 2. iç yüz. 3. içteki. 4. Tanrı. 5. içerek yer.

ba'zī (A.) : birazı, bir kısmı; kimi.

bāzār (F.) : 1. çarşı, pazar. 2. alışveriş. 3. revnak. 4. revaç.

bāz-güne (F.) : 1. ters, baş aşağı. 2. şom, uğursuz.

bed-āmūz (F.) : 1. kötülük öğreten. 2. kötü düşünceli.

be-hem (F.) : toplu, bir arada, hep bir yere, hep bir yerde.

behr (F.) : için.

behre (F.) : hisse, pay, kismet, nasip.

belāġat (A.) : 1. düzgün konuşma. 2. düzgün konuşma ve yazma ilmi.

belīġ (A.) : 1. belagat sahibi, düzgün konuşan. 2. sözde düzgünlük, etkili söz.

beliyyāt (A.) : felaketler, kederler, gamlar, kasavetler, tasalar.

benefşezār (F.) : menekşe tarlası.

berāt (A.) : nişan, yetki veya rütbe verildiğini bildiren ferman.

ber-çide (F.) : 1. devşirilmiş, derilmiş, toplanmış. 2. devşirmiş, dermiş, toplamış.

ber-efşān (F.) : 1. saçan. 2. (müz.) klasik Türk musikisi usullerinden biri.

ber-hīz (F.) : 1. ayağa kalkan. 2. ayağa kalkmış. 3. atılan. 4. atılmış.

berīd (A.) : postacı, haberci, tatar, ulak.

beriyye (A.) : 1. insanlar. 2. kır.

ber-vech (F.-A.) : olduğu gibi, olarak.

beşāret (A.) : 1. müjde. 2. yeni moda tuhaf kıyafet.

beyān (A.) : 1. bildirme, açıklama. 2. belâġatte anlatım yöntemlerini içine alan kısım.

bi- (A.) : başlarına eklendiği zaman kelimeleri "e" haline getirir.

bī-behre (F.) : 1. behresiz, nasipsiz, mahrum. 2. değersiz.

bī-dirīg (F.) : 1. esirgemeyen. 2. esirgenmeyen.

bī-fürūg (F. – A.) : ışığı az, ölgün.

bī-ğayr (A.) : dışında, haricinde, -sız olarak.

bihbūd (F.) : iyi, sağ, sağlam, sıhhi [vücut].

bī-hemtā (F.) : benzersiz.

bī-hūde (F.) : boşuna, boş yere.

bi-izni'llāh (A.) : Allah'ın izniyle.

bi'l-ḳalb (A.) : değiştirme yoluyla.

billūr (A.) : gayet parlak ve şeffaf (saydam) taş veya pek saf ve temiz beyaz cam, kristal.

bīm (F.) : 1. korku. 2. tehlike.

bint (A.) : kız.

bī-pāyān (F.) : sonsuz.

bīve (F.) : dul (kadın).

bizā'a (A.) : mal, sermaye.

bi'z-żarūre (A.) : zorunlu olarak, ister istemez.

bülend-āvāz (F.) : 1. yüksek sesli, bağırان, haykıran. 2. yüksek sesle, haykıarak, bağırarak. 3. dillere destan, meşhur.

bünyān (F.) : 1. bina, yapı. 2. temel.

bürhān (A.) : (huk.) kanıt, delil.

-C-

caḥīm (A.) : cehennem.

cām (F.) : 1. sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi.

cāme-ḥāne (F.) : yüklük, giysi dolabı.

cānīb (A.) : 1. taraf, cihet, yan. 2. erkek adı.

cārī (A.) : cereyan eden, akan, geçen, yürüyen.

cāy (F.) : yer.

cebābire (A.) : cebrediciler, zorlayıcılar, zorbalar.

cebbārī (A. – F.) : zorbalık.

cebīn (A.) : 1. alın. 2. korkak. 3. sefil, alçak.

celīle (A.) : 1. ulu, yüce. 2. bayan adı.

cemī' (A.) : 1. tüm, bütün, hepsi. 2. toplum, topluluk.

cemīle (A.) : 1. güzel. 2. yaranma. 3. güzellik, güzel bir iş. 4. bayan adı.

cenāb (A.) : 1. sayn. 2. hazreti. 3. erkek adı. 5. avlu. 5. huzur, kat, yan.

cerā'im (A.) : suçlar, kabahatlar, günahlar.

cevāhir (A.) : 1. mücevherler, değerli taşlar. 2. asıllar, özler. 3. bayan adı.

ciger-düz (F.) : ciğeri delip geçen.

cilve (A.) : 1. kırıntı. 2. tecelli, görünme.

cilveger (A.–F.) : 1. görünen, tecelli eden. 2. cilve yapan, işvelenen, cilvelenen.

cinān (A.) : 1. cennetler. 2. bahçeler. 3. uçmalar.

cumhūr (A.) : 1. halk. 2. kalabalık.

cüyā (F.) : arayan, soran, araştıran, arayıp soran.

cüyende (F.) : arayan, soran, arayıp soran, arayıcı, sorup soruşturan.

cünbān (F.) : sallayan, kımıldayan, hareket eden.

cünd (A.) : 1. asker. 2. ordu.

-Ç-

çāh (F.) : kuyu, çukur.

çāk (A.) : 1. yarık. 2. yırtık. 3. yırtmaç. 4. tan ağartısı. 5. yırtma, yarma.

çehār (F.) : dört.

çep (F.) : 1. sol. 2. hata, yanlış. 3. kargacık burgacık, okunaksız.

çeşm (F.) : 1. göz. 2. bakış. 3. göz değmesi, nazar. 4. aziz, değerli.

çevgān (F.) : 1. cirit değneği. 2. polo sopası, çevgen. 3. ilahî takdir.

-D-

dalālet (A.) : sapkınlık.

dālle (A.) (mat.) belirten.

dāmen (F.) : 1. etek. 2. kenar. 3. görüşülen kişi.

dāmen-çin (F.) : “etek toplayan”: nazlanan, naz eden.

dāniş (F.) : 1. bilgi. 2. bilim.

deb'ir (F.) : 1. kâtip. 2. saray kâtibi. 3. elçilik görevlisi. 4. danışman. 5. lise öğretmeni.

dehriyye (A.) : materyalistlik.

dereke (A.) : 1. en aşağı kat. 2. basamak, aşağı inilen basamak.

dergāh (F.) : 1. dergāh, tekke. 2. saray. 3. huzur, kat. 4. eşik. 5. kapı. 6. kapı önü. 7. Tanrı katı.

der-hvāst (F.) : istek, dilek; dilekçe.

derīçe (F.): 1. pencere. 2. oyma kapı, kapı içinde açılan küçük kapı.

derk (A.): 1. anlama, idrak etme. 2. alma.

derk (A.): 1. dip, en alt kat. 2. tabaka.

derūn (F.): 1. iç, içeri, içerisi, içeride. 2. kalp, gönül.

deryā (Peh. > F.): 1. (coğ.) deniz. 2. varlık. 3. engin bilgisi olan.

deryūzeger (F.) : 1. yoksul, fakir. 2. dilenme, dilencilik. 3. dilenci.

dest (Peh. > F.): 1. el. 2. hayvanların ön ayakları. 3. imkân, olanak. 4. kudret. 5. dayanak. 6. kural, kanun. 7. takım, kat (giysi). 8. sayı (kuşlar için). 9. tür, cins, biçim. 10. el (tavla gibi oyunlarda). 11. taraf. 12. karşı. 13. yarar. 14. yüksek yer. 15. üstünlük. 16. tarz, üslup. 17. sebep.

destgāh (F.): 1. tezgāh. 2. dokuma tezgāhı. 3. işlik, atölye. 4. zenginlik, servet. 5. sistem. 6. sermaye. 7. cihaz, aygıt. 8. makam. 9. ilim.

destgīr (F.): elinden tutan, yardımcı.

dimen (A.): süprüntüler.

dır' (A.) : (ask.) zırh, ince zincirden yapılmış zırh.

dırra (A.): 1. kırbaç. 2. tura.

dībāce (A.): ön söz.

dīdār (Peh. > F.) : 1. yüz. 2. görüşme, buluşma. 3. göz. 4. açık, ortada. 5. kavuşma. 6. ziyaret. 7. bayan adı.

dīde (F.): göz.

dīl-figārān (F.): gönlü yaralıları, âşıklar.

dīvlāh (F.) 1. devlerin yaşadığı yer. 2. çok cin olan yer.

dumū' (A.) : gözyaşları.

dūr (F.): uzak.

dūzah (F.): cehennem, tamu.

dūrūd (F.): 1. dua. 2. övgü. 3. selam.

düşvār (Peh. > F.) : güç, zor, müşkül.

-E-

ebkār (A.): 1. kızıoğlankızlar. 2. birinci defa söylenmiş mazmunlar.

ebred (F.): 1. en soğuk. 2. dolu yağdıran bulut.

ebvāb (A.) : 1. kapılar. 2. kısımlar, bölümler.

ecniha (A.): kanatlar.

edille (A.): 1. kılavuzlar. 2. (huk.) deliller.

ef'āl (A.): fiiller, eylemler, hareketler.

eḥadiyyet (A.): birlik, Allah'ın birliği.

eḥadühümā (A.): ikisinden biri.

elīm, elīme (A.) : çok dert ve keder veren, acıklı; ağrı ve sancıyı hissettiren, sızlatan, pek ağrtan, acıtan.

elṭāf (A.) : lütuflar, iyilikler.

elvān (A.) : 1. renkler. 2. renkli, rengârenk.

emn (A.) : güvenlik, eminlik, korkusuzluk.

emvāl (A.) : mülkler, para ile alınan şeyler.

enbiyā (A.) : peygamberler, nebiler.

encām (F.) : 1. son. 2. yapma, yerine getirme. 3. bitirme.

encās (A.) : pislikler.

endāhte (F.) : atılmış; bir tarafa bırakılmış.

endāz (F.) : 1. atan. 2. atıcı.

enderīn (F.) : bunda, ;de, da, hakkında.

endūd (F.) : 1. sürme, sıvama. 2. sıva, parlak sıva.

engīz (F.) : 1. hareket ettiren, oynatan. 2. kıskırtan, kıskırtıcı. 3. koparan. 4. karıştran.

enīn (A.) : inilti, inleme.

envā‘ (A.) : türler, çeşitler.

erba‘a (A.) : dört.

ervāḥ (A.) : ruhlar.

erzānī (F.) : 1. ucuzluk. 2. liyakat. 3. derviş, yoksul. 4. kolaylık. 5. bolluk. 6. izin. 7. bağışlama.

esnān (A.) : dişler.

esrār (A.) : 1. sırlar, gizler. 2. uyuşturucu olarak kullanılan Hint keneviri.

eşher (A.) : en ünlü, en meşhur.

eṭfāl (A.) : çocuklar.

evāmīr (A.) : emirler, buyruklar.

evreng (F.) : 1. taht. 2. şeref. 3. süs. 4. akıl. 5. ağaç kurdu. 6. hile, oyun, düzen. 7. yakışıklılık.

evşāf (A.) : özellikler, vasıflar.

eymen (A.) : 1. sağ taraftaki. 2. en yümünlü, hayırlı; talihli, kutlu.

ezkār (A.) : 1. anmalar, hatırlamalar, bildirmeler, söylemeler. 2. zikirler.

ezeliyye (A.) : ezel ile ilgili, öncesi olmayan.

-F-

fahr (A.) : 1. övünme, kıvanma. 2. kıvanç. 3. ululuk. 4. ün. 5. erdem. 6. Bektaşî tacı. **fahr-i kā’ināt**: evrenin kıvancı, Hz. Muhammed.

fehvā (A.) : içerik.

ferāgat (A.) : 1. vazgeçme, bırakma, elini çekme. 2. dinlenme. 3. zenginlik.

ferdā (F.) : 1. yarın, yarınki gün, günün ertesi, ertesi gün, öbür gün. 2. ati, gelecek zaman. 3. ahiret, öbür dünya, kıyamet. 4. kadın adı. 1919'da Ali İlmî tarafından İstanbul'da haftada iki defa olmak üzere yayımlanmış, siyasi, ilmî, edebî bir gazete.

fermūde (F.) : 1. buyurulmuş, emredilmiş. 2. buyurmuş, emretmiş. 3. buyruk, emir. 4. irade, ferman.

fesād (A.) : 1. bozukluk. 2. bozgunculuk, fesat, arabozanlık. 3. çürüme. 4. fitne. 5. kötülük.

feth (A.) : 1. açma. 2. açılma. 3. feth etme, zafer, feth. 4. feth edilme. 5. başlama. 6. bir harfi üstünlü okuma. 7. hükmetmek. 8. kıyamet günü.

fevt (A.) : 1. geçme, geçip gitme. 2. ölme, ölüm.

feyz (A.) : 1. bolluk, bereket. 2. eskiden İstanbul'da bir lise.

fışk (A.) : 1. doğru yoldan sapma, günah işleme. 2. hainlik etme. 3. sefihlik etme. 4. ahlâksızlık.

fi'l-ḥaḳīka (A.) : hakikatte, gerçekten, doğrusu.

firāvān (F.) : çok, bol, fazla, aşırı.

fir'avn (A.) : 1. eski zamanlarda Mısır hükümdarlarına verilen unvan. 2. Allahlık iddiasında bulunduğu için Hz. Musa'nın mücadele ettiği Mısır hükümdarı. 3. pek kibirli, gururlu ve inat, firavun.

fristāde (F.) : 1. gönderilmiş. 2. elçi. 3. ulak. 4. göndermiş.

fuḳarā (A.) : yoksullar.

füzülen (A.) : 1. boş yere, gereksizce. 2. zorla, zorbalıkla.

fücūr (A.) : 1. yakın akraba evliliği. 2. zina. 3. işret. 4. sefihlik.

fürüzān (F.) : parlak.

füşhat (A.) : 1. genişlik. 2. açıklık.

-G-

ḡalebe (A.) : 1. galip gelme, yenme, üstünlük. 2. çokluk, kalabalık. 3. zaptolunmayacak derecede azgın.

ḡaflet (A.) : 1. gafillik, boş bulunma, dalgınlık, dikkatsizlik, ihtiyatsızlık. 2. ihmal, endişesizlik.

ḡalle (A.) : 1. ekin. 2. kira geliri. 3. vakıftan elde edilen gelir ve ürün.

ḡaltīde (F.) : yuvarlanmış.

ḡamḡīn (A.-F) : üzgün, gamlı.

ḡamḡvāre (A.-F) : dert ortağı.

ġarġ (A.): 1. dalma. 2. batma. 3. boġulma.

ġars (A.): aġaç dikimi, dikme.

ġasl (A.): 1. ölüyü yıkama, temizleme. 2. yıkama; yıkanma.

ġavr (A.): dip, esas, hakikat.

ġayb (A.): 1. kayıp. 2. mevcut olmayan, gözle görülmeyen. 3. bilinmeyen. 4. gayb âlemi.

ġayr (A.): 1. başka. 2. yabancı. 3. –siz, olmayan, bulunmayan, deġil anlamını verecek şekilde kelimeler veya tamlamalar oluşturan olumsuzluk edatı.

ġazab (A.): gazap, kızgınlık, öfke.

ġencîne (F.): hazine.

ġerd (F.): 1. toz, toprak. –**ġerd** (F.): kelimelere eklenerek “dönen”, “dolaşan” manasını verir.

ġerden (F.): 1. boyun. 2. gerdan.

ġevher (F.): 1. elmas, cevher. 2. inci. 3. değerli taş. 4. bir şeyin aslı, esası.

ġılâf (A.): kılıf, kın.

ġile (F.): 1. yanıp yakılma, şikâyet. 2. üzüm tanesi.

ġirân-ġadr (F.- A.): değerli, onurlu, şerefli.

ġirdigâr (F.): Tanrı.

ġirġbāngġr (F.): yakasma sarılan, yakasını tutan.

ġiriftâr (F.): yakalanmış, tutulmuş, müptela.

ġirihġr (F.): düġümlemiş, düġümlü.

ġirġzende (F.): kaçan.

ġonce (F.): tomurcuk, gonca.

ġufrân (A.): affetme, baġışlama, yargılama, merhamet etme.

ġulâm (A.): 1. bıyığı henüz terlemiş genç, yeni yetme. 2. köle, kul. 3. tutsak, esir. 4. bülûġa ermiş çocuk. 5. çocuk. 6. oġlan. 7. (tar.) tımar sahiplerinin harp zamanında yanlarında götürdükleri muharipler. 8. (tar.) Selçuklularda aylıklı asker. 9. bülûġa ermiş esir çocuġu.

ġüne (F.): yöntem, tarz, şekil.

ġurâb (A.): karga.

ġür-ġâne (F.): türbe.

ġurre (A.): 1. kamerî ayın ilk gecesi ve ilk günü. 2. akıtma. 3. aklık. 4. baş, başlangıç, ilk devre. 5. aldanma. 6. yüz nuru.

ġüşe (F.): köşe.

ġüyân (F.): söyleyen, konuşan.

ġüftâr (F.): 1. söz. 2. bölüm, fasıl, bab. 3. sözlü, söyleyen.

güft ü gū (F.) : 1. söz. 2. dedikodu.

güher (F.) : 1. inci. 2. mücevher.

güher-bār (F.) : inci yağdran, mücevher yağdran.

gül-deste (F.) : 1. çiçek demeti, çiçek buketi, destegül. 2. çelenk. 3. (müz.) klasik Türk musikisinde bir makam.

gülşen-ābād (F.) : 1. gül bahçeleriyle mamur olmuş. 2. İstanbul'un Beşiktaş semtinde bir Osmanlı sarayı.

gülzār (F.) : 1. gül bahçesi, güllük. 2. (müz.) klasik Türk musikisinde bir makam.

gümān (F.) : zan, şüphe.

günāh (Peh. > F.) : 1. hata. 2. suç, kabahat. 3. günah. 4. cefa.

günāhkār (F.) : 1. suçlu, kabahatli. 2. günah işleyen, günah sahibi.

gürg (F.) : kurt, canavar.

gürisne (F.) : aç.

güşā (F.) : açan, açıcı.

güşāyiş (F.) : 1. açılış. 2. açış, açma. 3. fetih. 4. işlerin açılması, her şeyin yoluna girmesi. 5. baht açıklığı.

güşūde (F.) : 1. açmış. 2. açılmış.

-H-

ḥabīs (A.) : 1. kötü, fena, pis. 2. alçak, pislik, pis herif. 3. kötü mal.

ḥadeng (F.) : 1. ok, kayın ağacından yapılan ok. 2. (bot.) kayın ağacı.

ḥafā (A.) : gizlilik.

ḥafīyye (A.) : 1. polisin gizli memuru, gizli polis. 2. gizli.

ḥā'il (A.) : 1. engel. 2. ekran.

ḥāk (F.) : toprak.

ḥākīr (A.) : 1. değersiz, küçük, önemsiz. 2. ben, bendeniz. 3. düşkün, aşağılanmış. 4. şalvar ve üç etekli yapımında kullanılan bir tür işlemeli kumaş.

ḥākister (F.) : kül.

ḥalāyīk (A.) : 1. yaratılmışlar, varlıklar, bütün insanlar. 2. cariye, halayık.

ḥālet (A.) : durum, hal.

ḥālīk (A.) : 1. yaratan, yaratıcı. 2. Tanrı.

ḥālīle (A.) : eş, karı, hanım.

ḥalvet-serāy (A.- F.) : 1. bir başına kalınacak oda. 2. padişahın bir başına kalacağı saray dairesi.

ḥamd (A.) : Tanrı'ya teşekkür etme.

ḥāme (F.) : kalem, kamış kalem.

ḥamīde (F.): eğrilmiş, bükülmüş; kanbur.

ḥ^vān (F.): 1. sofrası. 2. aşçı dükkânı. 3. yemek.

ḥanīş (A.): sözünde durmayan, and içtikten sonra uygulamayan.

ḥarābātiyān (A. –F.): meyhanelerde gününü geçirenler, meyhane kuşları.

ḥaseb (A.): baba tarafından gelen şeref, asillik, soy temizliği.

ḥasb-i ḥāl (A.): 1. görüşüp dertleşme; halleşme. 2. 1912’de Ahmet Şerif tarafından İstanbul’da yayımlanmış dinî bir gazete.

ḥaşyet (A.): korku.

ḥāṭır (A.): 1. zihin. 2. gönül. 3. hal. 4. gönüle gelen manevi kitap.

ḥavf (A.): 1. korku, fobi. 2. savaş.

ḥāviye (A.): cehennemın yedinci katı, en şiddetlisi.

ḥavz (A.): havuz.

ḥayme (A.): 1. çadır. 2. otağ.

ḥayr (A.): 1. iyilik. 2. iyi. 3. yarar. 4. hayırlı. 5. ganimet. 6. boyacı tokmağı. 7. eskiden savaşa götürülen atların alınlarına asılan “hayr” yazısı.

ḥazret (A.): 1. huzur. 2. saym, saygılı, yüce, ulu. 3. efendi, bey.

heft (A.): yedi.

hemīşe (Peh. > F.): 1. sürekli, daima, her zaman, hep. 2. asla, hiçbir vakit.

hemsāye (F.): komşu.

hem-tā (F.): 1. eş, eşit, denk. 2. benzer. 3. meslektaş. 4. eş başkan.

hemvāre (F.): sürekli, daima.

herze (Peh. > F.): 1. boş, yararsız. 2. anlamsız, saçma, abuk sabuk. 3. yersiz. 4. avare, derbeder. 5. sayıklama. 6. fesat.

heşt (A.): sekiz.

hevl (A.): korku.

hezl (A.): 1. şaka, latife. 2. latife li manzum eser. 3. boş söz.

ḥired (F.): akıl, us.

ḥirmān (A.): 1. mahrumluk, yoksunluk. 2. umutsuzluk.

ḥırş (A.): 1. öfke, kızgınlık. 2. azgınlık. 3. sonu gelmeyen arzu, istek.

ḥışm (F.): öfke, hışım

ḥibāl (A.): 1. ipler. 2. halatlar.

hīç (F.) : 1. yok denecek kadar az olan; yok olan. 2. ehemmiyetsiz, değersiz. 3. Neyzen Tevfik'in şiir kitabının adı.

hīçkes (F.) : hiç kimse.

hidāyet (A.) : 1. doğru yolu gösterme, kılavuzluk. 2. erkek adı.

hikem (A.) : hikmetler.

hikmet (A.) : 1. bilgelik, hâkimlik. 2. sebep, neden. 3. fizik. 4. felsefe.

hilye (A.) : 1. süs, ziynet. 2. güzel vasıflar. 3. güzel yüz. 4. Arap harfleriyle yazılan bir yazı stili. 5. Hz. Muhammed'in üstün vasıflarını konu edinen eser.

hīn (A.) : zaman, vakit, an, sıra.

hiṭāb (A.) : 1. muhatap edinme, sözle veya yazıyla muhatabına söyleme, konuşma. 2. Kur'ân. 3. tartışma.

hizlān (A.) : 1. kimsesizlik, yalnızlık. 2. düşkünlük.

hod (F.) : 1. kendi. 2. hani, zaten. 3. kendiliğinden.

hoş-güvār (F.) : 1. lezzetli, leziz. 2. hazmı kolay.

hubş (A.) : 1. murdarlık, pislik. 2. kötülük, fenalık.

hulūd (A.) : kalıcılık, süreklilik, ölümsüzlük.

hum-hāne (F.) : 1. meyhane. 2. küp mahzeni, şarap mahzeni. 3. dervişin kalbi, kalpteki tecelliler âlemi.

hūn (Peh. > F.) : 1. kan. 2. intikam, öc.

hurmāt (A.) : haramlar.

huşk (F.) : 1. kuru. 2. tahtsız, soğuk, sevimsiz.

huzū' (A.) : alçakgönüllülük.

huzūr (A.) : 1. hazır olma, bulunma. 2. gönül rahatlığı. 3. Mevlevîlikte Konya tekkesi ve Mevlânâ türbesi.

hüdāvend (F.) : 1. Allah, Tanrı. 2. efendi, sahip, malik. 3. hâkim, hükümdar.

hükemā (A.) : bilginler, âlimler, filozoflar.

hülāşa (A.) : 1. öz. 2. özet. 3. özetle, kısaca. 4. öz suyu.

hulle (A.) : 1. yeşil renkli cennet giysisi. 2. etek ve üstlük tarzında iki parçalı giysi.

-I-

'ıtr (A.) : güzel ve latif koku.

'ızam (A.) : büyüklük, büyük boy, irilik.

ıztırāb (A.) : 1. acı, azap. 2. kuruntu, vesvese.

-İ-

‘**ibāret** (A.) : 1. oluşan, meydana gelen. 2. cümle.

‘**iber** (A.) : ibretler, alınan kötü dersler.

ibhām (A.) : 1. belirsizlik. 2. belirsiz tutma, açıklama getirmeme. 3. başparmak.

iblāğ (A.) : 1. ulaştırma. 2. vardırma, yetiştirme. 3. gönderme. 4. ulaştırılma. 5. yetiştirilme. 6. gönderilme. 7. bildirme.

‘**ibret** (A.) : 1. çıkarılan ders. 2. tuhaf.

İcāb (A.) : 1. gerek, lazım. 2. olumlama.

icābet (A.) : 1. kabul etme. 2. kabul edilme. 3. muvafakat etme.

iclās (A.) : 1. oturma. 2. oturulma. 3. tahta geçirme. 4. tahta geçirilme.

ictimā’ (A.) : 1. toplanma, bir araya gelme. 2. toplantı. 3. yığılma birikme. 4. (ast.) kavuşum.

ictināb (A.) : sakınma, çekinme, uzaklaşma.

ifrāğ (A.) : 1. kalıba dökme. 2. biçimlendirme, şekillendirme, dönüştürme. 3. boşaltım. 4. biçimlendirilme, şekillendirilme, dönüştürülme.

iftikār (A.) : 1. yoksullaşma. 2. aşırı ihtiyaç duyma, yoksulluk çekme. 3. alçakgönüllülük.

iftirāk (A.) : 1. ayrılma, dağılma; perişan olma. 2. ayrılık, hicran.

ihlāş (A.) : 1. temiz sevgi. 2. içten gelen dostluk.

ihrāc (A.) : 1. dışarı atma; çıkarma. 2. fazla malı, yurt dışına gönderme.

ih̄ticāb (A.) : 1. örtünme. 2. perde arkasına girme. 3. doğumun gecikmesi. 4. perde. 5. gizlenme, saklanma.

ih̄tifā (A.) : saklanma, gizlenme.

ih̄titām (A.) : sona erme, bitme, son bulma.

ih̄tivā’ (A.) : içirme.

ih̄tiyār (A.) : 1. seçme. 2. seçilme. 3. seçme hakkı, öncelik. 4. katlanma. 5. yaşlı.

‘**ikāb** (A.) : eza, cefa, eziyet, azap.

ik̄bāl (A.) : 1. birine doğru dönme. 2. baht, talih. 3. işlerin yolunda gitmesi; bahtlı, saadetli, mutlu olma. 4. arzu, istek. 5. (eskiden) sarayın haremde padişahın eşi, gözdesi olmaya namzet cariye. 6. erkek veya kadın adı.

ikrār (A.) : 1. bildirme. 2. saklamadan söyleme. 3. kabullenme, tasdik etme. 4. (huk.) bir kimsenin, aleyhine sonuç

doğurabilecek maddi ve hukuksal bir olayı doğrulaması. Bir iddianın doğru olduğunun ilgili kişi tarafından açıklanması. Bir davada taraflardan birinin kendi aleyhine ileri sürülen bir olayın doğru olduğunu kabul etmesi.

i'lā (A.) : 1. yükseltme, yükseltilme, yüceltme, yüceltilme. 2. şan ve şöhretini arttırma.

ilāhī (A.) : 1. Tanrısal. 2. İlahi.

i'lām (A.) : 1. bildirme. 2. bildirilme. 3. (huk.) mahkemenin bir davayı çözüme bağlayan son kararının davacı ve davalı tarafa verilen onanmış örneği.

i'lān (A.) : 1. açığa vurma, meydana çıkarma, belli etme. 2. yayma; yaymak için gazeteye verme. 3. gazetelerde bu yolda veya reklam için yazılmış yazı.

'illiyyīn (A.) : Cennetin ve gökyüzünün en kutsal, en yüksek tabakası.

ilmām (A.) : 1. yakışık alma, yakışma. 2. güzel kızın yüzünü gösterip gizlemesi.

iltifāt (A.) : 1. yüzünü döndürüp bakma. 2. dikkat etme. 3. gönül alma. 4. ilgi gösterme. 5. başını sağa sola çevirme.

iltihāb (A.) : 1. alevlenme, tutuşma. 2. vücudun bir tarafına kan hücumuyla oranın şişip kızarması.

iltimās (A.) : 1. kayırma. 2. kayırıcı. 3. bir şeyin yapılması için istekte bulunma.

īmān (A.) : 1. inanma. 2. inanç.

imhāl (A.) : 1. süre tanıma. 2. erteleme. 3. süre isteyen davacıya veya davalıya mahkemece süre verilmesi.

imsāk (A.) : 1. bir şeyden el çekme, perhiz. 2. zamanında oruca başlama, oruca başlama zamanı. 3. cimrilik, pintilik.

'inān (A.) : 1. dizgin. 2. yürütme, idare etme.

'ināyet (A.) : 1. iyilik, lütuf. 2. özen gösterme.

incās (A.) : 1. kirletme, pisletme. 2. kirlenme, pisenme.

ingīmās (A.) : dalış, suya dalma.

inhidām (A.) : yıkılma, harap ve viran olma.

inhimāk (A.) : bir şeyin üzerine fazla düşünme, ziyâde düşkünlük.

inķibāż (A.) : 1. (tıb.) kabızlık. 2. büzülüp sıkışma. 3. sıkıntı.

inķiyād (A.) : 1. bağlanma. 2. boyun eğme.

inkisār (A.) : 1. kırılma. 2. ilenme, beddua. 3. gücenme, darılma.

intizā' (A.) : kopara kopara alma, çekip alma, çekip koparma.

irhā' (A.) : 1. gevşetme. 2. sarkıtma, bırakma. 3. bırakılma. 4. sarkıtılma, bırakılma.

isā'et (A.) : kötülükte bulunma, kötü iş işleme.

īṣār (A.) : 1. saçma, dağıtma. 2. ikram. 3. bahşiş.

iskān (A.) : 1. yerleştirme. 2. yerleştirilme. 3. bir harfi sükûnlu okuma. 4. bir yerde ikamet etmek amacıyla yerleşme.

islām (A.) : 1. Müslümanlık, İslâm dini. 2. Müslüman.

'işmet (A.) : 1. masumluk. 2. haramdan uzak durma ve iffetine dikkat etme. 3. namus, iffet. 4. erkek adı. 5. kadın adı.

isnād (A.) : 1. dayama, yükleme. 2. iftira.

isticābe (A.) : Tanrı tarafından duanın kabul edilmesi.

istid'ā' (A.) : 1. dilekçe. 2. yalvararak isteme.

istiftā' (A.) : fetva isteme.

istiḥkām (A.) : 1. (ask.) dayanıklı siper. 2. sağlamlık.

istikbār (A.) : büyükleme.

istikṣāf (A.) : 1. aslını anlamaya çalışma, keşif çalışma, keşif çalışması yapma. 2. askerî keşif yapma.

istilā (A.) : 1. bir yeri kuvvet kullanarak ele geçirme. 2. yayılma, kaplama.

istimdād (A.) : 1. meded, yardım isteme. 2. (ask.) imdat, kuvvet isteme.

istirhā' (A.) : rehavet gelme, gevşeme.

isti'tāf (A.) : yardım isteme.

isti'zām (A.) : 1. büyük görme. 2. büyütme. 3. kibirlenme, böbürlenme. 4. gözde büyütme.

iṣtigāl (A.) : meşgul olma, bir şeyle uğraşma.

iṣtimāl (A.) : 1. kapsama, içine alma. 2. çevirme, sarkma, kuşatma.

'itāb (A.) : azarlama, çıkışma, paylama, tersleme.

'īd (A.) : bayram.

izā'at (F.) : zayi etme, kaybetme.

izāle (A.) : 1. giderme. 2. giderilme. 3. yok etme. 4. yok edilme.

izām (A.) : 1. büyükler, yüceler, ulular. 2. kemikler. 3. önemli olanlar.

izhār (A.) : ortaya çıkarma, gösterme, belirtme, vurgulama.

-K-

ķabāĉe (A. – F.) : 1. entari. 2. hafif giysi.

ķabūl (A.) : 1. alma. 2. kabul etme, razı olma. 3. alışveriřte söylenen son söz. 4. doęu rüzgârı.

ķabz (A.) : 1. alma, çekme. 2. tutma, kavrama. 3. Allah'ın can alması.

ķadīm (A.) : 1. eski. 2. öncesi bilinmeyen öncesiz. 3. geçmiş zaman. 4. eskiden beri mevcut olan.

ķalb (A.) : 1. yürek. 2. gönül. 3. orta nokta, can evi. 3. değiştirme. 4. ters çevirme. 5. sahte. 6. akıl. 7. bir cümleyi veya kelimeyi başından sonuna kadar tersine çevirerek okumak.

ķāne (A.) : “oldu, husule geldi” manasına bazı terkiplere katılır.

ķa‘r (A.) : 1. çukur şeyin dibi, dip, nihayet. 2. derinlik.

ķārgāh (F.) : işlik, işyeri, çalışma yeri, atölye, resim atölyesi.

ķār-ķāne (F.) : 1. iş yeri, işlenen yer. 2. süt evi, süt satılan yer, süt fabrikası.

ķarīb (A.) : yakın.

ķasem (A.) : yemin, and.

ķatlı (A.) : 1. öldürme. 2. öldürölme. 3. savaş.

ķaĉrān (A.) : katran, zift.

ķec mec (F.) : eğri büğrü, çarpık.

ķehene (A.) : falcılar, bakıcılar, gaipten haber verenler.

ķelām (A.) : 1. söz. 2. Tanrı'nın varlığından bahseden ilim. 3. Kur'ân. 4. dil. 5. söyleyiş, konuşma.

ķelime (A.) : 1. bir veya birden çok heceli anlamlı sözcük. 2. söz, konuşma.

ķemend (F.) : 1. ucu ilmekli uzun ip. 2. idamda kullanılan yağlı kayış. 3. yular. 4. saç.

ķemyāb (F.) : az bulunur, eşine az rastlanır, nadir.

ķerāhiyyet (A.) : 1. iğrenme, tikslenme, hoşlanmama. 2. istemeyerek yapma. 3. dolaylı olarak yasaklama, mekruh sayma. 4. memnuniyetsizlik.

ķerīh (A.) : 1. iğrenç; çirkin. 2. pis kokan.

ķerīm (A.) : 1. cömert, kerem sahibi. 2. yüce, ulu. 3. güzel. 4. şereflili. 5. soylu. 6. erkek adı.

ķesād (A.) : 1. kesat, sürümsüzlük, pazar durgunluğu. 2. yokluk, kıtlık.

ķesb (A.) : 1. çalışarak kazanma. 2. elde etme, edinme.

keşān keşān (F.) : çeke çeke, çekiştire çekiştire, sürükleye sürükleye.

keşīde (F.) : 1. çekiliş. 2. çekmiş. 3. çekilmiş. 4. yazılmış. 5. bazı Arap harflerinin çanağa benzer kısımlarının uzatılarak yazılması. 6. dizilmiş, sıralanmış. 7. tartılmış. 8. çekilme.

keşşāf (A.) : 1. çok keşfeden, edici, gizli bir şeyi meydana çıkararak. 2. sırları çözen. 3. (eskiden) keşif yolu. 4. (eskiden) izci. 5. meşhur bir tefsir.

kevkeb (A.) : yıldız.

kevn (A.) : 1. oluş, olma. 2. varlık.

kezā (A.) : aynı şekilde, yine, böylece.

ķirā'at (A.) : 1. okuma; devamlı ve düzenli okuma. 2. namazın rükünlerinden olmak üzere Kur'ān'dan muayyen parçaları okuma fārizası.

ķirān (A.) : 1. yakınlık, yakınlıklaşma. 2. iki şeyin birleşmesi. 3. (ast.) iki gezegenin bir burçta birleşmesi. 4. zirve, tepe noktası.

ķibriyā (A.) : 1. ululuk, yücelik, büyüklük. 2. Tanrı.

ķilk (F.) : kamış kalemi.

ķirām (A.) : 1. cömertler. 2. kerem sahipleri, yüce insanlar. 3. şerefli.

ķirbās (A.) : bez, kumaş, keten ve pamuk bez.

ķöhne (F.) : 1. eski, eskimiş. 2. zamanı modası geçmiş.

ķubħ (A.) : çirkinlik.

ķuddise sırruhu (A.) : sırrı mübarek olsun, Allah sırrını mübarek etsin.

ķulle (A.) : 1. doruk, zirve. 2. kule. 3. motorlu gemi topu.

ķur'a (A.) : ad çekme.

ķurb (A.) : 1. yakınlık, akrabalık. 2. yakın.

ķurretü'l-'ayn (A.) : 1. göz nuru, göz aydınlığı, göz bebeği. 2. su teresi. 3. parlak, ışıklı.

ķūs (F.) : kös, büyük davul.

ķūtāh (F.) : kısa.

ķüffār (A.) : kâfirler.

ķüngüre (F.) : 1. şeref. 2. kubbenin ucu. 3. (ast.) burç.

-L-

la'alle (A.) : belki, umulur ki, ola ki.

lā-büdd (A.) : gerekli, lazım.

lā-cerem (A.) : kuşkusuz, şüphesiz.

lafz (A.) : söz.

lākin (A.) : ancak, ama, ne var ki.

lāşe (F.) : 1. leş. 2. zayıf insan. 3. gemi enkazı.

laṭīfe (A.) : 1. şaka. 2. fikra. 3. incelik, ince söz. 4. kadın adı.

lā-yezālī (A.) : bitmezlikle ilgili.

le'ālī (A.) : inciler.

lecc (A.) : 1. dar. 2. ayak diretme, inat.

lem'a (A.) : parıltı.

leme'ān (A.) : 1. parlama, parıldama. 2. gazısı. 3. kadın adı (Leman).

lehv (A.) : yararsız iş, zaman öldüren oyun, eğlence vs.

li- (A.) : “için, ötürü, dolayı, yüzünden” manasına gelir.

liḳā (A.) : 1. kavuşma, buluşma. 2. yüz.

lisān (A.) : 1. dil. 2. yabancı dil.

lūgat (A.) : 1. söz, kelime. 2. sözlük.

lūtf (A.) : 1. iyilik, iyi davranış. 2. güzellik. 3. incelik, yumuşaklık.

lū'lū' (A.) : inci.

-M-

mā-'adā (A.) : -den başka, dışında, bir yana.

ma'āşī (A.) : 1. asilikler, isyanlar, itaatsizlikler. 2. günahlar.

mādiyān (F.) : (zool.) kısarak.

mağfiret (A.) : Tanrı'nın yargılaması, Tanrı'nın günahları bağışlaması.

mağrūr (A.) : gururlu, kendini beğenmiş.

maḥaffe (A.) : deve, katır gibi hayvanların sırtına konulan ve içine iki kişi oturabilen kapalı vasıta, mahfe.

maḥall (A.) : yer.

maḥmūd (A.) : 1. övülmüş. 2. Hz. Muhammed'in adlarından biri. 3. erkek adı. 4. Ebrehe'nin Kâbe'yi yıkmak üzere getirdiği fil. 5. Gazneli Mahmud.

maḥmūr (A.) : uykulu, baygın.

ma'hūd (A.) : 1. sözleşilen, ahit yapılan. 2. sözü geçen, anılan.

mā'il (A.) : 1. eğik, eğimli. 2. istekli, eğilimli. 3. benzer, çalan. 4. taraftar. 5. erkek adı.

maḳālāt (A.) : 1. makaleler. 2. sözler.

maḳām (A.) : 1. durma yeri, yer. 2. görev yeri. 3. (müz.) musiki makamı. 4. velilerden birinin mezarı sayılan yer. 5. manevi yer. 6. tasavvufta sülük derecelerinin her biri. 7. konum. 8. Makam-ı İbrahim.

maḫhūr (A.) : 1. kahrolmuş. 2. yenilmiş. 3. ilahî gazaba uğramış.

maḫrūn (A.) : 1. yakın. 2. ulaşmış, kavuşmuş. 3. bağlı.

māl-ā-māl (A.) : çok dolu, dopdolu.

ma'lūm (A.) : 1. bilinen, belli. 2. belirlenmiş. 3. etken.

ma'nā (A.) : 1. anlam. 2. iç, içyüz. 3. rüya, düş. 4. akla yakın sebep.

māni' (A.) : 1. men eden, geri bırakan, alıkoyan, engel olan. 2. engel, özür.

manzūme (A.) : 1. (edb.) vezinli, kafiyeli söz, şiir. 2. sistem. 3. takım.

marāz (A.) : (tıb.) hastalık.

ma'siyet (A.) : 1. günah. 2. isyankârlık.

maṭar (A.) : yağmur.

maṭiyye (A.) : binek hayvanı.

maṭlab (A.) : 1. istek. 2. konu, mesele.

maẓānn (A.) : kuşkuya yol açan işaretler.

maẓhar (A.) : 1. ortaya çıkış yeri, görünme yeri. 2. nail olma, şereflenme, uğrama, karşı karşıya kalma. 3. dervişlerin oturarak uyurken düşmemek için dayandığı sopa. 4. sopa. 5. (müz.) def. 6. erkek adı.

maẓille (A.) : büyük kıl çadır.

māzmūn (A.) : 1. sembolik kavram, nükteli kavram, ince söz. 2. anlam. 3. ödenmesi gereken.

mecāl (A.) : 1. güç, kuvvet, takat. 2. fırsat, imkân.

mecīd (A.) : 1. Allah'ın isimlerindedir. 2. şan ve şeref sahibi, büyük, ulu. 3. Abd-ül-mecid'den bozularak yapılmış erkek adı.

medfen (A.) : defnolunacak yer, mezar, kabir.

medīde (A.) : 1. uzun. 2. çekilmiş.

mefhūm (A.) : 1. anlaşılmış. 2. kavram.

mehcūr (A.) : 1. uzak düşmüş, uzaklaşmış. 2. terkedilmiş.

me'hūz (A.) : alınmış, alınma.

mekremet (A.) : 1. cömertlik. 2. şeref, onur.

mekşūf (A.) : 1. keşfedilmiş. 2. açık, belli.

melāhī (A.) : eğlenceler, oyunlar.

melā'ike (A.) : melekler.

memerr (A.) : 1. mürur edilecek, geçilecek yer, yol, geçit, cadde, sokak. 2. (ast.) geçit.

memnū' (A.) : yasak.

me'mūl (A.) : umulan, beklenen

men' (A.) : 1. engelleme, önleme, mani olma, izin vermeme, brakmama,

durdurma, alıkoyma. 2. engel olunma, alıkoyulma. 3. yasaklama. 4. yasaklanma.

menāḫīb (A.) : menkıbeler, övgüye değer sözler, aslı şüpheli öyküler.

menāl (A.) : 1. sahip olunan, elde edilen. 2. nail olma.

menfa‘at (A.) : çıkar, yarar.

menşūr (A.) : 1. yayılmış, dağıtılmış, dağılmış. 2. padişah tarafından yazılan vezirlik ve müşirlik atama fermanı. 3. (geo.) prizma. 4. açılmış.

menzil (A.) : 1. konak yeri. 2. bir günlük yol. 3. uzaklık. 4. (ast.) Benātünna’ş denilen yıldız. 5. gidilecek yer. 6. (ask.) ok veya merminin girebileceği en uzak mesafe. 7. yer

merākīb (A.) : binitler, taşıtlar.

merām (A.) : 1. maksat. 2. (coğ.) Konya’da bağlarıyla meşhur bir semt.

merbūt (A.) : 1. bağlı. 2. bitişik. 3. ekli, ilişik.

merfū‘ (A.) : 1. yükseltilmiş, kaldırılmış. 2. hükümsüz bırakılmış. 3. ötreli, zammeli.

merḥamet (A.) : şefkat gösterme, acıma; birini esirgeme.

merīd (A.) : başı sert, inatçı.

mervī (A.) : rivayet olunan, birinden işiterek söylenen, sağlam olarak bilinmeyen.

meşābe (A.) : derece, rütbe; kadar.

mesāvī (A.) : kötülükler.

mesdūd (A.) : 1. set çekilmiş. 2. kapanmış, kapalı. 3. tıklı.

meskenet (A.) : 1. yoksulluk. 2. miskinlik, bitkinlik. 3. beceriksizlik.

mesned (A.) : 1. dayanak. 2. derece, rütbe. 3. mevki, makam. 4. taht.

mestūr (A.) : yazılı, yazılmış, çizilmiş, satırlandırılmış.

meşāmm (A.) : burun.

meşḫūn (A.) : dolu.

meşıyyet (A.) : 1. irade. 2. istek, arzu. 3. yürüme.

meşrūb (A.) : 1. içilmiş. 2. içilecek şey, içecek.

metā‘ (A.) : 1. mal, eşya. 2. sermaye. 3. geçimlik. 4. hediye, bağış. 5. nasip. 6. şey. 7. yararlanma. 8. yük.

mevā‘ız (A.) : vaazlar, öğütler, nasihatler.

mevāzı‘ (A.) : yerler.

mevhibe (A.) : 1. vergi, bağış, ihsan. 2. kadın adı.

mevrūd (A.) : 1. varmış, gelmiş, gelen. 2. varılan yer, varış yeri.

mevt (A.) : ölüm.

me'yūs (A.) : üzgün, umutsuz.

mezbele (A.) : 1. süprümtülük, süprüntü dökülen yer. 2. aşağılık, kötü durum.

mezellet (A.) : düşkünlük, sefillik, hakirlik.

mezen (A.) : âdet, usul, yol.

mezīd (A.) : 1. artma, artış. 2. artmış. 3. artırılmış fil. 4. çok, fazla.

mıṣḍāk (A.) : ölçüt, kıstas.

miftāh (A.) : 1. anahtar. 2. şifre cetveli. 3. çözümlü kitap.

minber (A.) : hutbe kürsüsü.

min-ğayri (A.) : olmayarak.

min-'indi'llāh (A.) : Allah tarafından.

minvāl (A.) : 1. doğrultu. 2. tarz, biçim. 3. Çulhacıların bez sarma ağacı.

mirvaḥa (A.) : yelpaze.

miṣvār (A.) : 1. tarz, tavır. 2. petek sağıcı aleti.

mīve (F.) : meyva.

mu'abber (A.) : yorumlanmış tabir edilmiş.

mu'ātebe (A.) : azarlama, çıkışma, paylama.

mu'āyene (A.) : gözden geçirme, yoklama.

mu'azzez (A.) : 1. aziz, değerli. 2. şerefli. 3. değer verilen, saygı gösterilen. 4. kadın adı.

mū'cib (A.) : 1. gereken. 2. gerektiren. 3. sebep.

mu'ciz (A.) : 1. aciz bırakan, kimsenin yapamayacağı şeyi yapan. 2. mucize. 3. âciz.

muḥakkıķīn (A.) : gerçeği araştıranlar, gerçeği arayanlar.

muḥaṣṣal (A.) : 1. tahsil olunmuş, hasıl edilmiş, elde edilmiş. 2. hâsılı, hülasa, sözün kıtası, işin sonu.

muḥtār (A.) : 1. seçkin, seçilmiş. 2. seçme hakkı elinde olan, üstünlük sahibi, özerk. 3. köy ve mahalle sakinlerince seçilen resmî yönetici. 4. erkek adı.

muḫābil (A.) : 1. karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan. 2. bir şeye karşı, bir şeye karşılık yapılan. 3. karşılık. 4. karşılığında.

muḳaddemā (A.) : eskiden, vaktiyle.

muḳaddime (A.) : **1.** giriş, önsöz. **2.** önde giden, öncü. **3.** başlangıç.

muḳtezā (A.) : **1.** gereken. **2.** gerekçeli yazı. **3.** yazı ilgisi.

muḳteziyyāt (A.) : lazım gelen, icap eden, gereken; gerektiren.

mūmā-ileyh (A.) : ima edilen, adı geçen, yukarıda anılan (adam).

munṭabık (A.) : uygun, uyumlu, uyum sağlayan.

murād (A.) : **1.** istek, arzu, dilek. **2.** maksut. **3.** erkek adı. **4.** iradesi elinden alınmış meczup.

muraşsa' (A.) : **1.** değerli taşlarla süslü. **2.** mısra'ı aynı vezin ve kafiyede beyit. **3.** bir yazı stili. **4.** (müz.) klasik Türk musikisinde bir perde.

mūr u meges (F.) : karınca ve sinek.

muşāfaḫa (A.) : el sıkışma, tokalaşma.

muşaddaḳ (A.) : onaylanmış, tasdik edilmiş.

muşirr (A.) : ısrar eden, ısrarlı, üsteleyen, ayak direyen.

mū-şikāfān (F.) : kılı kırk yaranlar, inceden inceye araştırılanlar.

muṭahhar (A.) : **1.** temizlenmiş, temiz. **2.** mübarek. **3.** Hz. Muhammed.

muṭarraz (A.) : süslemeli, işlemeli.

mutaẓammın (A.) : **1.** içinde bulunduran, içine alan, içeren. **2.** kefil olan.

mu'teber (A.) : **1.** itibarlı, saygın, hatırı sayılır. **2.** güvenilir. **3.** yürürlükte. **4.** kadın adı.

mu'terif (A.) : itiraf eden, itirafta bulunan, itiraftarı.

muṭṭali' (A.) : haberdar, bilgilenmiş.

mübāderet (A.) : girişme, girişim.

mübeyyin (A.) : açıklayan, beyan eden, ortaya koyan.

mübīn (A.) : **1.** iyi ile kötüyü ayıran. **2.** açık, ortada, besbelli, apaçık.

mücāzāt (A.) : **1.** karşılık. **2.** bir suçta karşı ceza çektirme.

mücerred (A.) : **1.** soyut. **2.** yalnız, tek. **3.** bekâr. **4.** çıplak, soyulmuş. **5.** fakat, ancak. **6.** yalnız, sırf, sadece. **7.** eski noktasız harflerle yazılan manzum, mensur eser.

müdde'ā (A.) : **1.** iddia edilen. **2.** sav, tez. **3.** (huk.) dava konusu olan.

müfesser (A.) : yorumlanmış, tefsir edilmiş.

müfessir̄in (A.) : 1. yorumcular. 2. Kur'ân müfessirleri.

mükerrem (A.) : 1. saygıdeğer, saygı gösterilen. 2. erkek adı. 3. kadın adı.

mükerrer (A.) : tekrarlanmış, yinelenmiş.

mülâhaza (A.) : 1. düşünce, görüş. 2. enikonu düşünme. 3. dikkatle bakış.

mülemma' (A.) : 1. parlak. 2. alacalı. 3. en az iki dille söylenmiş manzume. 4. sıvanmış, bulaşmış.

mültefit (A.) : 1. iltifat eden. 2. güler yüz gösteren, iyi davranan. 3. önem veren, önemseyen.

mü'min (A.) : 1. inanan, iman eden. 2. Müslüman.

mü'min̄in (A.) : iman etmiş, İslâm dinine inanmış olanlar, İslâmlar, Müslümanlar.

münâcât (A.) : 1. Tanrı'ya yakarma. 2. konusunu Tanrı'ya yakarıştan alan manzûme.

münâfik̄in (A.) : münafıklar, ikiyüzlüler.

münâfî (A.) : zıt, aykırı.

müncî (A.) : kurtarıcı, kurtaran.

münezzeh (A.) : tenzih edilmiş, temiz, arı; uzak.

münfek̄k (A.) : 1. ayrılmış. 2. sökülmiş. 3. çıkmış.

münfelik̄ (A.) : 1. açılan, yayılan. 2. patlayan.

münhall (A.) : 1. dağılan, çözülen. 2. kadrosu açılan, yeri boşalan. 3. eriyik.

münîf (A.) : 1. ulu, yüce. 2. erkek adı.

münker (A.) : 1. yadsınan, inkâr edilen, reddedilen. 2. dince uygun görülmeyen. 3. kötülük.

münşerih̄ (A.) : gönlü ferah, neşeli.

müntehî (A.) : 1. sona eren, biten. 2. son, en son, son nokta. 3. bitiren, sona erdiren. 4. Mevlevilikte çileyi tamamlayıp dede ünvanını alan. 5. son sınıfta olan.

müntezi' (A.) : söken, kökünden söken, söküp koparan.

mürgân (F.) : kuşlar.

mürür (A.) : 1. geçme, geçip gitme, geçiş. 2. sona erme, bitme.

müsellem (A.) : 1. teslim edilmiş. 2. doğruluğu kabul edilmiş, kuşku götürmeyen. 3. (tar.) Osmanlı ordusunda hizmet eden bir asker sınıfı, Orhan Gazi zamanında vergiden muaf tutularak askerlik hizmetine alınanlar. 4. mutlaka, kesinlikle.

müstakīm (A.) : 1. doğru, düz. 2. dik. 3. dürüst, namuslu.

müstefād (A.) : 1. kazanılmış. 2. anlaşılmış, anlaşılan. 3. yararlanılan.

müstenīr (A.) : istinare eden, nur, ışık alan, parlak.

müsteṭāb (A.) : güzel.

müşāhede (A.) : 1. gözlem. 2. görme. 3. tasavvuf âlemine dalarak Tanrı sırlarını görme.

müşārūn-ileyh (A.) : “kendisine işaret olunan”: adı geçen, adı anılan (erkek).

müş‘ir (A.) : yazı ile bildiren.

müştemel (A.) : bir bütünün içinde bulunan.

müştemil (A.) : içine alan, kapsayan.

mütāba‘at (A.) : izinden gitme, tabi olma, uyma.

mütāla‘a (A.) : 1. okuma. 2. inceleme. 3. görüş, düşünce.

müte‘āl (A.) : 1. yüce. 2. deneyüstü. 3. Yüce Tanrı

müte‘allik (A.) : 1. ilgili, ilişkin. 2. bağlı. 3. bürünen.

müteberrik (A.) : kutlu sayılan, uğurlu.

mütefessih (A.) : tefessüh etmiş, çürümüş, bozulmuş, kokmuş.

müteḡāyir (A.) : birbirine zıt.

müteḡakkık (A.) : 1. gerçekleşen. 2. doğruluğu ortaya çıkan.

mütelaḡfız (A.) : telaffuz eden.

mütelāṭım (A.) : çalkantılı, çalkalanan, çarpıntılı.

müteleyyin (A.) : yumuşak olan, yumuşayan.

müteveccih (A.) : 1. teveccüh iden, bir cihete, bir tarafa dönen, yönelen. 2. birine karşı sevgisi ve iyi düşünceleri olan. 3. bir tarafa gitmeye kalkan.

müteyakḡın (A.) : kesin olarak bilen.

-N-

nāḡun (F.) : tırnak.

naḡv (A.) : 1. yan, yön, taraf, cihet. 2. yol. 3. gibi, benzer. 4. söz dizimi, sentaks.

nā‘il (A.) : 1. muradına eren, ermiş, ele geçiren. 2. erkek adı.

na‘īm (A.) : 1. bollukta yaşayış. 2. cennetin bir kısmı.

nā‘ire (A.) : 1. ateş. 2. sıcaklık.

naḡd (A.) : 1. metal para. 2. nakit. 3. peşin.

naql (A.) : 1. taşıma, götürme, nakil. 2. anlatma. 3. çeviri, tercüme.

naqş (A.) : 1. resim, desen, işleme. 2. ipek veya sırma ile işleme. 3. hile. 4. renk. 5. (müz.) klasik Türk mûsikîsinde bir form, ağır beste. 6. iz. 7. tarz.

nâkıır (A.) : 1. (müz.) düdük. 2. (müz.) boru. 3. sur.

nâmzed (F.) : 1. aday. 2. sözlü, nişanlı.

nâ-pesendîde (F.) : beğenilmemiş, beğenilmeyen, hoş gitmeyen.

nâ-sere (F.) : 1. kötü. 2. çirkin. 3. kusurlu. 4. sahte. 5. ayarı bozuk.

naşş (A.) : 1. kesinlik, netlik, açıklık, dogma. 2. Kur'ân ayetlerinin delili olarak gösterilen.

nâııka (A.) : 1. düşünüp konuşma gücü. 2. düzgün ve etkili konuşma.

naıar (A.) : 1. bakma, göz atma. 2. düşünme. 3. göz değme. 4. iltifat. 5. itibar.

naıam (A.) : 1. düzenleme, dizme, sıralama. 2. düzen, tertip, sıra. 3. vezinli ve kafiyeli söz, şiir.

ne'am (A.) : 1. evet. 2. dört ayaklı hayvan.

nebevî (A.) : peygamber ile ilgili.

nebî (A.) : 1. peygamber. 2. haberci.

necâset (A.) : pislik.

necât (A.) : 1. kurtuluş, kurtulma. 2. erkek adı.

necve (A.) : sırt, tepe, tümsek yer.

nedâmet (A.) : pişmanlık.

nefs-i emmâre (A.) : (çok zorlayan nefis) insanı kötülüğe sürükleyen nefis (öfke, hırs, şehvet ve benzeri haller).

nehy (A.) : 1. yasaklama. 2. olumsuz emir. 3. ket vurma.

nekbet (A.) : 1. talihsizlik. 2. felaket.

nemîme (A.) : dedikoduculuk, çekiştiricilik, koğuculuk.

neng (F.) : 1. ayıp, utanma. 2. şöhret, ün.

neşâyih (A.) : öğütler, nasihatler.

nesîc (A.) : dokunmuş.

nesîm (A.) : 1. meltem, esinti. 2. hoş. 3. klasik Türk musikisinde bir makam.

neşve (A.) : sevinç, hafif sarhoşluk, keyif, neş'e.

nevâhî (A.) : yasaklanmış şeyler.

nev-bâve (F.) : 1. turfânda yemiş. 2. yeni yeşillik. 3. hediye.

-neverd (F.) : "dönen, dolaşan, gezen" manalarıyla kelimelere katılır.

nevḥager (A.-F.) : ağıtçı, ölü ağlayıcısı.

nevmîd (F.) : ümitsiz.

nez' (A.) : 1. sökme, koparma. 2. kaldırma, yok etme. 3. can çekişmesi.

niçe (T.) : 1. kaç. 2. nasıl. 3. çok, hayli. 4. çok kimse, birçok kişi.

nigâr (F.) : 1. sevgili. 2. resim, suret, desen, nakış. 3. put. 4. (müz.) klasik Türk musikisinde bir makam. 5. dilber. 6. kına. 7. kadın adı.

nigâşte (F.) : 1. resimlenmiş, resmedilmiş. 2. yazılı, yazılmış.

nigeh (F.) : 1. bakış, bakma. 2. göz.

nigühîde (F.) : kınanmış, yerilmiş.

nihādî (F.) : yaratılıştaki olan.

nihâl (F.) : 1. fidan. 2. kadın adı.

nihân (F.) : 1. gizli, saklı. 2. görünmeyen, gözden uzak. 3. sır. 4. gizlice. 5. kadın adı.

nihân-ḥâne (F.) : 1. gizlenme yeri. 2. sığınak. 3. mahzen, bodrum. 4. gizli oda.

niḳâb (A.) : 1. peçe, yüz örtüsü. 2. örtü.

nîkî (F.) : iyilik; iyi olma.

nişâr (A.) : 1. saçma, dağıtma, serpmeye. 2. saçılma. 3. saçılan para, saç. 4. saçan, saçıcı.

nişânde (F.) : 1. oturtulmuş. 2. hedef olarak dikilmiş.

nükte (A.) : 1. herkesin anlayamadığı ince mânâ. 2. ince manalı, zarif ve şakalı söz.

nümâyân (F.) : görünen, ortada, açık.

nüvişte (F.) : 1. yazılı, yazılmış. 2. mektup.

nüzûl (A.) : 1. inme, aşağı inme. 2. konaklama. 3. değeri düşme. 4. (tıb.) felç gelmesi.

-Ö-

'ömr (A.) : ömür, yaşama, yaşayış, hayat.

özge (T.) : gayri, başka.

'özr-ḥ^vâh (A.-F.) : özür dileyen.

-P-

pâk (F.) : 1. arı, temiz. 2. saf. 3. kutsal.

pâkân (F.) : 1. temizler. 2. temiz kişiler. 3. erenler, ermişler.

palâs (F.) : 1. eski kilim. 2. çul.

pârîne (F.) : geçen yılki.

pây-bend (F.) : 1. ayakbağı, payvant. 2. köstek. 3. mâni, engel.

pâye (F.) : 1. derece, rütbe. 2. (tar.) Osmanlıda ilmiye sınıfının bir rütbesi. 3. basamak. 4. (ast.) İkizler burcu.

pâygâh (F.) : 1. derece, rütbe. 2. pabuçluk.

penāh (F.) : 1. sığınma. 2. sığınan, sığınmış. 3. sığınma yeri, sığınmak.

penc (F.) : beş.

perākende (F.) : 1. dağınık. 2. azar azar satılan, toptan olmayan. 3. hastalık vb. sebeplerle birliğinden geri kalmış asker. 4. savaş gemilerinde yan hizmet personeli. 5. dağınık alacak ve borçların kaydedildiği defter.

perde-nişīn (F.) : 1. perde arkasında oturan. 2. namuslu.

perest (F.) : 1. tapma. 2. tapan.

perhīzkār (F.) : dindar, sofı, dince yasaklanan şeylerden uzak duran.

perniyān (F.) : nakışlı atlas.

pertev-endāz (F.) : ışık veren, ışık saçan.

peşīmān (F.) : pişman.

perverdigār (F.) : Tanrı.

peymāne (F.) : kadeh.

peyvend (F.) : 1. ilgi, bağ. 2. varma, ulaşma, katılma.

pezīr (F.) : 1. kabul eden, alan. 2. yapılabilir, edilebilir, mümkün.

pīç-ā-pīç (F.) : 1. kıvrım kıvrım. 2. karmakarışık, dolaşık.

pījūh (F.) : 1. araştıran. 2. araştırma.

pīrāmūn (F.) : çevre, etraf, yöre.

pīrāye (F.) : süs.

pīrāste (F.) : 1. donatılmış, süslenmiş, süslü. 2. düzenlenmiş.

pīşgāh (F.) : 1. ön, karşı. 2. huzur, kat.

pīşīne (F.) : 1. peşin, önden, önce. 2. önden verilen.

pūr-tāb (F.) : ateşli, hararetili.

pūşte (F.) : yığın, tepe.

-R-

rabb (A.) : 1. efendi, sahip. 2. Tanrı.

rabbānī (A.) : 1. tanrısal. 2. tüm varlığı ile Tanrı'ya bağlanan.

rağiya'llāhü 'anh (A.) : Allah ondan razı olsun. (aslında "razı oldu" manasındadır).

rāh (F.) : 1. yol. 2. yöntem, usül. 3. izin.

rađīm (A.) : 1. çok merhametli, esirgeyici. 2. Tanrı'nın sıfatlarından biri. 3. erkek adı.

rağle (A.) : üzerinde kitap okumak, yazı yazmak için yapılmış küçük ve dar masa.

rađmānī (A.) : Tanrı ile ilgili, tanrısal.

rahmet (A.) : 1. merhamet, acıma. 2. yağmur. 3. Hz Muhammed. 4. Kur'ân. 5. baş. 6. nimet.

rahmetu'llāhi 'aleyh (A.) : Allah'ın rahmeti –onun– üzerine olsun!

raḫam-zede (A.- F.) : yazılmış, yazılı.

rāsiḥ (A.) : 1. sağlam. 2. bilgili, bir konuda derin bilgisi olan. 3. din bilgisi sağlam. 4. Dîvân Edebiyatı şairlerinden biri. 5. erkek adı.

rāvī (A.) : rivayet eden, söyleyen, hikâye eden, anlatan.

rāviyān (A. – F.) : 1. rivayet edenler. 2. anlatanlar.

rāyic (A.) : yaygın olan, revaçta olan, sürümde olan.

rāyiḥa (A.) : koku.

rāz (F.) : sır, giz.

ref (A.) : 1. kaldırma, yükseltme. 2. set etme, hükümsüz kılma. 3. kalkındırma. 4. Arapça bir kelimenin son harfini ötreli okuma. 5. yükseltme. 6. kalkma, kalkış.

re'fet (A.) : 1. merhamet etme, acıma. 2. erkek adı. 3. kadın adı.

refār (F.) : gidiş, yürüyüş, hareket; salınarak edalı yürüyüş.

resīd (F.) : 1. geldi, ulaştı, vardı. 2. makbuz. 3. paranın tahsil edilmesi, işin bitmesi, yazının gönderilmesi veya beklenen yazının gelmesi.

reşāşe (A.) : çisenti, serpinti, toz gibi ince ince yağmur.

reşḥa (A.) : sızıntı, damla.

reşk (F.) : 1. kıskançlık, kıskanma. 2. atma (ok, mermi vs.)

revābiṭ (A.) : 1. bağlar. 2. ilişkiler, ilgiler. 3. bağılıklar. 4. sıralar.

revān (F.) : 1. giden. 2. ruh, can. 3. akıcı. 4. geçen, geçerli. 5. akan. 6. (müz.) klasik Türk musikisinde bir usul. 7. gönderme. 8. lıkır lıkır.

revende (F.) : 1. gidici, giden. 2. çok yürüyen. **Āyende vü revende**: gelen giden.

reviṣ (F.) : 1. gidiş, yürüyüş. 2. tarz, yöntem. 3. tavır, davranış.

revnaḫ (A.) : 1. parlaklık. 2. tazelik. 3. güzellik. 4. canlılık.

re'y (A.) : 1. görüş, kanaat. 2. oy. 3. fikir.

rıdḩvānū'llāhū 'aleyh, rıdḩvānū'llāhū te'ālā (A.) : Allah razı olsun!

ridā (A.) : 1. hırka. 2. bele kadar örtünen örtü. 3. derviş postu.

rīḥte (F.) : 1. dökülmüş. 2. akıtılmış. 3. dökümüş. 4. akıtılmış.

risālet (A.) : 1. elçilik. 2. peygamberlik.

rivāyet (A.) : 1. söylenti, bir haber, söz veya hadisenin hikâyesi. 2. hikâye edilen bir haber, söz veya hâdise.

rūy-māl (F.) : 1. yüz süren. 2. yüz sürme.

rūz (F.) : 1. gün. 2. gündüz.

rūcū' (A.) : 1. geri dönme. 2. sözünden dönme, cayma. 3. (edb.) şairin söylediği bir sözü daha sonra geri alması.

rūsūl (A.) : peygamberler.

-S-

sa'ādet (A.) : mutluluk

sābık, sābıkā (A.) : 1. geçen, geçmiş, eski. 2. daha önce memurlukta bulunan. 3. rütbe ve zaman bakımından kıdemli.

şabī (A.) : 1. çocuk. 2. erkek süt çocuğu.

şadme (A.) : 1. çarpma, vurma, tokuşma. 2. musibet.

şaff şaff (A.) : sıra sıra, dizi dizi.

sāğarkeş (F.) : kadeh kaldıran, içki içen.

şahā'if (A.) : sayfalar.

şahbā (A.) : şarap.

şahīfe (A.) : 1. üzerine yazı yazılan veya basılan bir kâğıt yaprağının iki yüzünden her biri. 2. kâğıt yaprağı.

şahīḥ (A.) : 1. doğru, gerçek. 2. eksiksiz, kusursuz. 3. kelimenin asli harfleri. 4. sahi, gerçekten.

şā'id (A.) : yükselen, yukarı çıkan, kalkan, yüksek.

sā'il (A.) : 1. soru soran. 2. isteyen. 3. dilenci. 4. akıcı, akışkan, akan. 5. rızık arayan.

sā'ir (A.) : 1. diğer, başka. 2. seyreden, hareket eden. 3. dolaşan, gezen.

sālik (A.) : 1. bir yolda ilerleyen, bir yolda giden. 2. tasavvuf yolunda ilerleyen, tarikat mensubu, derviş.

sāmān (F.) : 1. zenginlik. 2. huzur, rahatlık. 3. asayiş, düzen.

sāmi'a (A.) : 1. (tıb.) işitme duyusu, işitme kuvveti. 2. kulak.

şānī (A.) : (mat.) ikinci.

şarīḥ (A.) : 1. açık, net, aşıkâr, belli. 2. saf, halis. 3. (zool.) safkan Arap atı.

şarşar (A.) : soğuk fırtına, dondurucu rüzgâr.

sākıṭ (A.) : 1. düşen. 2. düşmüş. 3. hükümsüz kalmış, geçerliliğini yitirmiş.

şavāmi' (A.) : mabetler, ibadethaneler, manastırlar.

şavb (A.) : taraf, yön.

şayhā (A.) : haykırış.

şayd (A.) : 1. av. 2. avlama. 3. avlanma.

şayrefī (A.) : 1. işbilir. 2. kurnaz. 3. sarraf.

sedd (A.) : 1. tıkama, kapama, set çekme. 2. tıkanma, kapanma, set çekilme. 3. kapatılma. 4. engel, set. 5. baraj. 6. rıhtım. 7. dağ.

sefh (A.) : 1. eğlence düşkünü. 2. har vurup harman savuran. 3. akli ermez.

sell (A.) : 1. sıyırma, sıyırılma. 2. çıkarma, çıkarılma; çekme, çekilme. **Sell-i seyf**: kılıç çekme.

semere (A.) : 1. meyva, yemiş. 2. fayda, verim. 3. netice. 4. (huk.) bir şeyden elde edilen gelir.

serā-perde (F.) : 1. saray perdesi. 2. otağ.

ser-engüşt (F.) : parmak ucu.

ser-firāz (F.) : başı yüce, başı yukarda, onurlu, şereflı.

ser-hayl (F. -A.) : 1. kervanbaşı. 2. baş, lider, başkan.

serīr (A.) : taht.

ser-mest (F.) : sarhoş.

ser-pençe (F.) : 1. el. 2. güçlü, kudretli.

ser-püş (F.) : 1. başlık. 2. başörtüsü.

ser-rişte (F.) : 1. ip ucu. 2. uç.

seyyāf (A.) : 1. kılıç ustası. 2. kılıçlı. 3. cellat.

seyyi'āt (A.) : 1. fenalıklar, kötülükler. 2. suçlar, günahlar. 3. kötülüğe karşılık çekilen sıkıntılar.

sezāvār (F.) : layık, yaraşır, yakışır, uygun.

sıbt (A.) : torun.

şıhhat (A.) : 1. sağılık. 2. doğruluk. 3. sözdeki doğruluk.

sī (F.) : otuz.

sikke (A.) : 1. madeni para, akçe. 2. madenî para üstündeki damga. 3. Mevlevî külâhı. 4. düz yol. 5. saban demiri.

silk (A.) : 1. iplik. 2. dizi. 3. yol. 4. meslek.

sille (F.) : tokat.

sīm (F.) : 1. gümüş. 2. gümüş para, gümüş akçe. 3. gümüş tel. 4. tel. 5. sırmalı.

simāt (A.) : nişan, alamet; damga, iz.

-simāt (A.) : damgalar, işaretler, izler.

sipehsālār (F.) : (ask.) komutan, ordu komutanı.

sipās (F.) : şükretme, teşekkür etme.

sipīhr (F.) : 1. gökyüzü. 2. talih. 3. felek. 4. (müz.) klasik Türk musikisinde bir makam.

şīt (A.) : 1. ün, şöhret. 2. gürtültü, parıltı.

sitāyiş (F.) : övgü.

siyer (A.) : 1. ahlak ve yüksek vasıflar. 2. mevzuu Hz. Muhammed'in hayatı olan kitap.

su'āl (A.) : 1. soru. 2. sorma. 3. sorulma. 4. dilencilik. 5. istemek. 6. istek, istenilen.

sūhtegān (F.) : 1. medrese öğrencileri. 2. bedbahtlar, zavallılar, garipler.

sultān (A.) : 1. hükümdar, padişah. 2. hükümdar eşi, hükümdar kızı, hükümdar kızkardeşi. 3. sevgili. 4. delil, kanıt, buhran.

şunūf (A.) : sınıflar.

sūrāḥ (A.) : kasırlar, köşkler.

sūrāḥ (F.) : 1. delik. 2. gedik.

sūz-nāk (F.) : 1. yakıcı. 2. dokunaklı, tesirli, etkileyici, yank. 3. (müz.) klasik Türk musikisinde bir makam.

sūbhānī (A.) : Tanrı ile ilgili, Tanrısal.

şübūt (A.) : 1. sabitleşme, kesinleşme. 2. gerçekleşme.

sūfehā (A.) : sefiherler.

sūḥan (F.) : laf, söz.

sūlāfe (A.) : 1. şarap. 2. meyve suyu. 3. bir şeyin en güzel tarafı.

süllem (A.) : 1. merdiven. 2. kulağın içindeki merdiven şeklinde olan boşluk.

sütūde (F.) : övülmüş, methedilmiş.

süvār (F.) : binen, binici.

-Ş-

şād-āb (F.) : 1. taze. 2. sulu, suya kanmış.

şādumān (F.) : sevinç, neşe.

şahne (A.) : 1. güvenlik görevlisi, polis, inzibat memuru. 2. harman gözcüsü. 3. mahsülün öşrünü alan memur. 4. kulaklara doğru sivrilerek bükülen pos bıyık.

şān (A.) : 1. şan, şöhret, ün. 2. hal, keyfiyet.

şāyeste (F.) : 1. layık, yaraşır, uygun, yakışık alır. 2. kadın adı.

şebistān (F.) : 1. yatak odası. 2. gece ibadeti edilen oda. 3. harem dairesi. 4. mezarlık.

şeddād (A.) : 1. şiddetli. 2. Yemen'de Âd kavminin hükümdarı. (büyük binalarla ve

bu arada Cennete benzetmek arzusuyla yaptırıldığı “İrem bağı” ile ün almıştır. Bu bağdaki köşke girmek nasip olmadan Tanrı gazabına uğrayarak hepsi yerle bir olmuştur).

şefî‘ (A.) : 1. şefaathçi. 2. şuf’a hakkı olan kimse, satılan malı mal oluş bedeliyle satın alma hakkı olan kimse.

şekāvet (A.) : 1. bedbahtlık, bahtı karalık, kutsuzluk. 2. eşkıyalık, haydutluk.

şekk (A.) : kuşku, şüphe.

şemīm (A.) : 1. güzel koku. 2. güzel kokulu.

şemşîr (F.) : kılıç.

şer‘ (A.) : şeriat.

şereh (A.) : şiddetli hırs, tamahkârlık, açgözlülük.

şerîf (A.) : 1. şerefli. 2. kutsal. 3. soylu. 4. Hz. Muhammed’in torunu Hasan’ın soyundan gelen. 5. nüfuz sahibi. 6. erkek adı.

şeş (F.) : altı.

şettā (A.) : 1. değişik, çeşitli, türlü (şeyler). 2. gazetelerin siyasi meselelerinden bahsetmeyen hususi kısmı.

şeyāīn (A.) : şeytanlar.

şikāf (F.) : 1. yarma, yırtma. 2. yaran, yırtan. 3. yarı. 4. yırtık. 5. aralık, gedik. 6. yıldız ve boya kullanılmış süsleme.

şikeste beste (A.) : kırık dökük, yarı yamalak.

şitāb (F.) : 1. acele. 2. koşu. 3. hız.

şūr (F.) : 1. tuzlu. 2. kekremsi. 3. coşku, heyecan. 4. gürültü, patırtı, şamata.

şüre (F.) : çorak arazi.

şūr-engīz (F.) : şamata, gürültü yapan.

şūrīde (F.) : 1. karışık, dağınık, perişan. 2. âşık, sevdalı, kara sevdalı.

şütür (F.) : deve.

-T-

taş‘at (A.) : 1. ibadet. 2. itaat. 3. baş üstüne.

tābān (F.) : 1. parlak, parlayan. 2. erkek adı.

ta‘bīr (A.) : 1. deyim. 2. terim. 3. anlamlı söz. 4. anlatma, ifade, deyiş. 5. rüya yorumu.

tā‘biye (A.) : 1. askerî konuşlandırma. 2. düzenleme, tertip etme.

tablek (A.) : dönbelek.

tābūt (A.) : 1. tabut. 2. On Emir'in koyulduğu sandık. 3. sandık. 4. yumurta istiflenmiş özel sandık.

taḥallūf (A.) : 1. aykırı davranma. 2. geride kalma. 3. uygun gelmeme.

taḥiyye (A.) : 1. uzun ömür dileme, esenlik dileği. 2. hayır dua etme. 3. sahip olma, malik olma. 4. selam verme.

taḥkīk (A.) : araştırma, gerçeği arama.

taḥkīkā (A.) : gerçekten.

taḥmīd (A.) : hamdetme, şükretme.

taḥrīr (A.) : 1. yazma. 2. yazılma. 3. kompozisyon. 4. kayda geçirme, kaydetme. 5. serbest bırakma, özgürlüğünü verme, azat etme. 6. kitap yazma. 7. fırça ile şekillerin etrafının mürekkeple nakışlanması, desenlerin etrafına çekilen koyu çizgi. 8. nüfus ve arazi kaydının tutulması.

taḥvīf (A.) : korkutma, korku salma.

taḥrī' (A.) : başa kakma, azarlama, paylama.

taḥrīr (A.) : 1. yerleştirme, yerine koyma. 2. yerleştirilme, yerine koyulma. 3. anlatma, dile getirme, bildirme. 4. önerge. 5. siyasî nokta. 6. tapuda mülkünü başkasına sattığını söyleme. 7. (tar.) Osmanlı döneminde resmî dairelerden

Babıali'ye gönderilen resmî yazı. 8. yazılı olarak bildirmek.

ṭa'ne (A.) : 1. knama, ayıplama, kötü söz söyleme. 2. mızrak yarası. 3. kılıç darbesi.

ṭarāvet (A.) : tazelik.

ṭarīk (A.) : 1. yol. 2. yöntem, usül. 3. bir başka yol.

taṣarruf (A.) : 1. tutum. 2. sahip olma, ele geçirme. 3. para artırma. 4. "eş, hanım" muamelesi yapma.

taṣdīk (A.) : 1. onay. 2. onaylama. 3. doğrulama.

ṭayyibe (A.) : 1. güzel, iyi hoş. 2. güzel davranış, iyi hareket. 3. temiz. 4. Hz. Muhammed'in annesi Âmine. 5. temiz kadın. 6. kadın adı.

ta'zīb (A.) : azap verme, üzme.

ta'zīm (A.) : 1. saygı ile eğilme, saygı gösterme. 2. yüceltme, ululama.

tāziyāne (F.) : 1. kırbaç, kamçı. 2. vasıta, sebep.

te'ālā (A.) : "yüksek olsun!" manasına gelen bir söz olup Allah adıyla birlikte kullanılır.

teb'īz (A.) : parçalara bölme.

teblīg (A.) : 1. ulaştırma, vardırma. 2. bildiri. 3. abartının ilk derecesi.

te'dīb (A.) : 1. edeplendirme, eğitme, terbiye etme. 2. cezalandırma, haddini bildirme.

tedkīk (A.) : inceleme, araştırma.

tefekkr (A.) : dūřünme, kafa yorma.

teferruc (A.) : 1. gezinti. 2. ferahlama, açılma.

tefsīr (A.) : 1. yorum. 2. Kur'ân yorumu. 3. Kur'ân yorumu kitabı.

teġāfūl (A.) : bilmezlikten gelme, anlamamazlıktan gelme.

teġāyūr (A.) : zıtlık, uyumsuzluk.

tehī (F.) : 1. boş. 2. boşuna, yararsız.

tehī-dest (F.) : eli boş, züġürt.

te'hīr (A.) : 1. geciktirme, erteleme. 2. gecikme, ertelenme.

tehlīl (A.) : İslâm dininin tevhit akidesini hülâsa ede "la ilahe illallah" sözümü tekrarlamak.

tekāpū (F.) : 1. kořuřturma. 2. dalkavukluk.

tekfīn (A.) : 1. kefenleme. 2. kefenlenme.

tekmīl (A.) : 1. olgunlaştırma. 2. tamamlama. 3. tamamlanma. 4. bütün, tüm, tam.

tekrīm (A.) : saygı gösterme, yüceltme.

tekzīb (A.) : 1. yalanlama. 2. yalanlama yazısı.

telāṭum (A.) : 1. çalkantı, dalgalanma. 2. dalga çatlaması.

telḥ (F.) : acı.

temcīd (A.) : 1. ululama, ağırlama. 2. sabah namazı vaktinden evvel minarelerde belli makamlarda söylenen Arapça niyaz ilahisi (ilk önce Hz. Bilâl-i Habeşî tarafından söylenmiştir).

temhīd (A.) : 1. düzenleme. 2. yayma, döşeme. 3. inkân sağlama.

tenevvür (A.) : aydınlanma, nurlanma.

tengnā (F.) : 1. dar yer; geçit, boğaz. 2. mezar.

tenzīh (A.) : 1. kusur kondurmama, kabahat ve kusuru yok etme. 2. Allah'ın her türlü eksik ve noksandan uzak bulunduğuna ve insan vasfında olmadığına inanma.

terahḥum (A.) : acıma, merhamet etme.

tercemān (A.) : 1. tercüman, *çevirici, *dilmaç. 2. XVI. yüzyıl dil ve din

bilginlerinden Ankaralı Pir Mehmet bin Yusuf'un 28 bölüm üzerine 3 cilt olarak düzenlediği Arapçadan Türkçeye sözlük.

teremmüm (A.) : 1. hafif sesle şarkı söyleme. 2. şakıma.

ters (F.) : korku.

teslīm (A.) : 1. emaneti yerine getirme. 2. sahibine verme. 3. gerçek olduğunu bildirme, hakkını verme, doğrulama. 4. itiraf. 5. pes etme, pes ettiğini bildirme, boyun eğme. 6. kendini Tanrı'nın takdirine bırakma, teslimiyet. 7. selam verme. 8. afetten koruma. 9. (müz.) klasik Türk musikisinde tekrarlanan nağmecik.

tesmiye (A.) : 1. adlandırma, ad verme. 2. adlandırılma, ad verilme. 3. besmele çekme.

tesvīf (A.) : atlama, başından savma, sebep yokken geciktirme.

teşnegān (F.) : 1. susamışlar, susuzlar. 2. istekliler, can atanlar.

teşrīf (A.) : 1. şereflendirme, gelme. 2. gitme. 3. hil'at, kaftan.

tevābi' (A.) : 1. maiyette bulunanlar. 2. uşaklar. 3. merkeze bağlı bölgeler. 4. uydular. 5. müştemilat.

tevaffuk (A.) : başarma.

tevaḳḳu' (A.) : 1. umma, bekleme. 2. isteme, arzu etme.

tevālī (A.) : birbiri arkasından gelme, arası kesilmeksizin devam etme, sürme.

tevbe (A.) : tövbe.

teveccūh (A.) : 1. çevrilme, yönelme, doğrulma. 2. bir yere doğru hareket etme. 3. güler yüz gösterme, yakınlık duyma; hoşlanma, sevgi. 4. nasip ve müyesser olma.

tevessül (A.) : 1. girişme, el atma. 2. sarılma. 3. inanma. 4. sebep gösterme, sebep bilme.

tevḥīd (A.) : 1. bir kılma, bir etme, birleştirme, birleştirilme. 2. bir sayma, bir olarak bakma, birliğine inanma. 3. Allah'ın birliğine inanma. 4. "la ilahe illallah" sözünü tekrarlama.

te'yīd (A.) : 1. pekiştirme, sağlamaştırma, kuvvetlendirme. 2. doğrulama, onama. 3. pekiştirilme, sağlamaştırma. 4. doğrulanma, onama.

teżā'uf (A.) : iki misli olma.

ṭmāb (A.) : 1. ip. 2. çadır ipi.

ṭrāz (A.) : 1. sırma işlemeli ipek. 2. nakış. 3. süs. 4. yakalara ve yen ağızlarına yapılan sırma işleme. 5. tarz, üslup, yöntem. 6. döviz, arma.

ṭıyn (A.): çamur, balçık.

ṭıynet (A.): yaradılış, mizaç, maya.

tīġ (F.) : 1. kılıç. 2. tiğ, şış. 3. tezhipte serlevha kenarına çekilen çizgi.

tīzbīn (F.): keskin gözlü.

tuġyān (A.) : 1. taşkınlık, azgınlık. 2. taşkın.

ṭurfe (A.) : 1. turfa; görülmemiş, yeni, tuhaf, şaşılacak şey. 2. Yahudilerce

tünd-bād (F.) : kasırga, sert rüzgar.

-U-

‘ubūdiyyet (A.) : 1. kulluk. 2. kölelik. 3. aşırı derecede bağlılık.

‘uḡbā (A.) : 1. ahiret. 2. ceza. 3. sonuç.

‘uḡbāt (A.) : 1. cezalar. 2. işkenceler, azaplar.

‘ulemā (A.) : âlimler, ilim sahipleri, bilginler.

ulūhiyyet (A.) : İlahlık, Allahlık.

umūr (A.) : 1. işler, hususlar, maddeler, şeyler. 2. önem verme, aldırma, üzerinde durma, iş sayma, iş edinme.

‘unvān (A.) : 1. ad. 2. unvan, rütbe. 3. başlık.

‘uṣāt (A.): 1. asiler, itaatsizler, zorbalar. 2. günâhkârlar.

‘utüvv (A.) : 1. isyan, ayaklanma. 2. kibir dolu dikbaşlılık.

‘uyūn (A.) : 1. gözler. 2. pınarlar.

-Ü-

üftāde (F.) : 1. âşık. 2. düşmüş. 3. düşkün, zavallı. 4. kadın adı.

ümīd (F.) : 1. umut, umma. 2. erkek ve kadın adı.

ümīdvār (F.) : umutlu.

-V-

va‘d (A.) : 1. söz verme, vaat. 2. tehdit.

va‘īd (A.) : 1. yıldırma, korkutma, ceza ve kötü bir şeyle korkutma, ikaz, tehdit. 2. vaat.

vaḡf (A.) : 1. durdurma, alkoyma. 2. duruş, durma; kıymıdanmama. 3. ayırma, bağlama. 4. bir malı veya mülkü – satılmamak kaydıyla- bir hayır işine bağışlama, bırakma. 5. Arapça bir kelimenin sonunu harekesiz okuma.

vāḡi‘ (A.) : 1. meydana gelen, olan. 2. geçmiş, geçen. 3. gerçek. 4. düşen. 5. gerçekleşecek olan.

vālide (A.) : doğuran; ana.

vārid (A.) : 1. gelen, varan. 2. bir konuda söylenen. 3. geçerli, söz konusu.

vārīṣ (A.) : 1. mirasçı, kendisine miras düşen. 2. Allah'ın adlarından biri.

vaz' (A.) : 1. koyma, koyulma. 2. tayin etme. 3. kurma, icat etme. 4. bir şeye ad koyma. 5. meydana getirme.

veh (A.) : 1. yüz, surat, çehre. 2. üst, satıh, düz, yüz.

velvele (A.) : 1. yaygara, şamata, gürültü patırtı. 2. şaşkınlık. 3. (müz.) klasik Türk musikisi usulünde bir vuruş şekli.

vesaḥ (A.) : kir, pas; pislik, mundarlık.

virđ (A.) : 1. dua, sık sık okunan Kur'ân cüz'ü. 2. suya koşan susuz deve. 3. varış.

vuḳū' (A.) : 1. meydana gelme, olma, cereyan etme. 2. düşme. 3. günah.

vuṣūl (A.) : gelme, varma, ulaşma, yetişme.

vücūd (A.) : 1. varlık. 2. gövde, vücut, beden.

vücūh (A.) : 1. yüzler, çehreler, suratlar. 2. bir memleketin ileri gelenleri. 3. satıhlar.

vüs'at (A.) : 1. genişlik. 2. genlik. 3. parasal rahatlık, parasal yeterlik. 4. fırsat.

-Y-

yāfte (F.) : 1. bulmuş. 2. bulunmuş. 3. olmuş, gerçekleşmiş, meydana gelmiş.

yāḥūd (F.) : 1. veya; isterseniz. 2. iyisi, daha doğrusu.

yaḳīnen (F.) : kati olarak, hiç şüphe edilecek bir tarafi bulunmaksızın.

ya'nī (A.) : 1. demek. 2. uzun lafin kıyası, kısacası. 3. bir yandan da. 4. yani. 5. –den dolayı.

yārān (F.) : dostlar.

yek-rūze (F.) : bir günlük, kısa, gelip geçici.

yerliĝ (T.) : buyruk, ferman, yarlıĝ.

ye's (A.) : umutsuzluk, üzüntü.

yezdānī (F.) : Tanrısal, İlahî.

-Z-

zāhib (A.) : 1. kanya düşen. 2. giden.

zāhir (A.) : 1. ortaya çıkan, görünen. 2. açık, ortada, aşikâr. 3. elbette. 4. sanırım, galiba. 5. dış yüz, görünüm. 6. üstün gelen. 7. erkek adı.

zāhir-perest (A.–F.) : dış görünüşe bakan.

zaḳḳūm (A.) : 1. (bot.) zakkum ağacı, ağuş ağacı. 2. cehennemde yetişen bir ağuş. 3. cehennemliklerin yemeĝi.

zebān (F.) : 1. dil. 2. lehçe.

zehī (F.) : ne iyi, ne güzel.

zemzeme (A.) : 1. (müz.) ezgi, nağme, melodi. 2. mırıltı. 3. (müz.) klasik Türk musikisinde birçok makama ad veren kelime.

zengī (F.) : zenci.

zer-ender-zer (F.) : süslemede ikinci defa altın tabakası ile kaplama.

zi- (F.) : -den, -dan, -den dolayı, ile.

zih (F.) : 1. kiriş. 2. yay girişi. 3. kenar çizgisi. 4. şerit.

zindegānī (F.) : 1. dirilik, hayat. 2. yaşayış; geçim.

zinhār (F.) : 1. aman, sakın, sakın ola ki. 2. iman dileme. 3. unutmaya aman.

zişt (F.) : çirkin.

ziyāde (A.) : fazla, çok.

zuhūr (A.) : 1. ortaya çıkma, meydana gelme, belirme, türeme. 2. görünürde olanlar. 3. arkalar. 4. sırtlar.

zulmet-hāne (A. -F.) : karanlık yer, karanlık ev.

zu‘m (A.) : 1. sanı, zan. 2. kuşku.

zūll (A.) : 1. alçaklık, düşkünlük, zillilik, zillet. 2. Tevazu.

EK 2:

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

-A-

- I. Ahmed (Bahtî): 1. 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 62, 64, 68, 71, 72, 73.
- II. Ahmed (Ahmed): 1. Âsiye, Âsiye: 14, 50, 51.
- II. Osman (Fârisî): 1, 7. Âşık Ömer: 2.
- IV. Mehmed (Vefâî): 1. Attâr: 18, 65.
- IV. Murad: 7. Avusturya Milli Kütüphanesi: vi, ix, x, 8, 19, 24, 25.
- Abdullah: 5.
- Adana: 5.
- Ahmed bin Muhammed, Aḥmed bin Muḥammed: 22, 23.
- Ali el-Kârî: 3.
- Allah, Cenâb, Cebbâr, Ḥaḡ te‘âlâ, Sübhânî, ‘Afüvv, Perverdigâr, Rabbânî, Cenâb-ı Kerîm, Raḡmanî, Yezdânî, Cenâb-ı Ḥaḡ, Ḥazret-i Bârî, Rabb-i Raḡîm, Kakhârî, Ḥazret-i Dâdâr, Ḥakîm, Ḳâdir, Girdigâr-ı Raḡîm, Ḥudâvend, ‘Allâm, Allâhü te‘âlâ, Cenâb-ı kibriyâ, İlâhî, Ḥâlîḡ, Zü'l-Celâlî, Rabb-i Celîl, Ḥudâ: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 23, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 62, 64, 68, 71, 72, 73.

-B-

Bâkî: 1.

Beliğ Tezkiresi: 5.

Bursalı Mehmed Tahir: 4, 5.

Bursevî Ḥaḡḡı Efendi: 22.

-C-

Câmî, Molla Câmî: 15, 18, 69, 70, 72.

Câmiü'l-usûl, Câmi'ü'l-uşûl: 13, 18, 39.

Cebrâil (a.s.), Cibrîl, Cebrâ'îl Cibrîl-i emîn, Ḥazret-i emîn, Ḥazret-i Cibrîl-i emîn: 12, 13, 14, 15, 16, 38, 39, 40, 42, 49, 62, 64.

Celâleddin ed-Devvânî: 3.

Cihad: 31.

-D-

Darü'l-Kütübü'l-Mısrıyye: 23.

Dāvūd-ı Kayserî, Şeyh Dāvūd-ı Kayserî,

Dāvūd-ı Kayserî: 14, 16, 51, 52, 54, 55.

Deavât: 58.

Dicle: 64.

Dîvân: viii, 1, 3, 7, 8, 9, 18, 28, 66, 67, 68,
7.

Durûb-ı Emsâl: 10.

-E-

Ebû Dāvūd: 31.

Ebû'l-'Abbâş el-Velîyü'd-dînü'l-Mus'ab:
49.

Ebû'l-'Âliye: 17, 33.

Edirne: 5.

Edirne Şairleri: 4, 5, 8, 9.

Elmalılı M. Hamdi Yazır: 13.

Emîr Hüsrev Dihlevî: 18, 74.

Envârü't-tenzîl, *Envârü't-tenzîl*: 12, 18,
33, 36.

Enverî: 6.

er-Risâletü'l-mevsume bi'l-mübâşeret:
19.

Esîrî-zâde Efendi, Esîr-zâde Ahmed bin
Mustafâ, Ahmed bin Muştafâ Esîrzâde:
22.

Evliya Çelebi: 2.

-F-

Fâtıma: 51.

Fazlu'llâhu'l-Nakşibendî: 23.

Fehim: 2.

Ferâidü'r-rahme, *Ferâ'idü'l-Harâ'id*: 10.

Feyzî: 6, 7.

Firavun, Fir'avn: 3, 4, 8, 11, 12, 13, 14, 15,
16, 17, 20, 21, 29, 35, 37, 38, 39, 40, 41,
42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54,
57.

Fiten: 31.

Fusûsü'l-hikem, *Fuşüşü'l-hikem*, *Şerh-i*
Fuşüşü'l-hikem: 14, 16, 18, 51, 55.

-G-

Gevherî: 2.

Gül-deste-i Belâgat-ı Türkî: 10.

Gülistân: 18, 6.

-H-

Ḥadīce: 51.

Hâfız, Hâfız-ı Şîrâzî: 15, 18, 66, 67, 68.

Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri: 13.

Hakâyıku't-tehlîl, Haḳayıku't-tehlîl: 14, 18, 50, 53.

Hârûn (a.s.), Hârûn: 12, 37.

Ḥazret-i Muhyid-dîn-i 'Arabî, Muhyi'd-dîn-i 'Arabî: 51, 55.

Hindistan: 2.

Huyât: 10.

Hüseyin Âlî Efendi, Hüseyin Âlî, Âlî (Edirneli Hüseyin Efendi), Ali Hüseyin Çelebi Edirnevî, Edirneli Âlî Hüseyin Çelebi, Hüseyin Çelebî b. Abd-Allâh Edirnevî, Ali Hüseyin b. Abd-Allâh Edirnevî, Hüseyin, Âlî Hüseyin Efendi, Hüseyin Efendi, Âlî Hüseyin, Edirnevî Hüseyin Efendi, Ali Çelebî İznikî, Hüseyin Âlî, Hüseyin Âlî Efendi, Âlî Çelebî, Hüseyin Âlî: iv, v, vi, viii, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 29.

Hüsrev ü Şîrîn: 18, 64.

Hz. Âdem: 9.

Hz. Ali: 18, 36.

Hz. Mûsâ, Mûsâ, Mûsâ, Ḥazret-i Mûsâ, Ḥazret-i Kelîmu'llâh,: 8, 12, 14, 16, 17, 35, 37, 38, 44, 50, 51, 52.

-İ-

İbn-i Abbas, Ḥazret-i İbn-i 'Abbâs: 13, 33, 39, 40, 58.

İbn-i Hallikân: 9.

İbnü'l-Esîr, İbn-i Esîr: 13, 40, 41, 58.

İbnü'l-Hacib: 8.

İbn Mâce: 31, 58.

İmam Bûsîrî: 18.

İmam Kevâşî: 12.

İmam Mâtürîdî, Şeyh Ebû Manşûr Mâtürîdî Ḥazretleri: 11, 31.

İmam Mutarrizî, İmâm-ı Muḫarrizî: 12, 13, 33, 38, 42, 57, 58.

İmân: 31.

İran: 2.

İsmail Ünver: 4, 25.

İsrailoğulları, Benî İsrâ'îl: 12, 13, 14, 37, 38, 44, 50, 53.

İstanbul: 5, 23, 37.

İstanbul Hacı Selim Ağa Kütüphanesi: 8.

-K-

Kadı Beydâvî, Nâşîrû'd-dîn-i Beydâvî,
Kâdî Beydâvî, Hâzret-i Kâdî Beydâvî: 12,
37, 44, 58.

Kâfile-i Şu'arâ: 5.

Kâfiye: 8.

Kâfiye ve Nazîre: vii, 3, 8.

Kahire-Mısır Kütüphanesi, Kahire-Mısır,
Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları:
viii, 8, 20, 23.

Kasaid ve Gazaliyat-ı Ali: 8.

Kaside-i Bürde: 11, 18, 28.

Kâtip Çelebi: 2.

Kemâl-i İsfahânî: 7.

Keşşâf, Keşşâf: 12, 13, 14, 18, 35, 37, 39,
42, 45, 49.

Kifâye, Kifâye: 12, 18, 31.

Kitâbü'l-müşkilât, Kitâbü'l-müşkilât: 13,
38.

Kur'ân, Kur'ân, Kur'ân-ı Kerîm: 4, 18.

-L-

Lübâbü't-te'vîl, Lübâbü't-te'vîl: 13, 18,
36, 37, 38, 58.

-M-

Maḥmūd: 29.

Mahmud Paşa: 7.

*Mebārîkî'l-ezhâr fî-Şerhi Meşārîkî'l-
envâr*: 21.

Mecmû'a-i Resâ'il: 19, 24.

Mecnûn u Leylâ: 18, 74.

Medârîkî't-tenzîl, Medârîkî't-tenzîl: 18,
36, 57.

Mevlânâ: 12, 18, 20, 34, 73.

Mısır, Mısr: 12, 37.

*Miftâhü'r-rahme, Miftâhü'l-cenne,
Miftâh-ı Rahmet, Miftâhü'r-rahme,
Miftâh-ı Rahmet*: iv, v, vi, vii, viii, 2, 3, 4,
8, 9, 11, 12, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23,
24, 29.

Muhammed, Muḥammed-i Emîn, Nebî,
Nebevî, Hâzret-i Faḥr-i kâ'inât, Cenâb-ı
Faḥr-i kâ'inat, Muḥammed, Hâzret-i Faḥr-
i 'âlem, Faḥr-i 'âlem, Resûla'llâh: 13, 21,
30, 31, 40, 51, 58, 62, 70, 71.

Muhtâr-nâme: 18, 65.

Mustafa Üsküdârî: 20.

Münşeât, Münşeât-ı Ali: viii, 9.

Müslim: 31.

-N-

Nâbî: 1, 2.

Nâfîz: 20.

Na'îl-i Kadîm, Na'îlî: 1, 2.

Nef'î: 1, 2, 7.

Nemrûd: 46.

Nergisî: 2.

Nesefî: 11.

Neşâtî: 1.

Nîl, Nîl: 14, 50.

Nizâmî: 14, 15, 18 43, 48, 64.

-O-

Osmanlı Müellifleri: 4, 5, 8, 9.

Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri: 5.

-Ö-

Örfî, Örf-i Şîrâzî: 6, 7, 11, 15, 18, 28.

-R-

Rıdvan Camm: 4.

Rıza Tezkiresi: 2, 5, 6, 8, 9, 10.

Risâle Fethi Kirâmeddin: 19.

Risâle-i Mergûbe: 19.

Riyâzî: 2.

Riyâzû'r-rahme, *Riyâzû'l-cenne*, *Riyâz-ı Cenne*: viii, 9, 22.

Riyâzû's-şu'arâ: 2.

Riyâzû't-terâcim: viii, 3, 9.

-S-

Sâbit: 1.

Sa'îd bin Cübeyr: 17, 33.

Sa'dî: 15, 61.

Sadrazam Dilâver Paşa: 7.

Sadrazam Hafız Ahmed Paşa: 7.

Safâyî: 9.

Safâyî Tezkiresi: 5.

Sâkî-nâme: viii, 9

Süfyân-ı Şevrî: 17, 33.

Süleymaniye Kütüphanesi: vi, ix, x, 4, 8, 9, 10, 20, 21, 22, 23, 24.

-Ş-

Şeddâd: 46.

Şehâdet-nâme: viii, 4, 9, 15, 18, 56.

Şeref-nâme: 14, 18, 43, 48.

Şerhi'l-akâidü'n-nesefiyye, Şerhi'l-

-U-

'akâ'idü'n-nesefiyye: 18, 32.

Ukûdü'l-cevâhir: viii, 10.

Şeyh Ahmed Rufâi: 20.

Ukûdü'l-ukûl: viii, 3, 10.

Şeyh Muhammed-i Mısrî: 28.

-Ü-

Şeyhülislam Bahâyî, Bahâyî: 1, 2.

Ûsâme: 31.

Şeyhülislam Yahyâ: 1, 2.

-V-

-T-

Vecdî: 2.

Tabakât-ı Şu'arâ ve Üdebâ-ı Arab: 9.

Vekâyi'u'l-Fuzalâ: 5, 10.

Tabsiretü'l-mütezekkir, Tabşireti'l-
mütezekkir: 18, 31.

Veysi, Veysî, Veysî Efendi: 2, 4, 14, 15,
18, 22, 56.

Tâlib-i Rûm: 6.

Veysî Divânı: 47.

Taftazanî, Taftâzânî: 12, 32.

Vezir Hüseyin Paşa: 7.

Tâlib-i Rûm: 6.

-Y-

Târîh-i Umûmî, Tevârih: vii, 9, 10.

Yûsuf u Züleyhâ: 18, 69.

Tirmizî, Tirmizî, Tirmidî: 13, 40, 58.

Yümnî Tezkiresi: 2.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi: vi,
ix, x, 8, 24.

-Z-

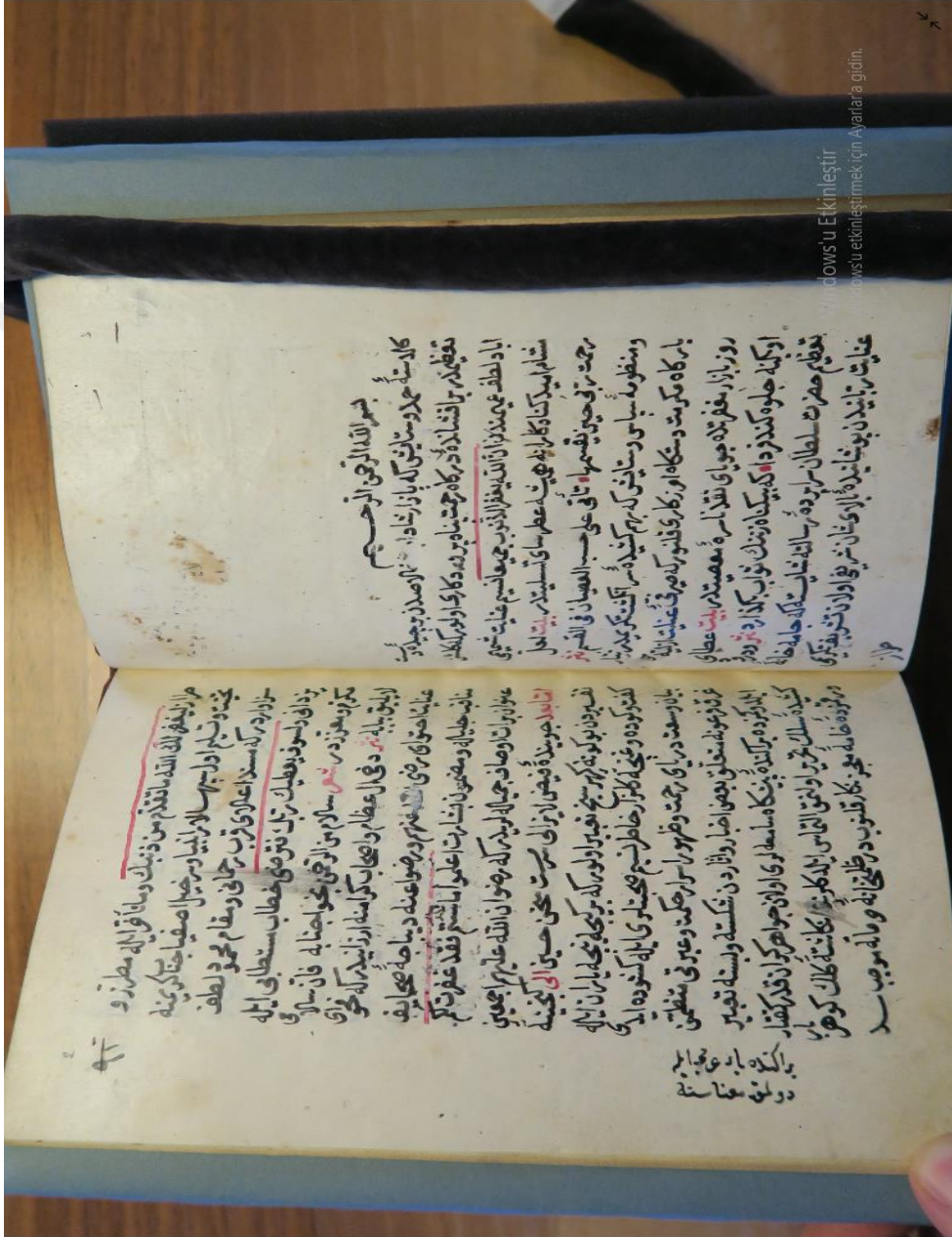
Tuhfetü'l-ahrâr: 18, 72.

Zübdetü'l-eş'âr: 2.

Zühd: 58.

MİFTÂHÜ'R-RAHME NÜSHALARINDAN TIPKIBASIMLAR¹

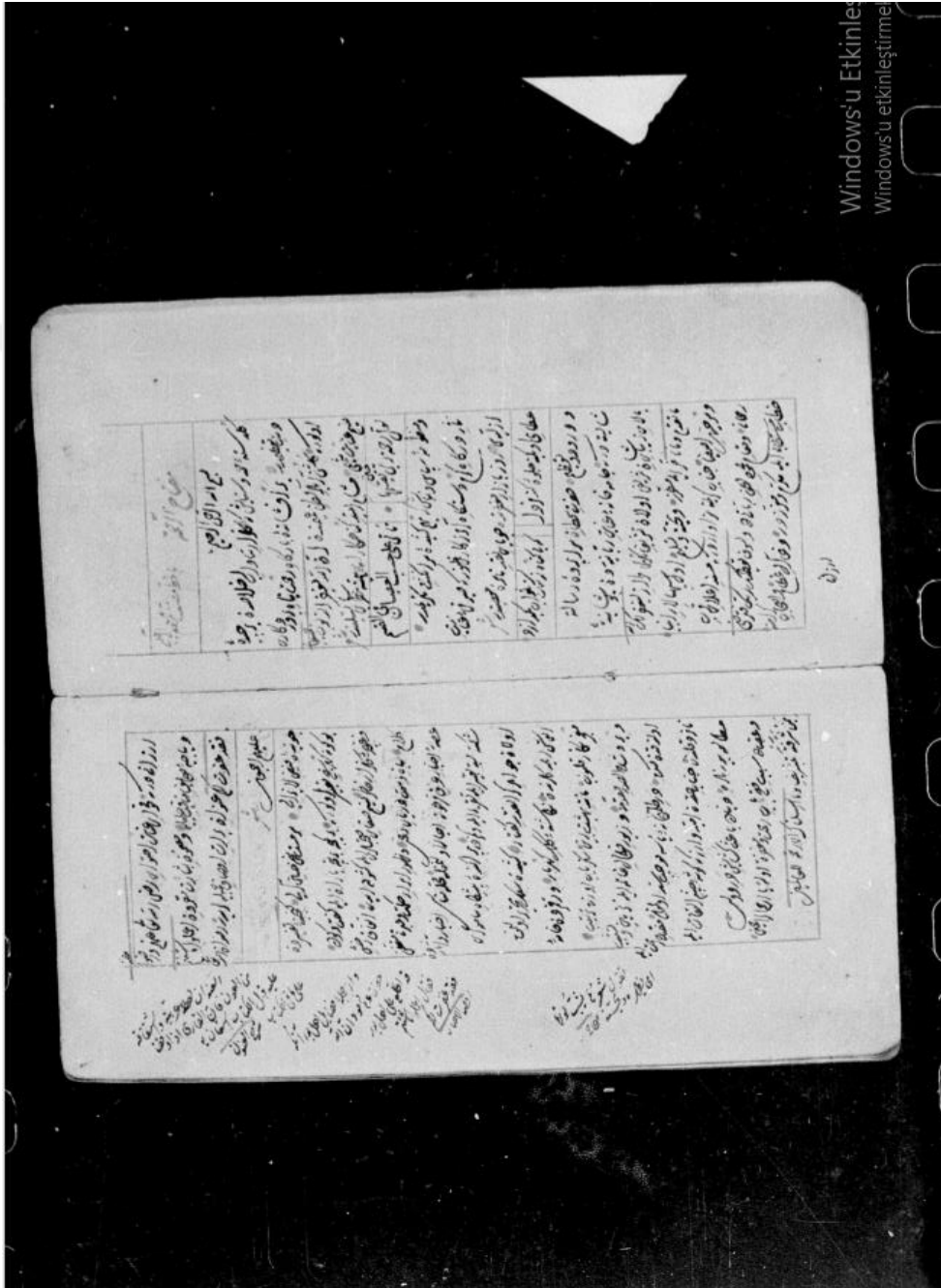
¹ Bu kısımda, *Miftâhü'r-rahme*'nin ulaşılabilen nüshalarının ilk ve son sayfaları yer almaktadır.

Ek 6: Avusturya Milli Kütüphanesi, N.F. 356 demirbaş numaralı nüsha, vr. 22b-23a.

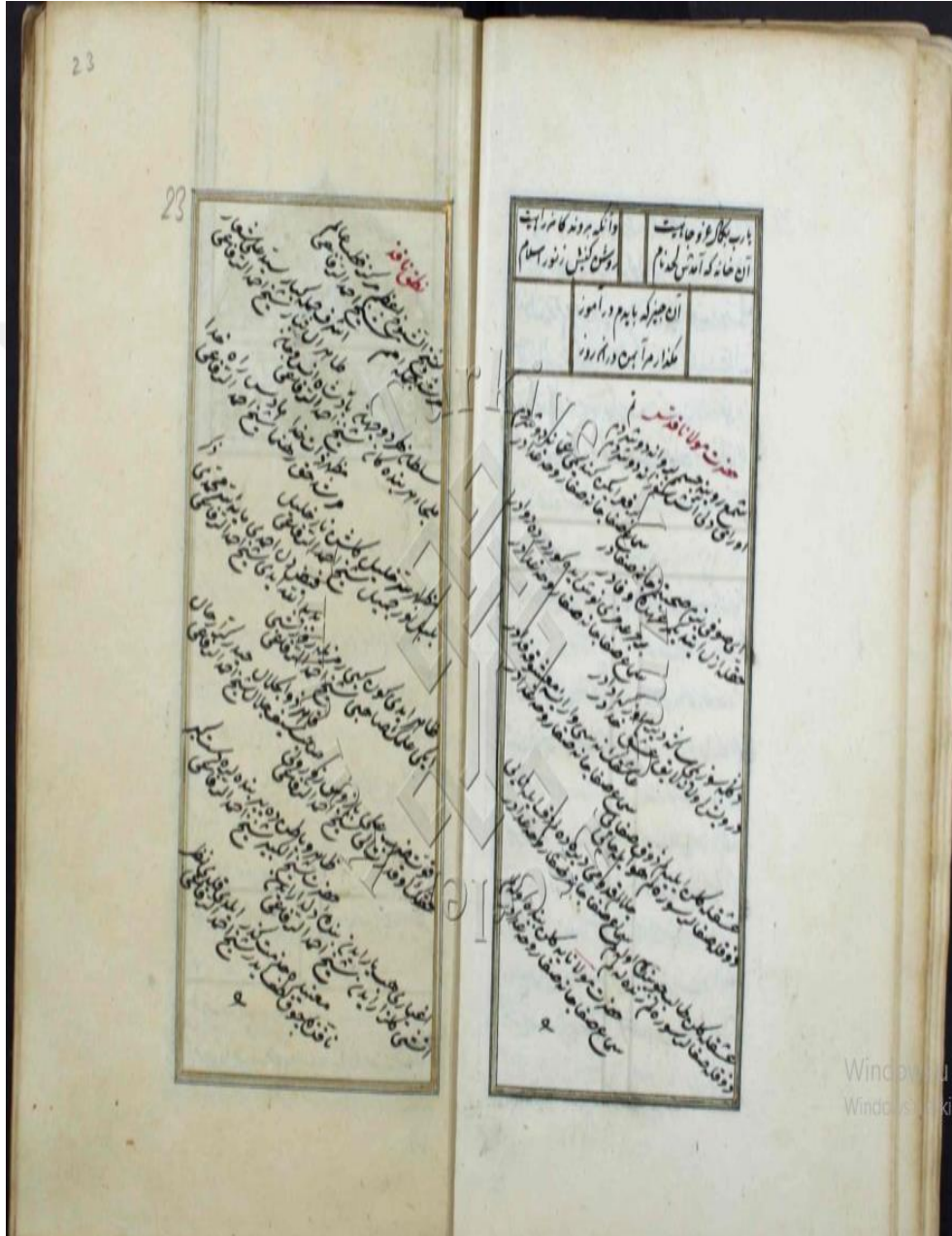
Ek 7: Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm Koleksiyonu, 1725 demirbaş numaralı nüsha, vr. 1b-2a.

Ek 9: Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan Koleksiyonu, 94 demirbaş numaralı nüsha, vr. 1b-2a.

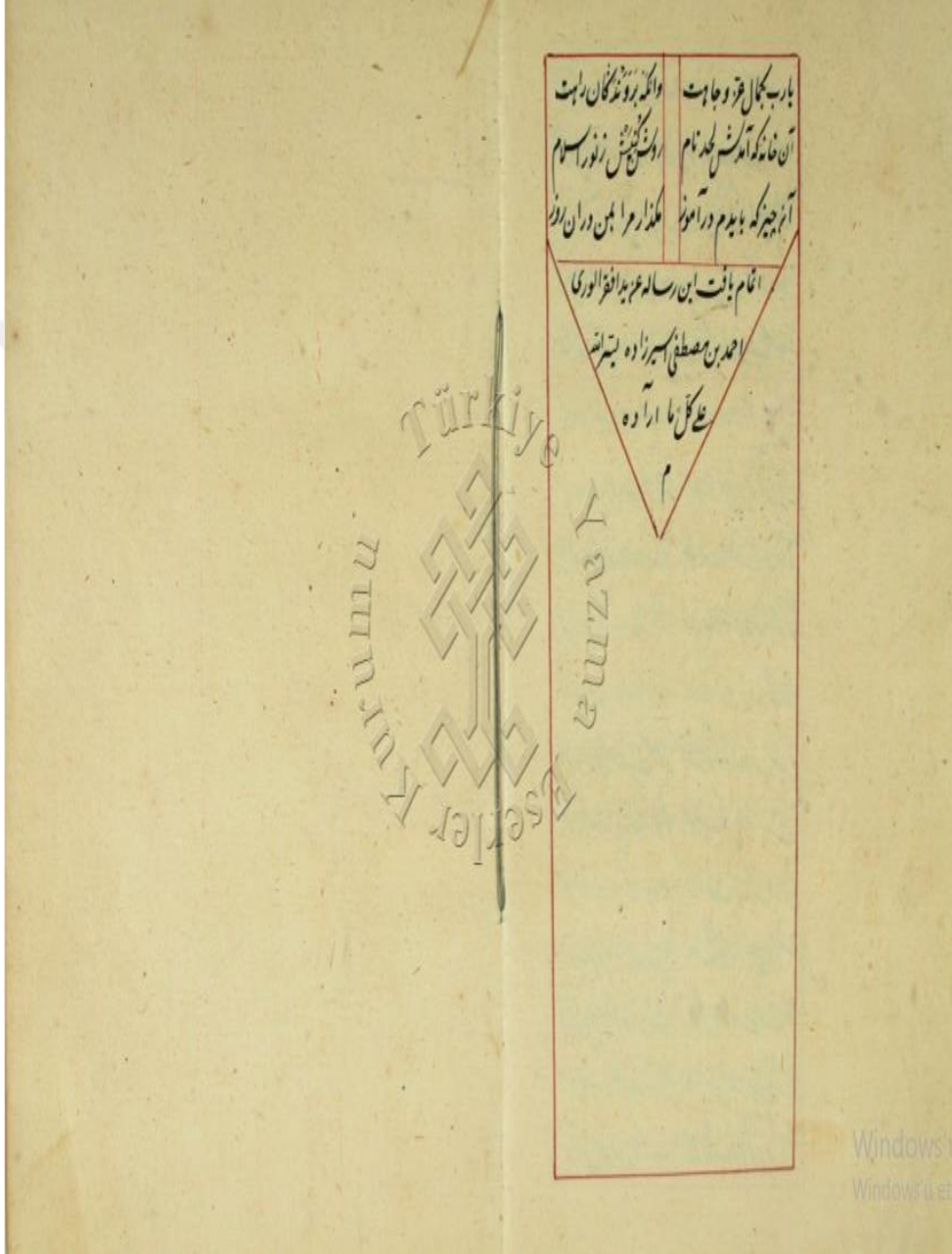
Ek 10: Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan Koleksiyonu, 94 demirbaş numaralı nüsha, vr. 22b-23a.

Ek 11: Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Koleksiyonu, 384 demirbaş numaralı nüsha, vr. 197b-198a.

Ek 14: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, 2131 demirbaş numaralı nüsha, vr. 23b.

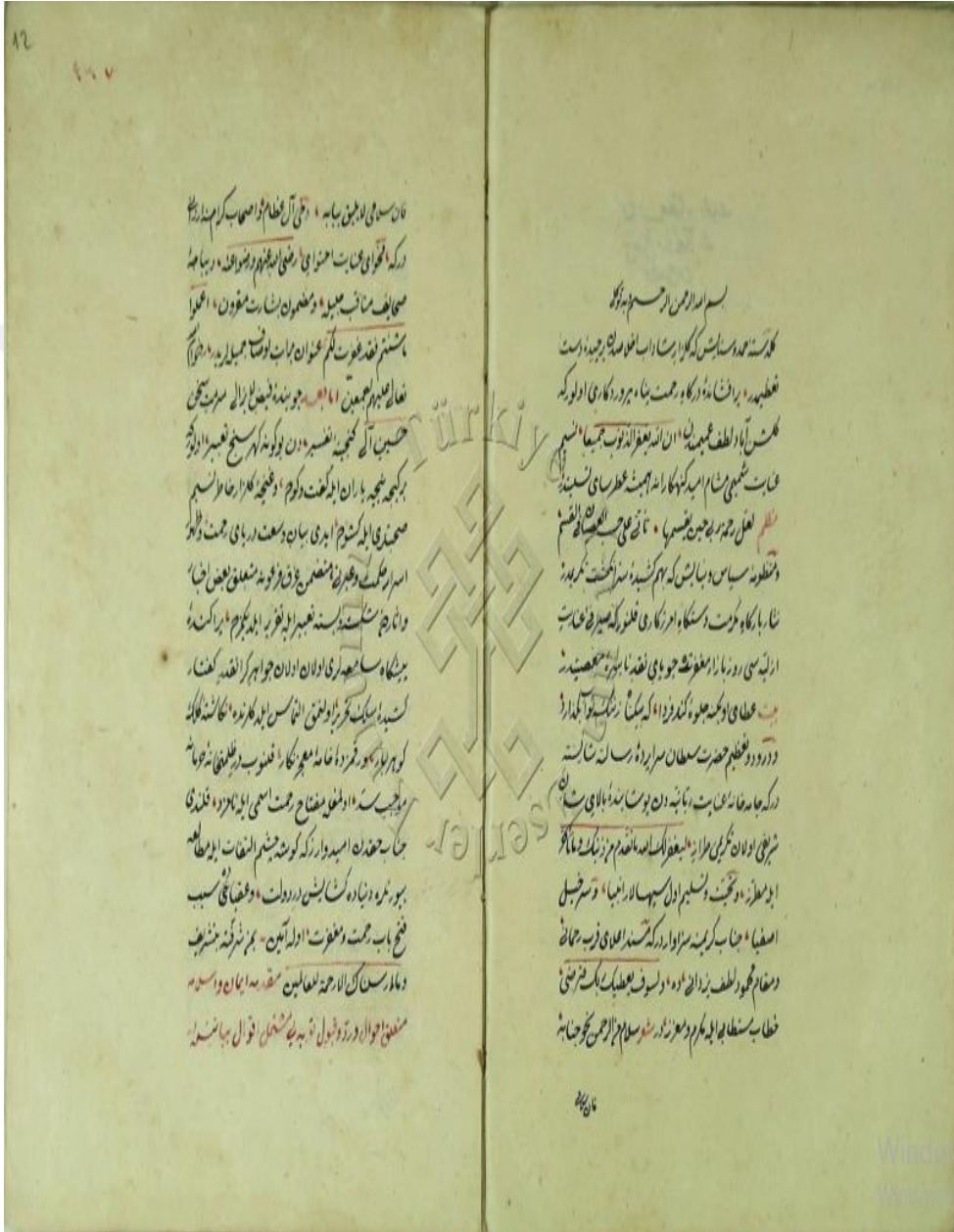
Ek 15: Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, 703 demirbaş numaralı nüsha, vr. 1b-2a.

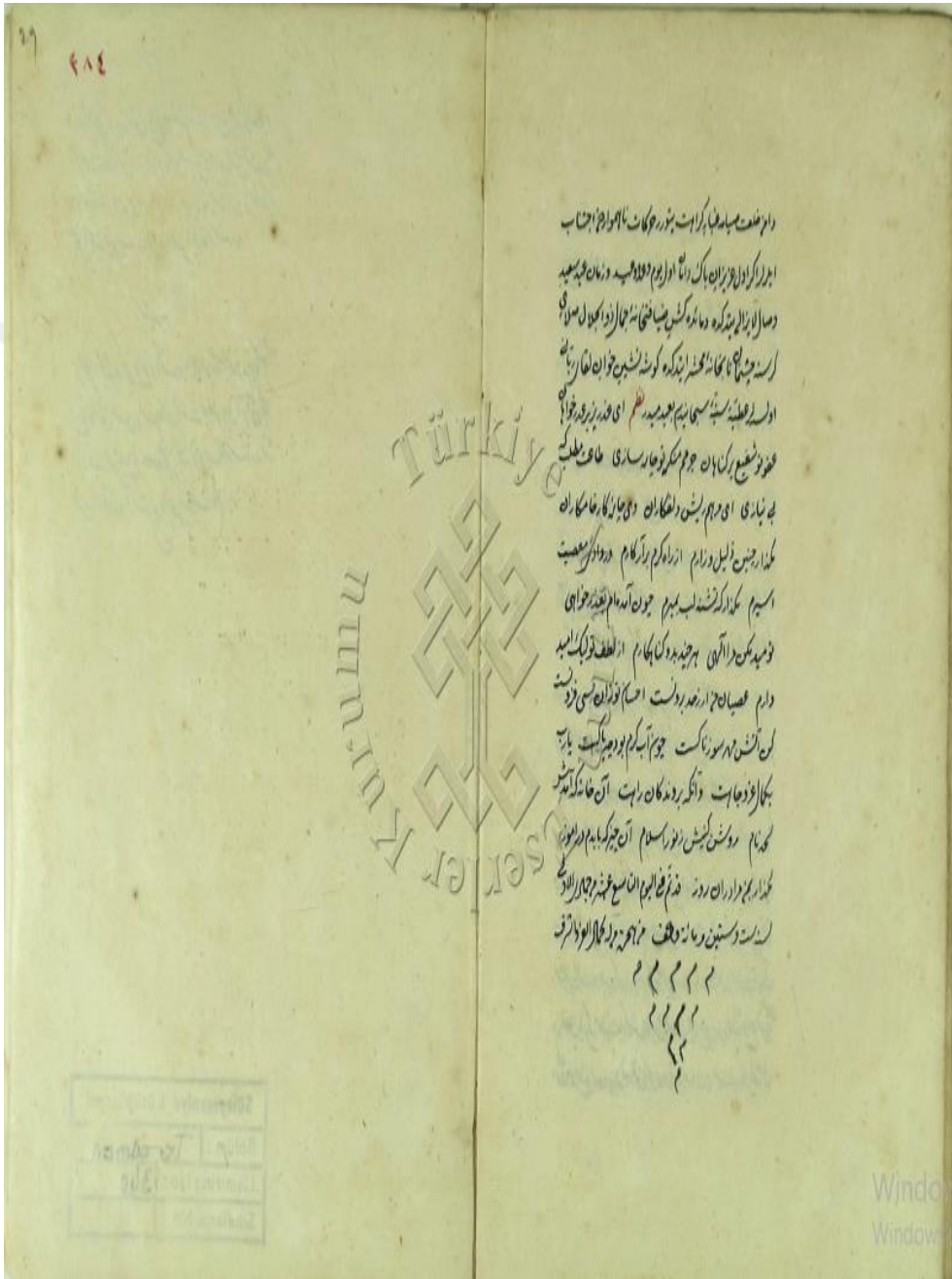
Ek 16: Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, 703 demirbaş numaralı nüsha, vr. 21b-22a.

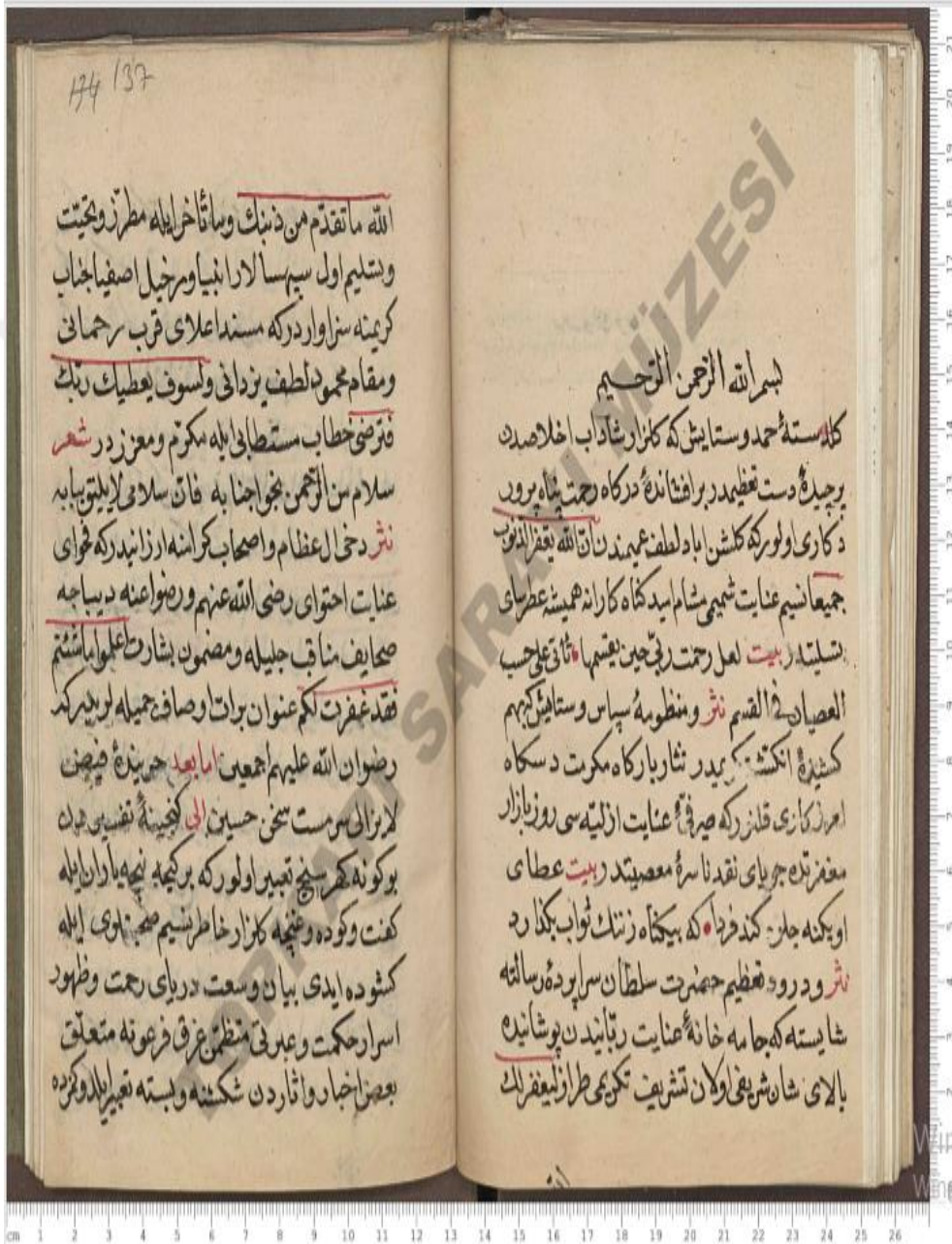
Ek 17: Süleymaniye Kütüphanesi, Tercüman Gazetesi Koleksiyonu, Y-340/2 demirbaş numaralı nüsha, vr. 11b-12a.

Ek 18: Süleymaniye Kütüphanesi, Tercüman Gazetesi Koleksiyonu, Y-340/2 demirbaş numaralı nüsha, vr. 28b.

Ek 19: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yeniler Kitaplığı, Y-706 demirbaş numaralı nüsha, vr. 136b-137a.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلاهسته محمد و ستایش که کزار شاداب اخلاص من
 پرچیده دست قظیم در برافشاند درگاه رحمت شاه پرو
 دکازی و لور که کشتن اباد لطف عیمن دن ان الله یعرف المؤمن
 جمیعاً نسیم عنایت شیمی شام ابد گناه کارانه همیشه عطری
 استلید **ریت** لعل رحمت ربی عین تقسیم ثانی علی حسب
 العیاض **القسم** **نثر** و منظومه سباس و ستایش بهم
 کشته انکشت کیمدر نثار بارگاه مکرمت دسگاه
 امرز کاری قانز که صیقه عنایت از لیه سی روز بازار
 مغز تده جو بای نقد ناسره معصیتد **ریت** عطای
 اوکنه جلز کند خرد که بیگناه زنتک ثواب بگذارد
نثر و درود قظیم حضرت سلطان سر پرده سالته
 شایسته که جامه خانه عنایت ربانیدن پوشانید
 بالای شان شریفی اولان تشریف تکویمی طرا و تعفیرک

137
 الله ما تقدم من ذنبك و ما تأخر ايله مطرز و نختت
 و تسلیم اول سیم سالارا انبیا و مر جیل اصفیاجاب
 کریمه سز وارد که مسند اعلا ی قرب رحمانی
 و مقام محمود لطف یزدانی و سوف یعطیک ربک
 فوضی خطاب مستطاب ايله مکرم و معزز در **شعر**
 سلام من الرحمن نخواست اینه فان سلامی لایلتق باب
نثر دخال عظام و اصحاب کرانه از انید که فحوی
 عنایت احتوای رضی الله عنهم و رضوانه دیباجه
 صحایف مناقب جلیله و مضمون بشارت علمو ما شتم
 نقد غفرت کم عنوان برات و صافه جمیله لوبیکر که
 رضوان الله علیهم اجمعین **اما بعد** **نثر** فیض
 لایزالی سر مست سخی حسین **الکحینه** نفسی و ان
 بو گونه کهر سنج تعبیر اولور که بر کیمه نهمه یاران ايله
 گفت و کوده و غنچه کزار خاطر نسیم صبح بوی ايله
 کشوده ایدی بیان و سعت در بای رحمت و ظهور
 اسرار حکمت و عبرتی منظر عرق فرعونه متعلق
 بعض اخبار و آثار دن شکسته و بسته تعبیر اولور که

Ek 20: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yeniler Kitaplığı, Y-706 demirbaş numaralı nüsha, vr. 160b-161a.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Nursel Cambaz
Doğum Yeri ve Tarihi : Bartın / 23.05.1995

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi / Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi / Türk Dili ve Edebiyatı
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetler/ Yayınlar : Cambaz, N. (2018). Filibeli Vecdî'nin Şiirlerinde Çiçekler. 2. Uluslararası El-Ruha Sosyal Bilimler Kongresi (s. 299-314). Şanlıurfa: İksad Yayınevi.
Delice, H. İ., M. Erdoğan Taş ve H. Yekbaş (2019). Prof. Dr. Mehmet Arslan'a Armağan. G. Karaman ve N. Cambaz içinde, *Abdest ve Namazın Hikmetlerine Dair Mensur Bir Eser: Molla Sa'id'in (Sa'di Efendi) Namaz Risalesi* (s. 557-576). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaa.

Aldığı Ödüller : -

İş Deneyimi

Stajlar : Bartın Mehmet Akif Ersoy M. T. A. Lisesi
Projeler ve Kurs Belgeleri : -
Çalıştığı Kurumlar : Akçamescit Ortaokulu/ Özel Eğitim Öğretmenliği

İletişim

E-Posta Adresi : nursekmbz@gmail.com

Tez Savunma Tarihi : 07/07/2020.